

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta filozofická

Bakalářská práce

**Rusko-srbské vztahy po skončení studené války jako
nástroj ruského vlivu na Balkáně**
Barbora Šandová

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Studijní program Politologie

Studijní obor Politologie

Bakalářská práce

**Rusko-srbské vztahy po skončení studené války jako
nástroj ruského vlivu na Balkáně**

Barbora Šandová

Vedoucí práce:

PhDr. Magdalena Leichtová, Ph.D.

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2013

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2013

.....

Poděkování:

Úvodem bych ráda poděkovala vedoucí své práce, PhDr. Magdaleně Leichtové, Ph.D. za cenné rady, které mi poskytovala.

Obsah

1. Úvod.....	2
2. Proměny politické reality obou zemí po konci studené války.....	5
2.1 Vývoj politického systému Ruské federace.....	5
2.2 Vývoj politického systému Srbské republiky.....	7
2.3 Stranický systém Srbska a Ruské federace a proruská orientace politických stran v Srbsku.....	10
3. Stručný přehled bilaterálních vztahů Srbska a Ruské federace.....	12
3.1 Dohody týkající se politické oblasti.....	12
3.2 Ekonomická sféra.....	13
3.3 Kultura, vzdělávání a životní prostředí.....	14
3.4 Doprava, věda a jiné oblasti.....	15
4. Ekonomické vazby obou zemí.....	17
4.1 Vývoj ruské ekonomiky od zániku SSSR.....	17
4.2 Ekonomický vývoj Srbské republiky od vzniku SRJ.....	19
4.3 Vzájemný obchod Srbska a Ruské federace.....	21
4.4 Oblast energetické spolupráce.....	24
5. Bezpečnostní a spolupráce Ruska a Srbska v mezinárodních otázkách.....	28
5.1 Rusko-srbské vztahy na pozadí válek v Jugoslávii.....	29
5.2 Problematika Kosova a Metohije.....	32
5.3 Vzájemné vztahy po roce 2000.....	40
6. Kulturní vazby a pravoslavná církev.....	44
6.1 Kulturní faktor ve vzájemných vztazích Srbska a Ruské federace.....	44
6.2 Náboženský rozměr ve vztazích obou zemí.....	47
7. Závěr.....	52
8. Seznam použité literatury a pramenů.....	57
9. Resumé.....	66

1. Úvod

Tématem mé práce jsou Rusko-srbské vztahy po skončení studené války jako nástroj ruského vlivu na Balkáně. Jedním z hlavních důvodů, které mě vedly ke zvolení tohoto tématu bylo, že v současnosti jsou stále aktuálněji řešeny otázky týkající se členství Srbska v EU a výhody z toho plynoucí. Já se naopak zaměřím na tradičnějšího partnera Srbska – na Ruskou federaci. Cílem mé práce je popsat hlavní oblasti rusko-srbské spolupráce po ukončení bipolárního konfliktu, zasadit je do historických souvislostí a na základě toho ukázat výhody vyplývající z jejich vzájemné spolupráce. Jako další cíl jsem si vytyčila na jednotlivých oblastech spolupráce zhodnotit, jaké jsou zdroje zájmu Ruska v Srbsku, potažmo v celém západním Balkánu. Mnoho autorů i politických elit obou zemí pokládá za perspektivnější zachovat si silné vazby mezi těmito zeměmi, či alespoň zachování srbské „neutrality“, určité střední cesty mezi západem a východem, tedy EU a Ruskem. Pracuji proto také s hypotézou, že současné dobré vztahy a kooperace mezi Ruskou federací a Srbskou republikou je velmi rozvinutá a pro obě země přínosná, a že případný vstup Srbska do EU či NATO by mohl vztahy oslabit. Do zahraniční politiky státu, a tedy i mezinárodní spolupráce se fatálně promítají aktuální záležitosti domácí politické scény země. Zahraniční politiku státu také determinuje jeho historická zkušenost. Proto u jednotlivých kapitol popisuji, pokud to shledávám jako nutné, i vnitropolitickou situaci a historickou událost z hlediska právě řešené oblasti vztahů.

Jak jsem již zmínila, vzájemné rusko – srbské vztahy jsou dnes aktuální hlavně díky faktu, že Srbská republika se k 1. březnu 2012 stala oficiálně kandidátskou zemí na členství v Evropské unii. Ačkoliv Bělehrad považuje vstup do Unie jako jeden z hlavních strategických cílů své zahraniční politiky a zastává silnou proevropskou rétoriku, je nutné brát na vědomí přetrvávající nacionalismus, hlavně v kosovské otázce a příklon k Ruské federaci. Historicky jsou vztahy mezi Ruskem a Srbskem velmi dobré, Ruská říše pomáhala Srbsku již při formování jeho státnosti a snaze o její udržení. Což je v nedávné historii posíleno i jednoznačným odmítnutím Ruska bombardovat Srby v BaH v roce 1995, Kosovo v roce 1999 a uznat jeho nezávislost. Tradičně je ruskými představiteli Srbsko prezentováno jako klíčový partner v jihovýchodní Evropě. Pro Rusko jde o největšího spojence v této oblasti. Spolu s například Kypru či Německem dokonce v celé Evropě. Někdy se navíc mluví o tom, že pokud je silné Srbsko v regionu jihovýchodní Evropy, znamená to automaticky i velký vliv Ruska zde. To je aktuálnější dnes, kdy se právě na balkánském poloostrově střetávají sféry vlivu jak EU, tak Ruské federace. Obecně je v oblasti za největší oblast sporů považována energetická politika obou subjektů. Což se promítá i v plánu výstavby plynovodu South Stream, který má vést přes

území Srbska a je konkurentem jiného evropského projektu. Důležité jsou dále rusko-srbské dohody o leteckých službách, spolupráci v oblasti železniční a námořní dopravy, dopravní infrastruktury, vojenské techniky a bezpečnostní spolupráce. Moskva také vystavěla na území Srbska humanitární centrum ve městě Niš a angažuje se i v humanitární pomoci srbské populaci v Kosovu. Tyto snahy jí přináší i popularitu mezi srbským obyvatelstvem v Kosovu i v Srbsku. Dále jde o velmi významné obchodní partnery, Rusko je na prvním místě v objemu obchodu a dovozu země, na pátém pokud jde o vývoz. Což podporuje i existence zóny volného obchodu mezi oběma státy. Klíčové jsou také zdroje energie, které tvoří přes 3/4 dovozu z Ruské federace.

Po úvodu své práce bych chtěla popsat základní proměny vnitropolitické situace obou zemí, jenž bude zohledněna ve všech následujících kapitolách. Popis vývoje vnitropolitické situace vnímám jako nutný z důvodu velkých rozdílů mezi jednotlivými režimy v zemi před a po roce 2000. Následně se zde chci věnovat i ruské orientaci patrné u některých srbských politických stran, kde jsem ovšem narážela na nedostatečný politický program některých stran. Poté jsem se vypracovala přehled hlavních smluv a dohod, které čtenáři na začátku práce poskytnou určitý vhled do situace. Tyto smlouvy pak podle oblasti jejich působnosti dělím do čtyř základních skupin, uvedu kdy byla smlouva přijata a čeho se v rámci rusko-srbské spolupráce týkala. S některými z těchto dohod, týkajících se klíčových oblastí ruského zájmu, budu pracovat podrobněji i v následujících kapitolách. V této části je místo i pro interakce nejvyšších politiků obou států. Následující kapitola se zabývá vývojem hospodářství v obou zemích zvlášť a ekonomickými vazbami, převážně Srbska na Rusko. Ekonomické kontakty popisují zvlášť jako mezinárodní obchod mezi nimi a energetické sítě. Následně pak zabývám bezpečnostní spolupráci mezi nimi a rolí Kosova a balkánských válek, jenž hrají v zahraniční politice obou. V poslední kapitole se věnuji převážně kulturnímu aspektu vzájemných rusko-srbských vztahů, analogiím v jejich národním charakteru a speciálně pravoslavné církvi a její úloze, jenž sehrává v obou státech. V závěru práce jsem pak shrnula základní parametry spolupráce a otázku členství Srbska v EU. Zde uvádím názory Bělehradu i Moskvy. Jak jsem uvedla výše, objevují se názory, že vstupem do EU by se mohlo Srbsko otočit zády k Rusku a ztratilo by tak mnoho ekonomických a politických výhod. Kdy nejklíčovější je role silného spojence na mezinárodní scéně, které Srbsko v Rusku má. Dále sem patří i zóna volného obchodu mezi oběma zeměmi a štědré půjčky ze strany Ruska. Na srbské politické scéně se proto objevují názory, že prioritou vstupu do Evropské unie je nesprávná, Srbsko by mělo dále udržovat pevné vazby s Ruskem, čerpat ze své strategické polohy západního Balkánu a nesázet jen jednu kartu, kterou je myšlen vstup do nestabilní EU. Což je podpořeno i faktem, že brzké členství v EU je nepravděpodobné, navíc uvnitř Unie dnes panují nálady proti přijímání

nových členů. V závěru své práce se tedy pokusím dojít k závěru, do jaké míry je pro Srbsko výhodná spolupráce s Ruskem na jedné straně, a EU na straně druhé. A zda vstup do EU nebo NATO negativně ovlivní rusko-srbské vztahy a zda si to Srbsko vzhledem k rozměru jejich vztahů, který jsem popsala v předešlých kapitolách, vůbec může dovolit.

2. Proměny politické reality obou zemí po konci studené války

Zahraniční politika státu byla dříve striktně oddělována od domácí politiky. Dnes je stále více patrný trend pronikání domácí politiky do zahraniční politiky země. Právě z tohoto důvodu jsem do své práce zahrnula i popis vnitřní politické situace jak Ruské federace, tak Srbské republiky. Má práce se zabývá vzájemnými vazbami obou států od konce bipolárního konfliktu, a proto i v této kapitole stručně popíši proměny vnitropolitické situace obou států v této době. Důležitosti tohoto nástinu nahrává i fakt, že shodně u Ruska i Srbska se tento vývoj dá rozdělit do dvou etap, buďto zaprvé chronologicky – přibližně před rokem 2000 a po něm. Za druhé podle vůdčí osobnosti - na miloševičovské a postmiloševičovské období, resp. jelcinovské a putinovské. V závěru kapitoly shrnu stranickou strukturu obou zemí a pokusím se zhodnotit program některých srbských stran relevantní pro oblast mého zájmu.

2.1 Vývoj politického systému Ruské federace

Politická realita Ruské federace je silně ovlivněna odkazem SSSR, jehož rozpad započal již v druhé polovině 90. let a dovršen byl v roce 1991. U těchto dramatických událostí stál Boris Nikolajevič Jelcin. Kariéra tohoto politika započala již za SSSR, ale dveře vysoké politiky mu otevřel až Michail Sergejevič Gorbačov. Nicméně neustálé rozepře mezi Jelcinem a Kremlem vedlo Gorbačeva k rozhodnutí, dále Jelcina nepouštět na klíčové pozice ve vedení státu (Hodač, Strejček, 2008: 18). Jelcin poté začal vystupovat jak proti starému režimu, tak proti Gorbačovovi. Právě tyto postoje mu postupně získaly přízeň elektorátu v prvních ruských prezidentských volbách v roce 1991. Svými činy právě v tomto revolučním období si vybudoval silnou pověst (Dvořák, 2000: 118). V tomto období rovněž úspěšně vyřešil pokus o převrat v konzervativních komunistů v roce 1991, a o dva roky později i spor s Nejvyšším sovětem. Dalším úspěchem bylo schválení nové ústavy v referendu. Nicméně i přes tyto úspěchy byly pro první období specifické neustálé rozepře s jemu politicky nespřízněnou Státní dumou (Hodač, Strejček, 2008: 20 – 22).

Právě pro období Borise Jelcina v prezidentském úřadu je specifické dělení na první a druhé funkční období. Mezi povahou obou je značný rozdíl. „Jelcin byl porovnáván se sebou samým podle formule pozdní Jelcin kontra raný Jelcin.. Jelcin činný a nečinný.. Jelcin zdravý a churavý..“ (Baturin, 2003: 466). Vzhledem k velice komplikované domácí situaci, zvláště té ekonomické, měl Jelcin před volbami v roce 1996 slabou pozici. K tomu přispíval i fakt, že Rusové velice citelně vnímali snižování vlivu země v mezinárodní politice a nepřiliš reprezentativní vystupování samotného Borise Nikolajeviče. Tuto situaci nakonec dokázal zvrátit

díky propracované volební kampani za užití i okrajových metod (Hodač, Strejček, 2008:23). Volby tedy i přes vážnou nemoc vyhrál, ale jeho druhé období jí bylo značně poznamenáno. Kolem paralyzovaného prezidenta se začala vytvářet tzv. rodina. Krom skutečných příbuzných do ní byly zahrnuti i jemu blízcí oligarchové. Právě na ty se prezident nejvíce spoléhal. To vše vedlo k nespokojenosti mezi občany (Dvořák: 2000: 119). Poté, co se Duma pokusila o impeachment Jelcina, začal si spolu s rodinou hledat loajálního nástupce. Tím se stal Vladimír Vladimirovič Putin (Baturin, 2003: 23).

Ten se nejdříve stal premiérem a po promyšlené demisi Jelcina byl na přelomu let 1999-2000 zvolen prezidentem, na jeho doporučení (Baturin, 2003: 23). Prvním jeho krokem bylo zajištění beztrestnosti pro Jelcina a jeho rodinu. V této době také začala výborně fungovat propaganda. Jak to popsal ruský novinář A. Čerkizov - „Ruský volič reaguje bezchybně – když mu budete v televizi dostatečně dlouho denně ukazovat holou zadnici, oblíbí si i ji“ (Dvořák, 2000: 120).

Putin se navíc mohl opírat o „svou“ stranu Jednotné Rusko ve Státní dumě. Takto snadno prosadil řadu reforem. První se týkala federálního uspořádání. Dále následuje reforma Federální rady a došlo ke sladění jednotlivých federálních ústav s Ústavou Federace. Lze hovořit o období „putinismu“, dnes tzv. suverénní demokracie (Primakov, 2009: 101). Právě v tomto období došlo k výraznému posílení státních struktur a celkové centralizaci. Jeho reformy vedly k značné stabilizaci vnitropolitické situace (Hodač, Strejček, 2008: 41-45). Putin byl znovuzvolen v roce 2004 dokonce 71,3% hlasů. Vzhledem k tomu, že dle ruské Ústavy může být prezident zvolen maximálně dvakrát za sebou, do voleb v roce 2008 vyslal Putin „svého koně“ Dmitrije Anatoljeviče Medveděva. Ten také volby vyhrál. Ve volbách v roce 2012 se již o post ucházel znovu Putin.¹

Co se týče aktuální situace v Rusku, je nutné zmínit poslední parlamentní a prezidentské volby. Poslední volby do Státní dumy se konaly v prosinci 2011. Nejvíce procent hlasů získala proprezidentská strana Jednotné Rusko. Strana tak disponuje prostou většinou v Dumě. V posledních prezidentských volbách v březnu 2012 zvítězil již potřetí Vladimir Vladimirovič Putin, se ziskem 63,6% hlasů. Nyní ne již na funkční období pěti, ale poprvé šesti let. Svého předchůdce Dmitrije Anatoljeviče Medveděva jmenoval předsedou vlády. Hovoříme o tzv. tandemu Putin-Medveděv.²

Zatímco do politiky za Jelcinovy éry silně zasahovali oligarchové a jiné neoficiální struktury, Putin se naopak snaží vytlačit je z chodu státu. Snaží se rovněž regulovat mocenské nároky ze strany armády. A to více či méně úspěšně. Každopádně vliv vojensko-průmyslového

¹ Centre for the Study of Public Policy. *Results of Previous Presidential Elections* (http://www.russiavotes.org/president/presidency_previous.php, 25.2.2013).

² Ministerstvo zahraničních věcí České republiky. *Rusko* (http://www.mzv.cz/jnp/cz/encyklopedie_statu/evropa/rusko/politika/vnitropoliticka_charakteristika.html, 26.2.2013).

komplexu, ruské oligarchie, armády, složek organizovaného zločinu apod. je pořád specifický pro Ruskou federaci. K tomu můžeme přidat i negativní aspekty Putinovy politiky, které vesměs souvisejí s potíráním různých lidskoprávních principů, kdy zřejmě nejskloňovanější je svoboda médií (Kubát, 2004: 346-348). Vůči tomu lze oponovat tím, že právě v druhé dekádě od pádu SSSR se podařilo zemi stabilizovat, ukončit ekonomickou krizi příznačnou pro období 90. let, a to i díky úspěšné hospodářské politice. Putinovi se podařilo upevnit postavení státu v určitých hospodářských oblastech (převážně v energetice), které jsou pro jeho budoucnost klíčové. Putin tak vytvořil z Ruska opět silného mezinárodního aktéra, ač za cenu demokratického deficitu (Hodač, Strejček, 2008: 59).

2.2 Vývoj politického systému Srbské republiky

Transformaci komunistické SFRJ můžeme datovat již od roku 1986, kdy se do klíčových státních funkcí dostává Slobodan Milošević.³ Nicméně já se zde budu věnovat politické realitě až od vzniku nového státního subjektu, tedy Svazové republiky Jugoslávie. Pro tu je typická snaha jejích vládních špiček o zachování kontinuity právě s Titovou SFRJ.⁴ Milošević se snažil o zachování celé Jugoslávie, navíc pod centralizovanou vládou Bělehradu. Nemluvě o snaze o dominantní postavení Srbů jako etnika (Cabada, 2008: 302). Tato snaha ovšem nebyla reálná, což definitivně ukázal počátek 90. let a postupné vyhlášení nezávislosti Bosny a Hercegoviny, Slovinska, Chorvatska a Makedonie.⁵ Následně vzniklá SRJ v dubnu 1992 integrovala jen Srbsko a Černou Horu (Balík, Stojarová: 2005).

Miloševićův režim, ač převzal řadu rysů z minulé SFRJ, přestal následovat komunistickou ideologii. Ta byla nahrazena nacionalismem a ideou tzv. Velkého Srbska (Cabada, 2008: 303). Milošević však po dvě volební období, tedy do roku 1997, vykonával pouze funkci srbského prezidenta.⁶ V čele autoritářského státu byl podporován jeho postkomunistickou Socialistickou stranou Srbska. Další prorežimní stranou byla Jugoslávská levice pod vedením Miloševićovy manželky Mirjany Marković, k moci mu napomohla i Srbská radikální strana, která ovšem později přešla do formální opozice. Po celou dobu Miloševićovi vlády zde existovaly bloky opozičních demokratických stran, ty ovšem byly definovány formováním kolem výrazných osobností a značnou nejednotností. Nemluvě o neustálém potírání plurality režimu a tedy i opozice ze strany vládní garnitury. Což se díky provázanosti konkurenčních kandidátů s jejich stranami projevilo na volebním vítězství Miloševiče v roce 1992, kdy byl znovuzvolen

³ S. Milošević nejprve zastával funkci předsedy Svazu komunistů Srbska. Následně se roku 1989 stal srbským prezidentem.

⁴ Socialistická federativní republika Jugoslávie.

⁵ Vyhlášení nezávislosti těchto bývalých svazových republik provázeli menší (Makedonie) či větší (Chorvatsko, BaH) konflikty s centrální mocí Jugoslávie. Jde o tzv. balkánské války.

⁶ natoaktual.cz. *Milošević - novodobý Obrenović či car Lazar?* (http://www.natoaktual.cz/milosevi-novodoby-obrenovi-ci-car-lazar-f04-/na_analyzy.aspx?c=A060314_113845_na_analyzy_m02, 5.4.2013).

prezidentem Srbska (Balík, Stojarová: 2005).⁷

K sjednocení opozice došlo až ve volbách na municipální úrovni v roce 1996. Ty vyhrála koalice Zajedno, ale výsledek režim odmítl uznat. Po demonstracích však nakonec ustoupil a volby byly uznány. O rok později se konaly prezidentské volby. Ty díky bojkotu zasedání v parlamentu ze strany opozice opět vyhrál Milošević.⁸ Tentokrát ovšem šlo o volby na post prezidenta celé SRJ.⁹ Před dalšími prezidentskými volbami v říjnu 2000 byla Miloševićova pozice značně oslabena nespokojeností občanů. Což ještě umocňovala existence silného protikandidáta i rozhodnutí Mezinárodního soudního tribunálu v Haagu o souzení Miloševiče jako válečného zločince. Milošević tak ve snaze zvítězit přistoupil k řadě populistických rozhodnutí. Na druhou stranu i k silné represí opozičních politiků a aktivistů. Ještě před volbami byly posíleny pravomoce prezidenta a zavedena přímá volba. Volby vyhrál jeho protikandidát Vojislav Koštunica a stal se i přes obstrukce prezidentem. Což doplněno o vítězství koalice Demokratická opozice Srbska (DOS) ve volbách do parlamentu znamenalo konec Miloševićova režimu. Ten byl o necelý rok později vydán do Haagu. Každopádně je nutné říci, že strana SPS si nadále udržela moc ve státě (Balík, Stojarová: 2005).

Autoritativní vláda Slobodana Miloševiče je charakteristická nejen svým nacionalistickým rozměrem, ale i řadou jiných specifíků. Typická je významná role srbského národa, důraz na spojení církve a státu, slavnou historii, velká byla (a je) role různých mýtů a legend a boj proti utlačovatelům Srbů. Právě označení společného nepřítele bylo pro režim specifické. Tím byly označeny tradičně jiné etnické skupiny¹⁰ i euroatlantické státy a struktury. Z čehož vyplývala i řada problémů režimu. Mezi ty nejpálčivější patří etnické konflikty, převážně ekonomické důsledky válek, mezinárodní izolace a dopady ekonomických sankcí ze strany mezinárodního společenství, které vedly ke ztrátě podpory ze strany obyvatelstva (Cabada, 2008: 303). Země byla silně mezinárodně izolována a vzhledem ke jejímu nacionalismu a agresivitě byly její vztahy s okolními státy nepřátelské, s čímž se vypořádává dodnes. S kým však udržoval Milošević přátelské vztahy byla Moskva. I když je nutné říci, že vzhledem k jeho přesvědčení o dočasnosti Jelcina na postu prezidenta RF, udržoval styky spíše s opozicí. A i naopak Rusko se Srbska pravidelně zastávalo na půdě RB OSN (Balík, Stojarová: 2005).

Černá Hora se v průběhu Miloševićova režimu stala postupně více a více nezávislou na politice Bělehradu, což reflektuje i ustanovení federace a přejmenování země roku 2002 na Srbsko a Černou Horu. Tento proces vyvrcholil roku 2006, kdy se Černá Hora stala suverénním státem (Cabada, 2008: 304). Kosovskou krizí a obecně otázkou Kosova se budu zabývat

⁷ Volební pozorovatelé hovoří o částečném falšování volebních výsledků.

⁸ Prezident byl volen nepřímo parlamentem.

⁹ natoaktual.cz. *Milošević - novodobý Obrenović či car Lazar?* (http://www.natoaktual.cz/milosevi-novodoby-obrenovi-ci-car-lazar-f04-na-analyzy.aspx?c=A060314_113845_na_analyzy_m02, 5.4.2013).

¹⁰ Ať ve vlastní zemi, tak v blízkém zahraničí. Viz idea velkého Srbska.

obsáhleji jinde.

Od prezidentských voleb roku 2004 zastával prezidentský úřad Boris Tadić. On a Zoran Djindjić, od roku 2001 srbský premiér, podnikli řadu vstřícných kroků k mezinárodnímu společenství a převážně k EU. Jejich hlavním motivem bylo ukončení izolace Srbska a zajištění hospodářské pomoci. Šlo o již zmíněné vydání Miloševiče, zřízení federace i spolupráce s ICTY¹¹, plus některé demokratizační kroky. Politickou scénu ovšem silně poznamenala vražda Djindjiće v roce 2003. Následovaly předčasné volby, které vyhrála extrémistická Srbská radikální strana. Kritickou situaci nakonec vyřešilo sestavení koalice v čele s Vojislavem Koštunicou. Koštunica se rétoricky stavěl do role prozápadního politika, ale právě on byl kritizován za nedostatek iniciativy k vydání válečných zločinců k ICTY (Cabada, 2008: 307).

Následující parlamentní volby v roce 2007 vyhrála znovu SRS, ale koalice byla vytvořena pěti stranami – přičemž nejdůležitější je Demokratická strana a Demokratická strana Srbska. Premiérem se opět stal Koštunica. O rok později následovaly prezidentské volby, v nichž těsně zvítězil Boris Tadić. Ač jsou oba tito politici považováni za zklidnění politické scény v Srbsku a prozápadní orientaci, jde spíše o pragmatický kalkul. Hlasy voličů dále získávají nacionalistickými prohlášeními, zejména týkajícími se Kosova (Cabada, 2008: 307-308).

Poslední prezidentské volby se konaly v květnu 2012 a prezidentem se stal Tomislav Nikolić ze Srbské pokrokové strany (SNS), který porazil bývalého prezidenta Tadiće.¹² Parlamentní volby se konaly o dva měsíce později a zvítězila právě prezidentova SNS, která sestavila koalici s koalicí stran kolem Socialistické strany Srbska (SPS) a stranou Sjednocené regiony Srbska (URS). Prvním ministrem je Ivica Dačić ze strany SPS.¹³ Vítězství konzervativního politika Nikoliće, s minulostí v Srbské radikální straně, a jeho strany budí obavy ze změny proevropského směru vlády. Nicméně sám Nikolić toto odmítá. Obrat voličských preferencí je připisován špatné ekonomické situaci v zemi.¹⁴

U Srbska je stále nemožné zcela určit tendence společnosti. Jde o příklon k minulému režimu, nacionalistické či proevropské politice? Navíc existují oblasti, jako otázka Kosova, jenž hýbou srbskou společností a štěpí ji tak ještě více. Navíc jsou v Srbsku stále patrné následky Miloševičova režimu. Obecně má Srbsko velmi křehké základy demokracie (Štěpánek, 2007: 90-91).

¹¹ Mezinárodní trestní tribunál pro bývalou Jugoslávii.

¹² The World Factbook. *Serbia* (<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ri.html>, 26.2.2013).

¹³ BusinessInfo.cz. *Srbsko: Vnitropolitická charakteristika* (<http://www.businessinfo.cz/cs/clanky/srbsko-vnitropoliticka-charakteristika-18538.html#sec2>, 26.2.2013).

¹⁴ ProQuest. *Serbia: Neighbors boycott president Nikolic's inauguration* (<http://search.proquest.com/docview/1019789766/13D65D02F9A17C5C2F1/4?accountid=14965>, 25.2.2013).

2.3 Stranický systém Srbska a Ruské federace a proruská orientace politických stran v Srbsku

Jako pro jiné země středovýchodní Evropy po pádu komunismu je i pro Rusko typický vznik velkého množství politických stran. Ovšem signifikantní pro ruské prostředí je řada specifíků typických pro tzv. hybridní demokracie. Jde např. o nevyprofilovanost politických stran. Stěží je rozeznáme na klasické pravolevé škále. Programy, pokud nějaké strany mají, jsou neucelené a prim hrají osobnosti. Řada stran tak postrádá program pro řadu sfér politiky (Dvořák, 2000: 95). Specifikem jsou i tzv. proprezidentské strany. Jejich hlavním a často jediným úkolem bývá podpora Kremlu. Od toho se logicky odvíjí i jejich důraz na význam státu a centralismus. Dále je v Rusku silné postavení znovuobnovené Komunistické strany a nacionalistické Liberální-demokracie. Ovšem nacionální rétorika je vlastní řadě ruských stran. Problémem je také slabá pozice liberálně-demokratických stran, které tak spíše doplácí na svou neschopnost spojit síly (Kubát, 2004: 344-346).

Obdobně jako ruský stranický systém můžeme charakterizovat i ten srbský. Před odchodem Miloševića z čela státu se politické strany podle přístupu k vládnoucí moci daly rozdělit na „prorežimní“ a „protirežimní“ (opozici). Od roku 2000 můžeme hovořit o opravdovém pluralismu, i když se stále objevují rozdělení na strany „demokratické“ a „strany minulého režimu“, což je patrné i v přístupu, jak strany hodnotí Miloševićův režim (Štěpánek, 2007: 71). Rozdíl mezi levicí a pravicí je v Srbsku chápán jako rozdíl mezi spíše reformním proudem a tradičním – konzervativním proudem (Štěpánek, 2007: 72). Přičemž jak levici, tak pravici lze dále dělit na radikální či umírněnou. Levice vidí budoucnost v euroatlantických strukturách, je tedy prozápadní a ne tak orientovaná na srbskou etnicitu. Pravice naopak přemýšlí více na úrovni etnika, nejdůležitější je zachování celistvosti národa, což značně ovlivňuje jejich přístup vůči okolním státům a Kosovu. Politické strany nejsou stejně jako v Rusku stále primárně děleny dle socioekonomické štěpící linie, z čehož plyne opět existence antistran (Štěpánek, 2007: 85-92). Specifická je existence etnických a regionálních stran, které bychom mohly charakterizovat jako tzv. odtržené strany¹⁵ (Balík, Stojarová: 2005).

Co se týče proruské orientace na srbské stranické scéně, je typičtější pro pravicově orientované strany. Jak jsem již zmínila, pravice preferuje zachování integrity státu, tedy hlavně zachování Kosova v rámci SR. Rusko, které z pozice významného aktéra mezinárodního systému vytrvale odmítá uznání nezávislosti Kosova představuje pro pravicové strany spojence. Kdy platí čím radikálněji orientovaná, tím více proruská. A tím i více nedůvěřující Západu. Na druhou stranu je třeba říci, že i umírněné pravicové strany, jako je Demokratická strana Srbska,

¹⁵ Na základě definičního přístupu G. Smithe.

rozvíjí velmi úzké vztahy s Ruskem, jako příklad mohu uvést podepsání dohody o spolupráci se stranou Jednotné Rusko. Za iniciací těchto vazeb stojí hlavně sám Koštunica (Štěpánek, 2007: 84). Právě proruský orientovaný konzervativce Koštunica usiloval jako premiér o ekonomické a politické přiblížení Ruské federaci (Prtina, 2008: 127). Rozvoj „nejbližších vztahů“ s RF deklaruje i nynější vládnoucí strana SNS současného prezidenta. Ta označuje Rusko za tradičního přítele a spojence.¹⁶ Zřejmě nejvíce proruský kurz vyžaduje Srbská radikální strana. Ta trvá v první řadě na odklonu od USA a EU. Srbsko má úzce spolupracovat nikoli s nimi, ale s Ruskou federací. Spolupráce má být hlavně povahy ekonomické. Sama SRS pak o sobě prohlašuje, že je jedinou pravou rusofilní stranou (Štěpánek, 2007: 87).

Vzhledem k předešlému je patrná řada analogií mezi oběma zeměmi. Řada z nich vyplývá z komunistického experimentu, který poznamenal minulost obou zemí. Jiné jsou dány povahou srbského a ruského národa jako takového. Zde mohu zmínit i vliv nacionalismu v obou zemích. Což můžeme pozorovat na ideje velkého Srbska či ruského „euroasianismu“. Společná je i existence tzv. antistran (Balík, Stojarová: 2005), tedy politických stran, které nejsou uskupeny kolem politického programu, ale kolem silné osobnosti. Společnou je jistá míra demokratického deficitu. K dalšímu sblížení napomáhá shodný postoj obou zemí v otázce Kosova a politická role pravoslavné církve. K tomu se ale blíže dostanu v jiné části práce.

¹⁶ Српска напредна странка. *О нама* (<http://www.sns.org.rs/%D1%81%D1%80/2010-06-05-00-10-55.html>, 27.2.2013).

3. Stručný přehled bilaterálních vztahů Srbska a Ruské federace

Ruská federace a Srbská republika již tradičně udržují aktivní politické vztahy. Ty se týkají široké škály témat a problémů mezinárodní politiky. Obě země rovněž rozvíjí všestrannou meziresortní komunikaci i meziparlamentní spolupráci. Ta vyvrcholila v roce 2009, kdy byla v Bělehradě podepsána dohoda mezi Státní dumou Ruské federace a Národním shromážděním Srbské republiky. Obě země také absolvují pravidelná setkání i na té nejvyšší úrovni. Mezi oběma státy existuje celá řada bilaterálních dohod. Do dnešní doby zůstává v platnosti řada dohod uzavřených do roku 1991 mezi Sovětským svazem a Jugoslávií. K tomuto období se vztahuje rusko-srbská mezivládní dohoda o vypořádání závazků bývalého SSSR z roku 2007. Zůstává v platnosti i řada smluv uzavřených mezi Ruskou federací a Svazovou republikou Jugoslávie mezi léty 1992-2003. K tomu musíme přičíst i plodné období od roku 2003 do současnosti, co se týče uzavírání smluv. Právní fundament rusko-srbských vztahů je tedy rozsáhlý.¹⁷ Tuto kapitolu píší na začátek své práce čistě pro úvodní přehled čtenáře. Jde o výběr těch podstatnějších smluv uzavřených mezi oběma zeměmi, rozdělených do čtyřech oblastí.

3.1 Dohody týkající se politické oblasti

V této podkapitole chronologicky seřadím důležité dohody a smlouvy rozvíjející vzájemnou politickou spolupráci. Obecně bez ohledu na charakter předešlých státních zřízení existují mezi oběma zeměmi diplomatické styky již od roku 1838.¹⁸

V roce 1996 mezi sebou obě země uzavřely protokol o spolupráci Ministerstev zahraničních věcí. Následující rok byla uzavřena smlouva o spolupráci v oblasti diplomatických archívů. V roce 2001 došlo k podpisu smlouvy o spolupráci mezi Diplomatickými akademii RF a Srbska.¹⁹ V roce 2005 byla uzavřena konzulární úmluva mezi Srbskem a Ruskou federací.²⁰ A rovněž dohoda o spolupráci mezi ministerstvy průmyslu a obchodu obou zemí. O tři roky později se na spolupráci dohodla ministerstva spravedlnosti a v roce 2009 ministerstva vnitra.²¹

Naposledy Srbsko navštívil v roce 2011 V. Putin jako předseda vlády, který jednal se

¹⁷ Министерство иностранных дел Российской Федерации. *Российско-Сербские отношения* (<http://www.mid.ru/bdomp/ns-reuro.nsf/348bd0da1d5a7185432569e700419c7a/47ceb453e472714dc3257920002166b3!OpenDocument>, 28.2.2013).

¹⁸ Ambasada republike Srbije. *Političko-ekonomski odnosi* (http://www.moskva.mfa.rs/lat/ustext.php?subaction=showfull&id=1250077866&archive=&start_from=&ucat=33&, 1.3.2013).

¹⁹ Ambasada republike Srbije. *Ugovorno-pravna osnova bilateralne saradnje* (http://www.moskva.mfa.rs/lat/ustext.php?subaction=showfull&id=1250078676&archive=&start_from=&ucat=33&, 1.3.2013).

²⁰ Министерство иностранных дел Российской Федерации. *По странам* (http://www.mid.ru/spd_md.nsf/webcantr/, 2.3.2013).

²¹ Министерство спобних послова Републике Србије. *Билатерални односи са страним државама* (<http://www.mfa.gov.rs/sr/index.php/spoljna-politika/bilateral/45-bilateral/662-ruska-federacija?lang=cyr>, 2.3.2013).

srbským prezidentem B. Tadićem a premiérem M. Cvetkovićem. Tentýž rok se konala i oficiální návštěva ministra zahraničních věcí Sergeje Lavrova, který jednal se svým srbským protějškem.²² Na konci roku 2010 byl srbský ministr zahraničí na návštěvě v Ruské federaci.²³ Nicméně v září 2012 se konal rusko-srbský summit v Soči. Zde země potvrdily budoucí realizaci nadějných obchodních, hospodářských, kulturních a jiných projektů k posílení spolupráce. Byl zde rovněž schválen a podepsán plán ministerských konzultací pro období let 2013-2014. Na programu dne byla i bezpečnostní situace Západního balkánu, především otázka Kosova.²⁴

3.2 Ekonomická sféra

Zřejmě nejvýznamnějším společným počinem je v hospodářské oblasti zóna volného obchodu mezi oběma státy. Srbsko je tak jedinou zemí mimo země Společenství nezávislých států (CIS), která má s Ruskem takový stupeň ekonomické integrace. Přístup k 150 miliónovému trhu pro Srbsko znamená značné výhody. Ovšem lépe existence FTA²⁵ využilo Rusko, které tak získalo přístup na důležitý trh jihovýchodní Evropy (SEE), ten je v současnosti nejryhleji rostoucím v Evropě.²⁶ Rusko se tak stalo největším srbským importétem. Pokud se podíváme na srbský export, ruský trh je až na pátém místě.²⁷

V roce 1994 poprvé jako nástupnický stát SFRJ uzavřelo Srbsko s Ruskem dohodu o obchodní a hospodářské spolupráci. Dále v roce 1995 smlouvu o dodávkách zemního plynu z RF, na kterou o rok později navazovala smlouva o spolupráci při budování plynovodů na srbském území. V roce 1995 byla dále dohodnuta smlouva o stimulaci a vzájemné ochraně investic a dohoda o zamezení dvojího zdanění v oblasti příjmu a majetku. V roce 1996 následovala smlouva o dodávkách ropy z Ruské federace a smlouva o spolupráci v zemědělsko-průmyslovém komplexu. V roce 1997 země uzavřely memorandum o liberalizaci vzájemného obchodu. Roku 2001 Rusko a Srbsko podepsaly dohodu o státním financování vybavení, zboží a služeb z Ruské federace.²⁸ V roce 2008 vznikla jediná smlouva vztahující se ke rozsáhlé spolupráci v ropném a plynárenském průmyslu. O rok později byl podepsán

²² Министарство спољних послова Републике Србије. *Билатерални односи са странним државама* (<http://www.mfa.gov.rs/sr/index.php/spoljna-politika/bilateral/45-bilateral/662-ruska-federacija?lang=cyr>, 2.3.2013).

²³ Министерство иностранных дел Российской Федерации. *Российско-Сербские отношения* (<http://www.mid.ru/bdomp/ns-reuro.nsf/348bd0da1d5a7185432569e700419c7a/47ceb453e472714dc3257920002166b3!OpenDocument>, 1.3.2013).

²⁴ Министерство иностранных дел Российской Федерации. *Российско-Сербские отношения* (<http://www.mid.ru/bdomp/ns-reuro.nsf/348bd0da1d5a7185432569e700419c7a/c32577ca0017442b44257a86001fbdfb!OpenDocument>, 1.3.2013).

²⁵ Free Trade Area - zóna volného obchodu.

²⁶ Serbia Business. *Free trade Agreements* (<http://www.serbia-business.com/free-trade-agreements/>, 2.3.2013).

²⁷ BusinessInfo.cz. *Srbsko: Zahraniční obchod země* (<http://www.businessinfo.cz/cs/clanky/srbsko-zahranični-obchod-zeme-18682.html>, 2.3.2013).

²⁸ Ambasada republike Srbije. *Ugovorno-pravna osnova bilateralne saradnje* (http://www.moskva.mfa.rs/lat/ustext.php?subaction=showfull&id=1250078676&archive=&start_from=&ucat=33&, 1.3.2013).

protokol o osvobození od daně z volného obchodu. Další protokol vztahující se k volnému trhu byl podepsán v roce 2011. Šlo o stanovení výjimek z volného obchodu a stanovení pravidel týkajících se původu zboží.²⁹

Velmi významná je dohoda z roku 2010 o poskytnutí státního úvěru ze strany Ruska Srbské republice. Šlo o finanční půjčku ve výši 200 milionů USD s tím, že dluh by měl být splacen k prosinci 2021.³⁰ Nejnovější smlouva o dodávkách zemního plynu byla podepsána v loňském roce. Ta Srbsko zavazuje k odběru zemního plynu z Ruska do roku 2021, v objemu 5 miliard metrů krychlových za rok.³¹ Významnou dohodou v letošním roce je poskytnutí exportního úvěru. Ruská strana poskytne Srbsku 800 milionů USD k financování 85% z každého kontraktu v oblasti železniční dopravy.³²

3.3 Kultura, vzdělávání a životní prostředí

Hlavní smlouva v této oblasti byla podepsána v roce 1995. Jde o smlouvu o spolupráci v oblasti kultury, vzdělávání, vědy a sportu. Jako součást této smlouvy byl přijat program vztahující se na určité časové období. Ten je v pravidelných intervalech po vzájemné dohodě obměňován. Naposledy došlo k přijetí programu v roce 2012, ten platí do roku 2015. Dohoda týkající se ochrany životního prostředí byla podepsána v roce 1996. Stejně jako smlouva o spolupráci v oblasti prevence průmyslových a přírodních katastrof a odstraňování jejich následků.³³

V Ruské federaci se konají Dny srbské kultury,³⁴ v Bělehradě bylo naopak založeno Ruské středisko vědy a kultury (RCSC), které pořádá Dny ruské kultury. V Srbsku rovněž působí několik aktivních organizací krajanů - Ruská vlna, Ray, Asociace absolventů ruských vojenských škol v zahraničí. Podle obou států jde o „duchovní blízkost obou národů a dlouhou historii vzájemných vztahů, které určují intenzitu kontaktů v oblasti umění, kultury, vědy a vzdělávání, a také společný zájem v jejich dalším rozvoji.“³⁵

²⁹ Министерство иностранных дел Российской Федерации. *По странам* (http://www.mid.ru/spd_md.nsf/webcantr/, 2.3.2013).

³⁰ Министерство иностранных дел Российской Федерации. *По странам* (http://www.mid.ru/spd_md.nsf/webcantr/, 2.3.2013).

³¹ Министерство иностранных дел Российской Федерации. *Дата подписания* (http://www.mid.ru/bdomp/spd_md.nsf/0/C686496C2CEED25444257B21002C6B53, 1.3.2013).

³² Министерство иностранных дел Российской Федерации. *По странам* (http://www.mid.ru/spd_md.nsf/webcantr/, 2.3.2013).

³³ Ambasada republike Srbije. *Ugovorno-pravna osnova bilateralne saradnje* (http://www.moskva.mfa.rs/lat/ustext.php?subaction=showfull&id=1250078676&archive=&start_from=&ucat=33&, 1.3.2013).

³⁴ Ambasada republike Srbije. *Ugovorno-pravna osnova bilateralne saradnje* (http://www.moskva.mfa.rs/lat/ustext.php?subaction=showfull&id=1250078676&archive=&start_from=&ucat=33&, 1.3.2013).

³⁵ Министерство иностранных дел Российской Федерации. *Российско-Сербские отношения* (<http://www.mid.ru/bdomp/ns-reuro.nsf/348bd0da1d5a7185432569e700419c7a/47ceb453e472714dc3257920002166b3!OpenDocument>, 1.3.2013).

3.4 Doprava, věda a jiné oblasti

První smlouva o spolupráci v oblasti vědy a techniky byla podepsána v roce 1995. Naposledy byla aktualizována po přiletu premiéra Putina do Srbska v roce 2011. V roce 1996 byla signována smlouva o spolupráci v oblasti veterinární a smlouva o spolupráci a vzájemné pomoci v oblasti celních služeb. Ta poslední byla novelizována v roce 2000. Poté následovala smlouva o mezinárodní silniční přepravě v roce 1998.³⁶ V roce 2009 došlo k dohodě o stanovení podmínek vzájemných cest ruských a srbských občanů, na základě které je možný bezvízový vstup do druhé země až po třiceti dnů. V témže roce proběhla poslední úprava smlouvy týkající se spolupráce při nouzových opatřeních, prevenci přírodních katastrof a průmyslových havárií. Tento rok také došlo k uzavření dohody o dovozu vyhořelého srbského jaderného odpadu do Ruska. Náplní dohody je po dopravení jaderného odpadu jeho uskladnění v RF a následná likvidace. V této dohodě se zároveň obě země odvolávají na smlouvu o mírovém využití jaderné energie uzavřenou mezi SSSR a SFRJ v roce 1963. Dohoda o mezinárodní silniční přepravě byla naposledy aktualizována v roce 2011. Ve stejném roce byla podepsána dohoda o spolupráci v oblasti cestovního ruchu, stejně jako smlouva o námořní dopravě. Zajímavostí je smlouva z roku 2012, ve kterém se Rusko zavazuje k vybudování humanitárního centra ve městě Niš na jihovýchodě Srbska. Tato skutečnost vyvolala řadu spekulací, kterým se ale budu věnovat jinde.³⁷ V oblasti dopravy je důležitá i smlouva o letecké přepravě z loňského roku.³⁸

V této podkapitole jsem se pokusila chronologicky shrnout základní bilaterální akty Srbska a Ruské federace od konce bipolárního konfliktu. Pro lepší přehlednost jsem jednotlivé dohody rozdělila do čtyř hlavních oblastí. Tato kapitola slouží jako úvodní pro následující kapitoly, ve kterých detailně propracuji jednotlivé aspekty vzájemných rusko-srbských vztahů. V této části jsem tedy nastínila, že partnerství obou zemí je značně rozvětvené do mnoha oblastí. Nicméně za klíčový oba státy považují rozvoj obchodních a hospodářských vazeb. Obecně pak toto partnerství můžeme označit za tradiční a strategické pro oba státy. Jak to ostatně reflektují oni sami.³⁹ Hlavně Srbsko má zájem rozvíjet všestranné vztahy s Ruskem a samotnou Ruskou federaci pak definuje jako hlavního partnera v oblasti bilaterální spolupráce.⁴⁰ Pro Rusko je pak

³⁶ Ambasada republike Srbije. *Ugovorno-pravna osnova bilateralne saradnje* (http://www.moskva.mfa.rs/lat/ustext.php?subaction=showfull&id=1250078676&archive=&start_from=&ucat=33&, 2.3.2013).

³⁷ Министерство иностранных дел Российской Федерации. *По странам* (http://www.mid.ru/spd_md.nsf/webcantr/, 2.3.2013).

³⁸ Министарство спољних послова Републике србије. *Билатерални односи са страним државама* (<http://www.mfa.gov.rs/sr/index.php/spoljna-politika/bilateral/45-bilateral/662-ruska-federacija?lang=cyr>, 2.3.2013).

³⁹ Министерство иностранных дел Российской Федерации. *Российско-Сербские отношения* (<http://www.mid.ru/bdomp/ns-reuro.nsf/348bd0da1d5a7185432569e700419c7a/47ceb453e472714dc3257920002166b3!OpenDocument>, 1.3.2013).

⁴⁰ Internationales radio Serbien. *Sichere Lieferung russischen Gases nach Serbien* (<http://voiceofserbia.org/de/content/sichere-lieferung-russischen-gases-nach-serbien>, 30.3.2013).

Srbsko vstupní branou do nyní ekonomicky i jinak perspektivní oblasti jihovýchodní Evropy. Jako strategickou do budoucna pak můžeme vnímat spolupráci v oblasti energetiky. Současné mezivládní dohody o spolupráci v ropném a plynárenském průmyslu umožňují realizaci velkých investičních projektů, jakou je výstavba plynovodu South Stream, který po dohodě obou zemí povede z Ruska dále do Evropy právě přes Srbsko.⁴¹

⁴¹ Министерство иностранных дел Российской Федерации. *Российско-Сербские отношения* (<http://www.mid.ru/bdomp/ns-reuro.nsf/348bd0da1d5a7185432569e700419c7a/47ceb453e472714dc3257920002166b3!OpenDocument>, 1.3.2013).

4. Ekonomické vazby obou zemí

V této kapitole se budu podrobněji věnovat ekonomickému aspektu rusko-srbských vztahů. Tato kapitola je velmi důležitá právě proto, že je to právě hospodářství, kde se projevuje asymetrická interdependence mezi Srbskem a Ruskou federací. V první části pro představu popíši ekonomickou transformaci, ke které došlo v obou zemích po pádu komunistického centrálně plánovaného hospodářství. V další části budu popisovat mezinárodní obchod mezi Ruskou federací a Srbskem. Jeho vývoj, současný objem i perspektivy do budoucna. Následně se zaměřím na jedno ze silných odvětví ruské ekonomiky, tedy energetický průmysl. Tomuto tématu se budu věnovat zvláště kvůli jeho klíčové roli, kterou hraje (a očekává se, že nadále bude hrát) ve vzájemných vztazích těchto států.

4.1 Vývoj ruské ekonomiky od zániku SSSR

Určité ekonomické reformy byly zahájeny již za Gorbačovovy éry. Nicméně opravdová ekonomická tranzice byla zahájena v roce 1991. Ještě v tomto roce došlo k prvním liberalizačním reformám ekonomiky, jimiž byl definitivně opuštěn starý hospodářský systém. Přejímání „Gajdarova modelu tržní ekonomiky“ (Holzer, Kuchyňková, 2005) došlo v Rusku k naprosté ekonomické roztržičnosti země. V této době selhal zásobovací systém, výroba rychle klesala a došlo tak k nedostatku spotřebního zboží. K tomu se následně přidala hyperinflace (Hodač, Strejček, 2008: 29). Pokud začnu od začátku - jako první došlo v roce 1991 k přijetí zákona o privatizaci. Ta měla být završena roku 1994, ovšem k faktickému ukončení došlo již v roce 1992 (Cihelková, 2009: 218). V tomto roce také došlo k liberalizaci cen, kdy regulované zůstaly jen u základních potravin a pár dalších vybraných produktů či služeb. Díky tomu bylo opět dostupné spotřební zboží, ovšem problém byl za co jej kupovat. Následně došlo k pozemkové reformě. Konkrétní charakter privatizace byl kupónový, ovšem po čase došlo v legislativním procesu k určitému pozměnění a tento model se tak stal výhodným jen pro určité skupiny lidí. Provázely jej různé skandály a korupční kauzy. Dalším nástrojem privatizace, který vedl k diferenciaci společnosti a ve svém důsledku ke vzniku ruské oligarchie, byly tzv. záruční aukce. Přes ně se určité skupiny lidí dostaly poměrně snadno k akciím lukrativních státních firem (Hodač, Strejček, 2008: 30-31). Kvůli ekonomickým problémům, ve kterých se země ocitla, byla nucena vzít si půjčku od MMF. Půjčka v roce 1995 činila 6,8 miliard USD. Rusko se na oplátku Fondu zavázalo k uskutečnění dalších reforem (Gould-Davies, Woods, 1999). Celkově vzato, jedním ze ztěžujících problémů ekonomické transformace v Rusku bylo, že byla nařízena zhora lidmi z bývalých mocenských struktur, pod silným vlivem lidí z energetického

průmyslu. Celková restrukturalizace země tak byla vedlejší (Holzer, Kuchyňková, 2005) Ústřední banka se pokusila ještě situaci zachránit svázáním dolaru s rublem, ale opět kvůli nedotaženým krokům plán selhal. Uvnitř státních institucí bujela korupce a boj o moc. Spolu s chováním tzv. nových Rusů celá situace vedla k frustraci občanů (Hodač, Strejček, 2008: 31). Země sice přistoupila k liberalizačním krokům, ovšem již nepodnikla žádné směrem k nárůstu a zefektivnění výroby. Navíc tvůrci ekonomických změn nebrali dostatečně v potaz velikost země (Primakov, 2009: 10 - 11). Právě velikost země byla jedním z důvodů neschopnosti centra vybírat daně a nebyly tak peníze a stát nemohl plnit své platební povinnosti (Hodač, Strejček, 2008: 32). Pohár přetekl v srpnu 1998. Rusko vyhlásilo státní insolvenční a platební neschopnost. V zemi rapidně poklesla výroba a HDP, naopak ceny zboží kvůli devalvaci rublu byly obrovské. Zhroutil se bankovní systém. Řada lidí přišla o své celoživotní úspory. Celkové ztráty hospodářství za Jelcina byly dvakrát vyšší než ztráty za druhé světové války (Primakov, 2009: 10 - 98).

K obratu dochází v roce 2000, v období prezidenta Putina. Nejenže jeho ministři⁴² přicházejí s vhodnými strukturálními reformami ekonomiky, ale příznivá je i situace na mezinárodní scéně. Došlo ke snížení inflace a nezaměstnanosti a naopak ke zvýšení HDP a průměrné mzdy. Poměrně úspěšné je i potírání oligarchických struktur. Zvyšuje se míra zahraničního obchodu a hlavně díky rostoucí ceně ropy a zemního plynu na světovém trhu se daří státu vydělávat. Rusko díky těmto ziskům splácí své dluhy a vyplácí mzdy a dávky. Roste také životní úroveň, a tím i kupní síla Rusů (Hodač, Strejček, 2008: 54-58). Ruská federace byla také za prezidenta Putina přijata do uskupení G7. Takto tedy vzniká skupina G8 v roce 2002. Díky tomuto aktu, jenž předjednal Putinův předchůdce ve funkci, bylo Rusko uznáno jako tržní ekonomika Evropskou unií a USA (Cihelková, 2009: 220).

Již v druhém funkčním období prezidenta Putina přichází ministr financí Alexej Kudrin s potřebou diverzifikovat ekonomiku a zbavit tak Rusko závislosti na energetických surovinách. Problémem je totiž ruská závislost na jednom odvětví, které je samo závislé na vývoji světového trhu. Další slabinou je i nerozvinutý bankovní sektor (Hodač, Strejček, 2008: 58). Těmito problémy se zabýval i nyní již bývalý prezident Medveděv. Typické pro ruskou ekonomiku 21. století jsou intervence státu do ekonomické sféry. Typické jsou úzké vazby státu a soukromého sektoru. Cílem pak regulace rublu a snižování inflace. Na druhou stranu tato opatření vedou k omezení konkurenceschopnosti na trhu a tím k častému vytváření monopolů, což je nejvíce patrné v oblasti energetiky. Strategií do budoucna jsou v ruské ekonomice inovativní technologie. V tomto ohledu má Rusko stále handicap, na kterém ovšem pracuje. V budoucnu stát hodlá také více financovat malé a střední podniky. Problematický je i rozdílný vývoj a úroveň zaměstnanosti v jednotlivých ruských regionech, špatná infrastruktura či vyhlídka

⁴² Hlavní zásluhy má ministr financí Alexej Kudrin a ministr ekonomického rozvoje a obchodu German Gref.

demografické krize (Primakov, 2009: 74-99).

V současné době je v Rusku míra inflace 6,6%, nezaměstnanost dosahuje 6% a nárůst HDP za loňský rok (2012) činil 3,7%.⁴³

4.2 Ekonomický vývoj Srbské republiky od vzniku SRJ

Analyzovat hospodářství v období Miloševićova režimu je poměrně složité. V té době byly podniknuty určité kroky směrem k tržnímu hospodářství, poprvé roku 1990, ovšem vše se vyznačovalo určitou polovičatostí. Z velké části bylo hospodářství plánované státem a převládal státní sektor. Nicméně největším problémem zmapování vývoje v této době jsou rány pro ekonomiku vyplývající z válečných let a mezinárodní izolace a ekonomických sankcí (Radovic-Stojanovic, 2012: 6). Obyvatelstvo a domácí trh zažíval velký nedostatek, neexistuje žádné sociální zabezpečení. Průměrná mzda obyvatel se snižuje. Hospodářská oblast je nedostatečně institucionálně ošetřena, roste černý trh i šedá ekonomika. Lidé pohybující se v tomto sektoru nedodržují pravidla a předpisy. V důsledku se tak většina podnikatelů v Srbsku podílí na nezákonné činnosti. Soukromý sektor je nevyvinutý, v období vlády Miloševiće tvoří jen 35% HDP země (Begović, 2005: 3). Produkce tak byla pravidelně přerušována a nebyly žádné předpoklady pro trvalý ekonomický růst. Nebyly podniknuty komplexní reformy. Řešení ekonomických problémů, pokud k nějakému docházelo, bylo řešeno ad hoc. K tomu v roce 1993 vypukla v zemi hyperinflace. Vztahy s některými státy, mezinárodními organizacemi a finančními institucemi byly velmi špatné (Radovic-Stojanovic, 2012: 6). Velké státní podniky jsou ve ztrátě, ekonomika je ochromená a naprosto nekonkurenceschopná. Odkazem Miloševićova režimu je tak i snížení HDP o 40% na hlavu, ve srovnání s obdobím před rokem 1992 (Begović, 2005: 3).

Po překonání dědictví války a letech ekonomické izolace, a tím vyvolané velké krizi, se i v Srbsku roku 2000 může přistoupit k hospodářské transformaci.⁴⁴ V Srbsku od tohoto data probíhají klasické liberální reformy směrem k tržnímu hospodářství, jako privatizace a restrukturalizace důležitých odvětví.⁴⁵ Ovšem po smrti Zorana Djindjiće došlo ke zpomalení liberálních reforem (Simon, 2010: 222). První fázi hospodářského vývoje můžeme datovat do vypuknutí globální ekonomické krize v roce 2008, resp. k roku 2009. V tomto období dochází k poměrně úspěšné aplikaci reforem. Ekonomika roste průměrně o 5% za rok, roste i domácí

⁴³ International Monetary Fund. World Economic Outlook Database (<http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2012/02/weodata/weoselser.aspx?c=922&t=1>, 4.3.2013).

⁴⁴ Ministerstvo zahraničních věcí České republiky. *Srbsko* (http://www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/rozvojova_spoluprace/dvoustranna_zrs_cr/projektove_zeme/srbsko/index.html, 5.3.2013).

⁴⁵ Ministerstvo zahraničních věcí České republiky. *Srbsko: Ekonomická charakteristika země* (http://www.mzv.cz/jnp/cz/encyklopedie_statu/evropa/srbsko/ekonomika/ekonomicka_charakteristika_zeme.html, 5.3.2013).

poptávka a kupní síla. To vedlo k přílivu zahraničních investic. Největší hospodářský rozmach je znát v letech 2004-2008. Patrný byl ovšem i nárůst soukromého zahraničního dluhu. Srbsko tak v této době mělo relativně dobře nakročeno k úspěšné liberalizaci a trvalému růstu ekonomiky.⁴⁶ Pokud mám shrnout důvody, které vedly k nastartování ekonomiky po roce 2000, v první řadě je to financování rekonstrukcí v zemi a řady projektů EU a IDA. Klíčová je také finanční podpora za strany MMF, které přineslo důležitou ekonomickou stabilitu (Begović, 2005: 3). Dalšími důvody, půjčky od MMF, které vedly k ekonomickému růstu, bylo posílení domácí poptávky a spotřeby a zvyšující se podíl sektoru služeb. Převážně šlo o oblast dopravy a telekomunikací, velkoobchodu a maloobchodu a finančních služeb). Do sektoru služeb směřují velké investice. Také země liberalizuje dovoz a restrukturalizuje bankovní sektor. Dynamicky se rozvíjí i soukromé podnikání (Veselinović, Miletić, 2011).

Tento trend byl ovšem přerušen ekonomickou krizí. Ta Srbsko zasáhla citelně. Došlo k poklesu zahraničních investic a poté ke konci růstu hospodářství. Recese vedla k poklesu HDP o 3,2% a nezaměstnanost dosáhla 22%. Dinár značně oslabil. S následky se i přes menší růst Srbsko potýká dodnes. Hlavním problémem je odstup srbských elit od reformních kroků. Ty opustily nejen v období krize, ale naneštěstí je dostatečně neuplatňují dodnes.⁴⁷ Jedním z důvodů je i snaha nedráždit společenské mínění, potažmo tedy elektorát. Což je pravidelně znát v období před volbami.⁴⁸

Nedostatky srbského hospodářství vyplývají převážně z neschopnosti komplexních a efektivních reforem. Což má za následek nedostatečné financování v soukromém sektoru, vysokou míru nezaměstnanosti, vysokou inflaci a nedostatečné zvyšování objemu zahraničního obchodu. Po nárůstu po roce 2000 se po roce 2008 snižují jak zahraniční investice, tak investice srbského státu. Citelným problémem je vysoká zadluženost firem a jejich platební neschopnost. V roce 2010 a 2011 došlo sice k mírnému růstu HDP, ale od té doby opět klesá. Signifikantní je i pokles průmyslové produkce a závislost Srbska na primárních zdrojích a jejich ceně na trhu. Právě nedostatek financí státu má řešit smlouva o státním úvěru poskytnutým z Ruska, zatím ve výši 200 mil USD.⁴⁹

Klíčovou do budoucna je ekonomická reforma, která bude mít za výsledek rychlejší

⁴⁶ The World Bank. *Republic of Serbia: Country Economic Memorandum* (<http://siteresources.worldbank.org/SERBIAEXTN/Resources/300903-1106760681824/625341-1323878646102/Vol1Dec7forPrint.pdf>, 4.3.2013).

⁴⁷ The World Bank. *Republic of Serbia: Country Economic Memorandum* (<http://siteresources.worldbank.org/SERBIAEXTN/Resources/300903-1106760681824/625341-1323878646102/Vol1Dec7forPrint.pdf>, 4.3.2013).

⁴⁸ Ministerstvo zahraničních věcí České republiky. *Srbsko: Ekonomická charakteristika země* (http://www.mzv.cz/jnp/cz/encyklopedie_statu/evropa/srbsko/ekonomika/ekonomicka_charakteristika_zeme.html, 5.3.2013).

⁴⁹ Ministerstvo zahraničních věcí České republiky. *Srbsko: Ekonomická charakteristika země* (http://www.mzv.cz/jnp/cz/encyklopedie_statu/evropa/srbsko/ekonomika/ekonomicka_charakteristika_zeme.html, 4.3.2013).

restrukturalizaci průmyslu. Ta povede k větší konkurenceschopnosti, která je nezbytná pro zvýšení importního potenciálu země.⁵⁰ Dobrou vyhlídkou do budoucna je uznání Srbska jako kandidátské země EU (březen 2012).⁵¹ Srbsko díky tomu navíc čerpá rozvojovou pomoc od Unie určenou právě pro kandidátské země.⁵² Strategický je také Pakt stability a růstu pro jihovýchodní Evropu a členství Srbska v rámci CEFTA, tedy v zóně volného obchodu SEE.⁵³

V minulém roce opět poklesla míra HDP o 0,5%. Tradičně vysoká je nezaměstnanost, která v současném roce (2013) činí 25,6%. Inflace je letos na úrovni 7,5%.⁵⁴

4.3 Vzájemný obchod Srbska a Ruské federace

Ač se budu energetickým vazbám obsáhleji věnovat v následující podkapitole, je třeba na úvod říci, že právě energetika tvoří nejvýznamnější podíl na zahraničním obchodu mezi těmito státy. Převážně pak jde o dodávky zemního plynu. Jen v roce 2011 bylo do Srbska dodáno 1,4 miliardy m³ této suroviny.⁵⁵ Celkově je Rusko nejdůležitějším obchodním partnerem pokud mluvíme o oblasti energetického průmyslu. Což potvrzuje i fakt, že nejsilnějším importním odvětvím je v Srbsku právě tato oblast. Čemuž v poslední době nahrává i trvalý pokles produkce ropy v oblasti Vojvodina (Cvetković, Mihajlović, 2008: 544-6). Pokud se podíváme na zahraniční obchod obecně, umístila se Ruská federace jako impotér ještě v roce 2010 na druhém místě za Německem. Ovšem právě díky nárůstu dovozu surovin již v roce 2011 překonala Německo a stala se tak největším dovozcem do Srbské republiky.⁵⁶ Objem dovozu z Ruska činil v roce 2010 hodnotu zboží v sumě něco málo přes 1,63 miliardy EUR, což představuje 13% celkového importu. V roce 2011 se tato částka zvýšila na více než 1,91 miliardy EUR (14%).⁵⁷ Pokud se podíváme na vývoz Srbska, propadne se Ruská federace až na 5. místo s objemem dovezeného zboží za rok 2011 v hodnotě 568 milionů EUR. V roce

⁵⁰ The World Bank. *Republic of Serbia: Country Economic Memorandum* (<http://siteresources.worldbank.org/SERBIAEXTN/Resources/300903-1106760681824/625341-1323878646102/Vol1Dec7forPrint.pdf>, 4.3.2013).

⁵¹ Ministerstvo zahraničních věcí České republiky. *Srbsko* (http://www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/rozvojova_spoluprace/dvoustranna_zrs_cr/projektove_zeme/srbsko/index.html, 5.3.2013).

⁵² The World Bank. *Republic of Serbia: Country Economic Memorandum* (<http://siteresources.worldbank.org/SERBIAEXTN/Resources/300903-1106760681824/625341-1323878646102/Vol1Dec7forPrint.pdf>, 4.3.2013).

⁵³ Stability Pact for South Eastern Europe. *Trade Task Force* (<http://www.stabilitypact.org/trade/default.asp>, 5.3.2013).

⁵⁴ International Monetary Fund. *World Economic Outlook Database* (<http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2012/02/weodata/weoselser.aspx?c=942&t=1>, 5.3.2013).

⁵⁵ EBSCO. *Russia, Serbia sign agreement on Russian gas supplies until 2021* (<http://web.ebscohost.com/ehost/detail?vid=9&sid=614070c1-78b1-4750-9675-7a0e11c163c4%40sessionmgr4&hid=22&bdata=JmxhbmcyY3Mmc2l0ZT1laG9zdC1saXZl#db=bwh&AN=82528876>, 5.3.2013).

⁵⁶ Управа Царина. *Статистика* (<http://www.carina.rs/cyr/Informacije/Stranice/Statistika.aspx>, 4.3.2013).

⁵⁷ The Delegation of the European Union to the Republic of Serbia. *Serbia total foreign trade* (<http://www.europa.rs/en/srbija-i-evropska-unija/eu-serbia-trade/serbia-total-foreign-trade.html>, 5.3.2013).

předešlém šlo o 403 milionů.⁵⁸ Obecně zahraniční obchod obou zemí v současnosti roste, i v roce 2011 byl objem vzájemného obchodu vyšší než v roce 2010.⁵⁹

Rusko samo má sliný zájem rozvíjet obchodní vztahy se Srbskem a dalšími zeměmi v regionu jihovýchodní Evropy. Spolupráce a vzájemné užívání ekonomických zdrojů pomáhá jak Rusku, tak Srbsku v získání výhodnější pozice na světovém trhu. Další výhodou pro obě země je i existence uskupení CEFTA na území Balkánu. Tato zóna volného obchodu přináší lepší uplatnění na trhu jihovýchodní Evropy jak pro Srbsko, tak skrze něj i pro Rusko. Navíc zde vytváří vhodné investiční klima. Naopak problémem vzájemného obchodování je vznik velkého srbského deficitu, který je největší právě v obchodu s Ruskem. Ten je následkem stále rostoucí míry objemu dovážených surovin, zejména ropy a zemního plynu, a růst jejich ceny. Zároveň růstu deficitu při vzájemném obchodování přispívá i částečná neschopnost efektivně využívat existující zónu volného obchodu mezi Srbskem a Ruskou federací ze strany srbských vývozců (Cvetković, Mihajlović, 2008: 541).

Opravdový rozmach zahraničního obchodu a zahraničních investic můžeme v Srbsku datovat až po roce 2000. Do té doby to vzhledem k povaze ekonomiky státu a jeho izolaci nebylo možné. Obě země v 90. letech procházely obdobím hospodářské krize a spolupráce Srbska a Ruska je v této době redukována. Kvůli sankcím uvaleným v této době na Srbsko můžeme říci, že dokonce ze strany Ruska jako stálého člena RB OSN tajena (Cvetković, Mihajlović, 2008: 545-9). Nicméně v roce 1994 byla podepsána smlouva o obchodu a vzájemné spolupráci, která nabyla účinnosti až o dva roky později. Obě strany se zavázaly poskytnout si navzájem doložku nejvyšších výhod v souladu s ustanoveními Všeobecné dohody o clech a obchodu (GATT). Byla smluvena pravidla vzájemného obchodování a vyřešeny otázky týkající se transakcí. Státy se zaručily k poskytnutí volného tranzitu zboží v rámci jejich země a ke zřízení mezivládního Výboru pro obchod, hospodářskou, vědeckou a technickou spolupráci. Smlouva byla zřízena na pětileté období, s následným automatickým prodloužením o tři roky.⁶⁰ Na základě této dohody byla v roce 1996 uzavřena jiná, tentokrát o spolupráci v oblasti zemědělství. Ta mimo jiné zajišťovala výměnu technologií, odborníků v zemědělsko-průmyslovém komplexu a zjednodušila obchodování se zemědělskými produkty mezi oběma státy.⁶¹

Pro rozvoj hospodářské spolupráce je důležité i zajistit zahraniční investice. K jejich bilaterálnímu zakotvení mezi zeměmi došlo v roce 1995 zatím na papíře, o rok později v praxi.

⁵⁸ Ministerstvo zahraničních věcí České republiky. *Srbsko: Zahraniční obchod země* (http://www.mzv.cz/jnp/cz/encyklopedie_statu/evropa/srbsko/ekonomika/zahranicni_obchod_zeme.html, 4.3.2013).

⁵⁹ Ministerstvo zahraničních věcí České republiky. *Evropa* (http://www.mzv.cz/jnp/cz/encyklopedie_statu/evropa, 4.3.2013).

⁶⁰ Министерство иностранных дел Российской Федерации. *Дата подписания* (http://www.mid.ru/bdomp/spd_md.nsf/0/46191D433997F12F44257B21002C8D7B, 5.3.2013).

⁶¹ Министерство иностранных дел Российской Федерации. *Дата подписания* (http://www.mid.ru/bdomp/spd_md.nsf/0/72A13E54149A1F5844257B21002C8988, 5.3.2013).

Smluvní strany přislíbily podporovat investory druhé země na svém území a zajistit jim potřebnou ochranu. Rusko i Srbsko se vzdaly užívání různých diskriminačních a protekcionistických politik v oblasti zahraničních investic. Smlouva znemožnila investice vyvlastnit, toto je možné jen ve veřejném zájmu a za poskytnutou náhradu. Zároveň v případě poškození investic z důvodu ozbrojeného konfliktu musí dojít opět ke kompenzaci. Dohoda se vztahovala retrospektivně na všechny investice uskutečněné od roku 1987. Její platnost je nastavena na úsek 15 let, s automatickou obnovou na pět let.⁶²

Jak už jsem zmínila výše, zlomová pro hospodářskou spolupráci je dohoda o volném obchodu z roku 2000. Země se zavazují k vybudování vhodných podmínek pro volný pohyb zboží a kapitálu dle pravidel Mezinárodní obchodní organizace (WTO). Důležité také bylo sdílení informací k odstranění technických překážek. Předběžně byla přijata orientační lhůta pro splnění podmínek na 5 let. Případnou potřebu užití protekcionistických opatření či vzniklé konflikty má na starosti Výbor pro obchod, hospodářskou, vědeckou a technickou spolupráci. Ten také dohlíží na provádění nutných kroků směrem k umožnění FTA mezi státy. Země si od tohoto kontraktu slibovaly urychlení hospodářského vývoje, zlepšení sociálních podmínek, zvýšení zaměstnanosti ve zpracovatelském průmyslu, vytvoření podmínek pro spravedlivou hospodářskou soutěž a nakonec i ekonomickou stabilizaci obou zemí.⁶³ Ovšem v roce 2009 byly vyjednány možné výjimky z dohody o volném obchodu. V dodatku k této smlouvě byl vypsán seznam zboží, který může tvořit výjimku z volného obchodu. Stát, který se tak rozhodne, musí zavedení výjimky oznámit protistraně do dvou měsíců.⁶⁴

Jednou z potřeb srbského trhu jsou také zahraniční investice a kapitál. Zde je pro Rusko slibné místo, zvláště z důvodu vstřícnosti srbské strany právě k němu. Současná vláda v tomto směru usiluje o uzavření strategického partnerství. Navíc deklaruje i spolupráci v bankovním sektoru. Srbsko chce dosáhnout zvýšení podílu největších ruských bank na kapitálu v zemi.⁶⁵ Naopak co se týče perspektiv pro Srbsko na ruském trhu, můžeme zmínit několik oblastí. První je oblast stavebnictví, v té má Rusko negativní bilanci ve srovnání importu a exportu. Srbsko je největším dovozcem truhlářských výrobků a výrobků ze dřeva do Ruska. Například zatím není zahrnut do volného obchodu dovoz nábytku, ovšem až se tak stane, srbští výrobci mají značné šance. A konečně velkou příležitostí je pro Srbsko potravinářský průmysl. V Rusku je třeba nasytit 140 mil. trh, přičemž nejvíce dovažena je čerstvá zelenina a ovoce. Podíl tohoto

⁶² Министерство иностранных дел Российской Федерации. *Дата подписания* (http://www.mid.ru/bdomp/spd_md.nsf/0/7AFDA495B95F983744257B21002C8980, 5.3.2013).

⁶³ Министерство иностранных дел Российской Федерации. *Дата подписания* (http://www.mid.ru/bdomp/spd_md.nsf/0/EAAAB4F9464414C744257B21002C6663, 5.3.2013).

⁶⁴ Министерство иностранных дел Российской Федерации. *Дата подписания* (http://www.mid.ru/bdomp/spd_md.nsf/0/0442DDFE95FB6D8E44257B21002C68FC, 5.3.2013).

⁶⁵ BusinessInfo.cz. *Dvěře srbského hospodářství široce otevřeny pro ruský kapitál* (<http://www.businessinfo.cz/cs/clanky/dvere-srbskeho-hospodarstvi-siroce-otevreny-pro-rusky-kapital-26161.html>, 6.3.2013).

sortimentu je ve vývozu do Ruska značný. Na druhou stranu má srbská strana problémy s vysokými dopravními náklady do Federace.⁶⁶

4.4 Oblast energetické spolupráce

I přes snahu o diverzifikaci hospodářství bude i nadále Ruská federace odkázána na export ropy a zemního plynu. Tyto přírodní zdroje tvoří až 70% vývozu a 50% příjmů státního rozpočtu (Primakov, 2009: 108). Rusko má velké zásoby uhlí a v současnosti je druhým největším vývozcem ropy. Pokud se podíváme na export zemního plynu, tak zaujímá první místo na světě, kdy největší procento těchto surovin z Ruska míří právě do Evropy (Kačousková, Kuchyňková, Leshchenko, 2012: 169-177). Právě zde hraje klíčovou roli oblast jihovýchodní Evropy, včetně Srbska. Konkrétně tedy jejich strategická poloha mezi EU a Ruskem, resp. okolím Kaspického moře. Na území jihovýchodní Evropy se nachází řada ropovodů a plynovodů. Další jsou pak projektovány. Balkánské země tak plní roli určitého mostu mezi producenty a spotřebiteli strategických surovin. Právě kvůli závislosti ruské ekonomiky na evropských trzích a nutnosti energetické diverzifikace je tento region pro Rusko klíčovým. A vzhledem k faktu, že region je důležitý pro energetickou bezpečnost nejen Ruska, ale i EU, jsou balkánské země místem střetu zájmů. Navíc je to právě tato oblast, přes kterou si Rusko představuje rozšiřovat pozici na energetickém trhu EU. Zvláště to platí v případě Srbska, které je kandidátskou zemí do Evropské unie. S tím pak stále hlouběji spolupracuje v energetickém průmyslu. Je příznačné, že Rusko si prostřednictvím energetiky plní své geopolitické cíle a používá ji často k politickému nátlaku (Prtina, 2008: 122-140). Rusko je nejvýznamnějším dodavatelem ropy, ropných produktů a zemního plynu do Srbska. Srbská potřeba dodávek neustále roste a podobný trend se dá očekávat i do budoucna (Cvetković, Mihajlović, 2008: 2-6). Obecně i velmi aktivní jsou ruské firmy v investicích právě do oblastí energetiky. Největší jsou investice do srbské firmy NIS dceřinnou společností Gazpromu (Gazproněft).⁶⁷

První energetická dohoda v období mého zájmu mezi oběma zeměmi, týkající se konkrétně zemního plynu, byla uzavřena v roce 1995, s platností od roku 1996. Tehdy mezi Svazovou republikou Jugoslávie a Ruskou federací. Dohoda byla v souladu s již navázanou spoluprací v oblasti obchodu a hospodářství o dva roky dříve. Ruská federace se zavázala dodávat Srbsku, respektive SRJ, každý rok 3,6 miliardy m³ zemního plynu, s možným nárůstem na 7,2 miliardy k roku 2010. Země se dále zavázaly ke spolupráci při výstavbě plynovodu a do budoucna i ropovodu na srbském území. Vstupem smlouvy v platnost byla automaticky zrušena

⁶⁶ SIEPA. *Istraživanje tržišta: Rusija* (<http://siepa.gov.rs/sr/index/strana-tr%C5%BEi%C5%A1ta/istra%C5%BEivanje-tr%C5%BEi%C5%A1ta/rusija/tr%C5%BEi%C5%A1te-prehrambene-industrije.html>, 6.3.2013).

⁶⁷ Ministerstvo zahraničních věcí České republiky. *Srbsko: Investiční klima* (http://www.mzv.cz/jnp/cz/encyklopedie_statu/evropa/srbsko/ekonomika/investicni_klima.html, 6.3.2013).

předchozí obdobná smlouva z roku 1988. Platnost této nové smlouvy byla dohodnuta do konce roku 2010.⁶⁸

Konkrétněji byla výstavba plynovodů na jugoslávském území ošetřena ve smlouvě podepsané a účinné od roku 1996. Země se zavazují ke spolupráci jak při jejich výstavbě, tak při jejich provozu. Ruská akciová společnost Gazprom ve spolupráci s srbskými podniky v oblasti energetiky byly hlavními projektanty, sponzory a dohlážiteli na provoz plynových potrubí. Ve smlouvě byly ošetřeny i doprovodné jevy jako nabývání půdy, veřejné zakázky na koupi strojů, zařízení, materiálů a dalších služeb. Zde byla zakotvena i preference ruských a jugoslávských společností ve veřejných zakázkách. Plyn nesměl být ze Srbska vyveden do třetích zemí a bylo dohodnuto osvobození od placení cel za potřebné stroje, zařízení a materiál dovezený z Ruské federace.⁶⁹

Nejdůležitější a komplexní dohodou týkající se obecně spolupráce jak v plynovém, tak ropném průmyslu mezi RF a Srbskou republikou je smlouva, jenž byla podepsána v Moskvě a následně v Bělehradu roku 2008 a ve stejném roce nabyla i účinnosti. Hlavním cílem je podpořit energetickou bezpečnost států. Cíle chtějí na základě tohoto aktu dosáhnout tím, že zajistí stabilní dodávky ropy a zemního plynu z Ruské federace do Srbska, jejich následný tranzit do třetích (evropských) zemí a nakonec výrobou ropných produktů v Srbsku. Dále smlouva zahrnuje rekonstrukci a modernizaci zpracovatelského zařízení společnosti Neftjanaja Industrija Serbiji (NIS). Na základě smlouvy dochází k výstavbě plynovodu a podzemního zásobníku plynu 60 km u města Novi Sad.⁷⁰ Tento zásobník Banatski Dvor je jedním z největších v jihovýchodní Evropě.⁷¹ Naplnění smlouvy má na starosti na jedné straně ruská firma s většinovým státním podílem Gazprom a na straně druhé srbský státní podnik Serbijagas. Obě firmy jsou pak vlastníky všech průmyslových a jiných zařízení a řídí skladování a těžbu plynu. Dále pak došlo k procentuálnímu rozdělení základního kapitálu. Podíl Ruska nesmí klesnout pod 51%, naopak Srbsko nesmí mít logicky více než 49%. Podíl financování se odvíjí od poměru základního kapitálu obou zemí. Strany předpokládají zvýšení objemu zemního plynu do Srbska v rámci větších možností nového plynovodu. Dohoda upravuje i funkce podzemního zásobníku. Srbsko se zavazuje i k příznivému daňovému a celnímu režimu.⁷² Právě díky snížení nákladů na dopravu surovin z Ruska došlo k částečnému snížení cen na území Srbska. Dohoda také přináší vzhledem k srbské nezaměstnanosti tak důležitá pracovní místa (Cvetković, Mihajlović, 2008: 546-7).

⁶⁸ Министерство иностранных дел Российской Федерации. *Дата подписания* (http://www.mid.ru/bdomp/spd_md.nsf/0/CE68C7E619CED22744257B21002C8A38, 7.3.2013).

⁶⁹ Министерство иностранных дел Российской Федерации. *Дата подписания* (http://www.mid.ru/bdomp/spd_md.nsf/0/CE68C7E619CED22744257B21002C8A38, 7.3.2013).

⁷⁰ Нефтяная Индустрия Сербии.

⁷¹ South Stream. *Project history* (<http://www.south-stream.info/en/pipeline/history/>, 7.3.2013).

⁷² Министерство иностранных дел Российской Федерации. *Дата подписания* (http://www.mid.ru/bdomp/spd_md.nsf/0/5B923DFE2C43F65344257B21002C6899, 7.3.2013).

V této době došlo i k odkupu 51%-ní části největší srbské státní energetické společnosti NIS. Tímto krokem stvrdilo Rusko svou pozici v Srbsku. Na druhou stranu Srbsko trvalo na zapojení své země do projektu South Stream jako podmínce uskutečnění obchodu. Řada pozorovatelů se domnívá, že tento krok nebyl ekonomickým kalkulem, nýbrž politickým. Tvrdí, že šlo o odměnu pro Rusko za jeho postoj vůči Kosovu na půdě OSN, ač to oba státy odmítají. Důkazem může být jak načasování, tak kupní cena (Prtina, 2008: 127).

V tomto období proruský orientovaného prezidenta Koštunici došlo i k další významné energetické dohodě mezi oběma státy. V roce 2007 došlo k signaci smlouvy mezi Gazpromem a italskou společností Eni. Tím byl založen projekt South Stream. Následně došlo k dohodě s dotčenými státy, včetně Srbska. Díky dohodě Ruska se Srbskem bylo vzájemnou smlouvou z ledna 2008 potvrzeno vedení plynovodu přes srbské území a jeho zásobování. V únoru se pak Gazprom dohodl s podnikem Serbijagas kvůli technickému zajištění projektu na srbském území. V současnosti je již trasa závazně vytyčena (Strejček, 2010: 9-10). Tento projekt je ruským národním zájmem, který půjde do přímé konkurence s plynovodem Nabucco a zajistí přístup na evropský trh. Konkurencí projektu EU (Nabucco) je právě severozápadní větev South Streamu, která jej více méně kopíruje (Prtina, 2008: 136-137). Zatímco v jiných zemích je podíl na projektu rozdělen přesně na půl mezi Gazprom a místní energetické podniky, co se týče podílu Gazpromu v Srbsku činí 51% oproti 49% firmy Serbijagas. Projekt South Streamu je pro Srbsko ekonomicky výhodný – odhaduje se, že mu přinese až 500 milionů EUR za rok. Konečné investiční rozhodnutí mezi státy bylo podepsáno v roce 2012. Počátek první fáze výstavby je plánován na letošní rok a má být ukončen k roku 2015. Celková kapacita plynovodu má být 63 bilionů m³/rok.⁷³

Poslední aktualizací týkající se dodávek zemního plynu je smlouva z roku 2012. Srbská strana se v ní zavazuje do roku 2014 splatit dluh své společnosti Serbijagas vůči Gazpromu. Ten činil k září 2012 40,7 milionů USD. Dluh se týká dodávek zemního plynu u Ruska za období od roku 1995. Dluh má být splacen ve dvou velkých splátkách, První bude splacena na konci letošního roku, druhá na konci roku 2014.⁷⁴ Zároveň bude na jejím základě Srbsku dodáván zemní plyn z Ruska do roku 2021 v max. možném objemu 5 miliard m³ za rok.⁷⁵

Opět lze najít řadu analogií týkajících se vývoje ekonomiky obou zemí od počátku 90. let, které poznamenaly i vzájemné hospodářské styky. Nicméně je třeba říci, že Rusko i v období,

⁷³ South Stream. *Gas pipeline* (<http://www.south-stream.info/en/pipeline/>, 7.3.2013).

⁷⁴ Министерство иностранных дел Российской Федерации. *Дата подписания* (http://www.mid.ru/bdomp/spd_md.nsf/0/427F3AE030E39D3D44257B21002C6B54, 7.3.2013).

⁷⁵ EBSCO. *Russia, Serbia sign agreement on Russian gas supplies until 2021* (<http://web.ebscohost.com/ehost/detail?vid=12&sid=614070c1-78b1-4750-9675-7a0e11c163c4%40sessionmgr4&hid=22&bdata=Jmxhbm9Y3Mmc2l0ZT1laG9zdC1saXZl#db=bwh&AN=82528659>, 5.3.2013).

kdy se k Srbsku obrátila zády většina důležitých mezinárodních hráčů nadále udržuje se Srbskem kontakty, včetně těch ekonomických. Tento vztah byl a dá se očekávat, že bude pro země perspektivní. Zvláště když se Rusko opět stalo ekonomicky významným státem. Nicméně k tomu je třeba poznamenat, že hospodářská síla Ruska je poměrně zavádějící. Jak už jsem řekla, síla a moc Federace je v energetickém průmyslu, ale jinak lze říci, že je v tomto ohledu poměrně slabým státem. Rusko je závislé na jednom odvětví, a tím na svých spotřebitelích, ale jinak je nekonkurenceschopné. Postupně mu ubývá obyvatelstvo, a ani HDP není pro potřeby tak velké země příliš vysoké. Slabiny se ještě umocní pokud vezmeme v potaz výdaje státu na zachování všech aspektů světové moci. Dlouhodobě je zde, stejně jako v Srbsku nutná řada ekonomických reforem směrem k větší diverzifikaci hospodářství a posílení dlouhodobé konkurenceschopnosti (Špidla, 2011: 53-54).

5. Bezpečnostní a spolupráce Ruska a Srbska v mezinárodních otázkách

V této kapitole se zaměřím na bezpečnostní oblast obou zemí, jejíž role ve vzájemných vztazích nemůže být opomenuta. V práci se budu věnovat rusko-srbským bezpečnostním vazbám, od balkánských válek až po současnost. Ústřední téma jednoznačně tvoří otázka Kosova a ruská angažovanost v něm. Jde právě o Kosovo, jenž stálo za příklonem Srbska k Rusku a zároveň za určitou rezervovaností vůči euroatlantickým strukturám. Převážně v dosud trvající nedůvěře vůči NATO v srbské společnosti, ze které těží právě Rusko. Popíši i vývoj kosovské otázky od 90. let v hlavních bodech. Pokud se budu věnovat rusko-srbským vztahům v bezpečnostním rozměru, lze je rozdělit do určitých etap, vztahujících se na jedné straně především k situaci a změnám v Srbsku. V Rusku dochází rovněž k proměnám, ale nejsou tak markantní jako v případě Srbska. Vzájemné vztahy po ukončení bipolárního konfliktu mapuji postupně na pozadí balkánských válek, poté kosovské kampaně a celkově otázce Kosova, doznívajících dodnes. A nakonec na pozadí 21. století, tedy období bezpečnostního zklidnění v Srbsku. Na druhé straně můžeme najít určité obměny od nestabilního Jelcinova období k Putinově jasné zahraniční a bezpečnostní politice.

Po pádu SSSR se na ruské politické půdě odehrávaly dvě hlavní debaty – mezi "atlantisty" a "euroasijci". Právě ti druzí usilují o pozici zvláštního postavení Ruska jako spojnice mezi Evropou a Asií, přičemž Rusko se může angažovat na obou kontinentech. Rusko neusilovalo o integraci do euroatlantických struktur a některé, převážně rozšiřování NATO, vnímalo od počátku velmi negativně jako ohrožení vlastních pozic a bezpečnosti. Euroasijci již v období vzniku Ruské federace viděli perspektivu v působení nejen v tzv. Blízkém zahraničí⁷⁶, ale rovněž i v jihovýchodní Evropě. Již tehdy si uvědomovali její možnou pomoc ruskému postavení jako mostu mezi Evropou a Asií. Tento proud se tak odrazil i v tehdejší zájmu o dění při rozpadu tehdejší Jugoslávie (Galeotti, 1998: 181-199). Navíc díky žádanosti ruské podpory a pomoci ze strany Srbska, si federace utvrzuje svůj význam jak na Balkáně, tak v celé Evropě. To je vítáno řadou politiků i příslušníků armády (Cross, 2001).

Pokud mám psát o srbsko-ruských vojenských vztazích, krátce zmíním problematiku NATO. I po vzniku nového státu, Ruské federace, panovalo silné napětí mezi ním a Severoatlantickou aliancí. Jedním z největších míst sporů a napětí mezi nimi v 90. letech je právě region Balkánu. Konkrétně vojenské operace vůči Srbům, nejdříve v Bosně a Hercegovině, posléze v Kosovu (Cross, 2001). Zabránit rozšiřování NATO a případně narušit jeho fungování se Rusko snažilo i díky nejednotě jeho členských států v otázce bývalé Jugoslávie. Navíc díky ruské podpoře byl také Milošević neústupnější, vědom si svého silného

⁷⁶ Blízké zahraničí představuje podle koncepce MZV RF ruskou sféru vlivu.

spojence (Thom, 2001). Každopádně v současnosti jsou Srbsko i Rusko členy Partnerství pro mír (PřP). Rusko již od června 1994.⁷⁷ Srbsko od prosince 2006. Nicméně Srbsko, jak se píše i na stránkách NATO: „není aspirantem na členství v Alianci. Země v současné době s NATO jedná o prohloubení spolupráce prostřednictvím rozvoje individuálního Akčního plánu Partnerství.“⁷⁸

I když Rusko přímo nesousedí s Balkánským poloostrovem, potažmo Srbskem, má zde geostrategické zájmy i historicky. Region Balkánu měl totiž vždy velký význam pro stabilitu a politiku Evropy. Po pádu SSSR byla ruská vnitřní politika a hlavně hospodářství velmi nestabilní. Rusko tak nepředstavovalo v mezinárodní politice pro západní zájmy konkurenta, mimo dnešní státy CIS⁷⁹. Ruská vnitřní politika a hlavně hospodářství bylo velmi nestabilní. Ruská angažovanost v bývalé Jugoslávii byla první výjimkou. I když je třeba uznat, že se Moskva příliš nevěnovala srbsko-chorvatskému konfliktu v roce 1992 a zastávala spíše neutrální názor. Naopak v situaci v BaH a Kosovu se velmi věnuje a rozhodně již nemůžeme mluvit o neutralitě (Cross, 2001).

5.1 Rusko-srbské vztahy na pozadí válek v Jugoslávii

V prvním období byly vztahy fatálně ovlivněny balkánským konfliktem v první polovině 90. let a z něho vyplývajícími následky. Jde jak o následky bezpečnostní a sociální, tak o mezinárodní sankce a izolaci. Rusko spolu s Německem byly prvními státy, které se v rostoucím napětí angažovaly již v samém počátku 90. let. Milošević se hned zpočátku snažil získat silného spojence v mezinárodním společenství, tím se hlavně z ideologických důvodů stalo Rusko. Srbsko a jeho armáda se tedy obrátila tehdy ještě na sovětského ministra obrany s žádostí o vojenské záruky. Nicméně následující události v Rusku vzájemné vztahy trochu ochladily. Šlo především o napjaté vztahy mezi Miloševićem a Jelcinem. Svým vojenským zásahem v BaH v roce 1992 se Srbsko dostalo do izolace. Moskva byla jediným důležitým hráčem, který Srbsko podporoval, ošem je třeba říci, že podpora nebyla vždy jasně demonstrována (Glenny, 2003: 489-491). V roce 1992 také uzavřelo Rusko se Srby tajnou dohodu, na základě které poskytnou Srbům v Chorvatsku tanky a protiletadlové střely (Fogelquist, 1998). Ruská federace hned zpočátku odmítla uznat nezávislost nástupnických států Jugoslávie, postupně prosazovala přitvrzení sankcí na Chorvaty. Cílem bylo snížit mezinárodní tlak na Srby. Na druhou stranu tolerovalo pašování zbraní, potravin a paliva Srbům, čímž byly oslabovány i Moskvou podpořené mezinárodní sankce vůči Srbsku (Galeotti, 1998: 199).

⁷⁷ North Atlantic Treaty Organization. *Signatures* (http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_82584.htm, 19.4.2013).

⁷⁸ North Atlantic Treaty Organization. *NATO's relations with Serbia* (http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_50100.htm?selectedLocale=en, 19.4.2013).

⁷⁹ Commonwealth of Independent States

Ruská federace se více prosazovala v srbsko-bosenském konfliktu, který vypukl v roce 1992. Zpočátku ve válce v Bosně a Hercegovině podnikalo kroky společně se Spojenými státy a západní Evropou. Právě z důvodu, že šlo o období těsně po zániku SSSR, Boris Jelcin a jeho vláda podporovali jejich návrhy na řešení situace. Po invazi srbských jednotek do BaH, Rusko hlasovalo pro řadu rezolucí RB OSN, jenž určovaly za agresora konfliktu právě Srby. Již od prvního měsíce války Rusko podporovalo územní celistvost BaH, čemuž odporoval jak Milošević, tak bosenští Srbové. Ve stejném roce pak na půdě OSN hlasovala Federace i pro uvalení sankcí na Jugoslávii. Účelem sankcí bylo donutit Miloševiče, aby přestal podporovat etnické konflikty v Bosně a stáhl své jednotky. Hlavními sankcemi byl zákaz obchodu, technické spolupráce a obstavení všech jugoslávských účtů v zahraničí. Nicméně toto ruské rozhodnutí vyvolalo konflikt na domácí scéně. Jelcinova vláda byla nařčena, že obětovala své zájmy na Balkáně a své tradiční spojence za dolary ze Západu (Fogelquist, 1998).

V ruské politice vůči Srbsku pak došlo k obratu. Ještě na konci roku 1992 na zasedání KBSE naznačil chystané změny ruský ministr zahraničí Andrej Kozyrev, když požadoval, aby se NATO přestalo plést do vnitřních záležitostí bývalé Jugoslávie, rovněž žádal zrušení sankcí proti Srbům a řekl, že Rusko bude podporovat současnou srbskou vládu (Fogelquist, 1998). Když v roce 1993 vznikl Vance-Owenův plán⁸⁰, Moskva jej oficiálně podpořila, ale zároveň prosazovala snížení sankcí vůči Srbsku. Naopak když došlo k vojenské intervenci chorvatských vojsk do míst obsazených Srby, Rusko volalo v OSN po uvalení sankcí na Chorvaty. Následně se snažilo zablokovat návrh Spojených států, které chtěly použít proti Srbům vojenské prostředky. Později se jim v OSN podařilo přesvědčit Washington k odložení návrhu na zpřísnění sankcí. To nicméně nemělo dlouhého trvání a Rusko nakonec muselo návrh vetovat. Poté co se v květnu 1993 zhroutil Vance-Owenův plán, byla realizace alternativního plánu na Evropě a Rusku. Kozyrev představil nový plán, konzultovaný se západní Evropou, na vytvoření bezpečných zón kolem šesti měst ovládaných bosenskou vládou. Plán byl schválen a vybraným městům poskytnuta vojenská podpora OSN. V polovině roku 1993 opět USA požadovaly letecké údery na srbské jednotky útočící v BaH. Rusko stále ze všech sil chtělo tomuto kroku zabránit. Díky jeho postoji, s podporou Francie a Velké Británie, k vojenskému zásahu nedošlo (Fogelquist, 1998). Každopádně jako tradičního spojence pro Srbsko bylo Rusko označováno hlavně západem a zdejšími médii. Moskva se poté v roce 1994 opět jednoznačně postavila proti intervenci NATO v srbské BaH či v Srbsku. Západ sice hledal motivy pro Ruskou podporu Srbsku v tradici, pravoslaví, panslavismu apod., nicméně důvody vycházely spíše z pragmatických důvodů. Rusko vnímalo a vnímá jako své bezpečnostní ohrožení jakékoliv rozmisťování jednotek NATO v Evropě, Srbsko nevyjímaje (Glenny, 2003: 489-490).

Ruská politika se stala ještě více prosrbskou poté, co ve volbách na konci roku 1993

⁸⁰ Plán vytvořený zmocněnci OSN a ES. Počítal s rozdělením BaH na provincie na základě etnického klíče.

uspěla extrémně nacionalistická strana a komunisté (Fogelquist, 1998). Rusko se ozvalo ještě v roce 1994, tentokrát ovšem nabídlo své vojáky k rozmístění kolem Sarajeva, aby dohlédli na stažení srbského dělostřelectva z okolí Sarajeva. Na druhé straně se snažili zabránit využití situace ze strany bosenských jednotek k útoku na Srby (Glenny, 2003: 495). Ovšem Rusko postupně začalo tlačit na Miloševiče. Ten také ustoupil a oznámil přerušování pomoci bosenským Srbům, a zároveň povolil v místě OSN monitorovat situaci. Následně pak RB OSN, na popud Ruska, v říjnu 1994 Srbsku povolila mezinárodní lety a provoz trajektové dopravy. Ještě v na konci roku se museli Rusové postavit na stranu Srbů, kdy museli znovu bránit leteckým útokům na srbské jednotky a zrušení zbrojního embarga vůči Bosně (Fogelquist, 1998). V roce 1994 se k událostem vyjádřil i Boris Jelcin, když prohlásil: „Někteří lidé se snaží rozhodnout bosenskou otázku bez ruské účasti. Nedovolíme, aby se tak stalo“ (Cross, 2001: 9-10).

Rusové se dále angažují v řešení situace, zároveň i v ochraně Srbska. Nicméně v rámci svého členství v Kontaktní skupině se snaží dotlačit bosensko-srbské vedení k zahájení konstruktivních jednání. To se jim daří hlavně díky předchozímu přesvědčení Miloševiče, aby skončil s jejich podporou. Kontaktní skupina se snaží dosáhnout schůdného řešení pro všechny strany konfliktu. Vytváří v roce 1994 plán, který počítá s uznáním nezávislé Bosny a Hercegoviny, jejím rozdělením na dvě jednotky, kde v rámci jedné z nich budou mít i bosenská Srbové určitou autonomii. Do plánu byla zahrnuta i možnost secese referendem. Rusko se tak jako člen Kontaktní skupiny podílelo na vyřešení situace pomocí rozdělení BaH (Daalder, 1998). A ač Moskva tímto způsobem spolupracovala se Západem a chtěla brzké ukončení války, konečné rozhodnutí NATO použít letecké nálety proti bosenským Srbům ostře kritizovala. Tyto nálety z roku 1995 reagovaly na srbské ostřelování Sarajeva a vyvolaly silný nesouhlas napříč politickým spektrem Ruska a zároveň u celé ruské veřejnosti (Cross, 2001: 9). Každopádně právě díky tomuto bombardování a úspěšnému chorvatsko-bosenskému útoku bylo možné uzavření mírové dohody. Daytonské mírová dohoda byla podepsána v listopadu 1995, účinná od prosince téhož roku (Daalder, 1998).

Naposledy byla otázka BaH rozvířena v roce 2010 chorvatským prezidentem Stipem Mesičem. Ten se vyjádřil, že pokud se bude v Republice srbské (BaH) konat referendum o secesi státu, pošle Chorvatsko do země své vojáky. Tehdejší srbský prezident Tadić označil podobná prohlášení na zasedání RB OSN o Kosovu za nepřijatelná.⁸¹ Na pohlášení chorvatského prezidenta reagoval i ruský ministr zahraničí. Sergej Lavrov řekl, že Rusko bude důsledně prosazovat, aby všechny strany respektovaly Daytonskou dohodu a bude eliminovat jakékoliv snahy o použití síly.⁸²

⁸¹ Српска.ру. *Новые балканские войны уже на пороге* (<http://www.srpska.ru/article.php?nid=13430>, 19.4.2013).

⁸² Министерство иностранных дел Российской Федерации. *Стенограмма выступления и ответов Министра иностранных дел России С.В.Лаврова на вопросы СМИ на пресс-конференции, посвященной внешнеполитическим итогам 2009 года, Москва, 22 января 2010 года*

5.2 Problematika Kosova a Metohije

Další bezpečnostní krize se začala rýsovat již pět měsíců po Daytonu – došlo k prvním útokům UÇK. Bělehrad, oslabený dvěma prohranými válkami, se pro Albánce v Kosovu jevil jako slabší soupeř než dříve (Glenny, 2003: 499-500). Právě pokud budeme chtít obsáhnout vzájemné vztahy obou zemí v bezpečnostní oblasti, nemůžeme vynechat bezpečnostní hrozbu v podobě Kosova⁸³. Kosovská otázka jedležitá nejen kvůli jejímu bezpečnostnímu významu, ale i pro velkou roli, kterou hraje v rusko-srbských vztazích. Historie kosovské oblasti, stejně jako její relevance pro bezpečnostní sféru balkánského poloostrova sahá hluboko do minulosti. V mé práci na zdouhavý historický popis není místo, proto připomenu jen ty klíčové okamžiky po skončení bipolárního konfliktu.

Angažmá Slobodana Miloševiče v kosovské otázce, jako hlavního politického aktéra režimu 90. let, můžeme datovat do roku 1987. V tomto roce v reakci na rozsáhlé demonstrace srbské menšiny v Kosovu jej navštívil, zde měl projev a diskutoval s demonstranty. Tento okamžik se zásluhou médií a inteligence v Srbsku stal mýtem. S větou "Nikdo vás nesmí bít.." (Štěpánek, 2011: 351) se stal ochráncem práv kosovských Srbů. Ačkoliv sám Milošević se původně o problémy Srbů v Kosovu příliš nezajímal. Ovšem po této události se i toto změnilo. Milošević přijal jednostrannou verzi této minority a od diskuze v obci Kosovo Polje se začíná silně angažovat v této otázce. Dalším důsledkem události je vzestup popularity Slobodana Miloševiče a větší participace srbské inteligence, která ostatně hrála velkou roli v šíření srbského nacionalismu (Štěpánek, 2011: 351-355).

Ostatně albánští intelektuálové nezůstali pozadu. Když zanikla Srbská komunistická strana, začala i na území Kosova vznikat řada politických stran. Ovšem již na etnické štěpné linii. Nejvýznamnější z nich se stal Demokratický svaz Kosova (LDK)⁸⁴. Předsedou této albánské strany se stal nacionalista Ibrahim Rugova, ten se do čela dostal právě pomocí kosovských intelektuálů. Kosovo se v nepřehledné situaci v roce 1990 prohlásilo nezávislou jednotkou Jugoslávie, Rugovu prezidentem a vyhlásilo vlastní ústavu. Srbsko naopak reagovalo postupným odebíráním autonomie, ze které se Kosovo těšilo v období SFRJ. To samozřejmě způsobovalo tenze u albánské majority. Postupně docházelo ke zhoršení vztahů jak s centrální vládou, tak se srbskými spoluobčany. Což umocňovaly tvrdé represe ze strany Bělehradu. Od roku 1991 tak v reakci albánské politické elity mluví již o snaze získat nezávislost (Štěpánek, 2011: 427-435). Avšak díky umírněné politice Rugovy a jeho strany se situace v počátku 90. let

(http://www.mid.ru/brp_4.nsf/0/0B514CB49F82A439C32576B40053C70E, 18.4.2013).

⁸³ Srbský historický název pro tuto oblast je Kosovo a Metohija. Albánci užívají jen název Kosova, termín Metohija odmítají.

⁸⁴ Lidhja Demokratike e Kosovës.

zklidnila. Albánci nerespektují oficiální instituce a proto zde během první poloviny 90. let vznikají paralelní státní struktury, zvolené v ilegálních volbách v roce 1992, a tím tak faktické dvojvládní.⁸⁵ V první polovině 90. let tak místní Albánci volí cestu pasivní rezistence. Z toho však pramení zásadní problémy Kosova – obrovská nezaměstnanost, růst šedé ekonomiky, černého trhu, kriminality a organizovaného zločinu (Štěpánek, 2011: 436). Ač se nedocházelo k významným střetům, došlo jen k zakonzervování problému. Ten pak naplno propukl pod vedením Kosovské osvobozené armády (UÇK)⁸⁶. Její vliv roste od roku 1996, stejně jako násilí mezi srbskými a albánskými obyvateli⁸⁷ v Kosovu.⁸⁸

V druhé polovině 90. let mohl naplno propuknout konflikt v Kosovu. K tomu došlo i zapříčiněním UÇK. Následovala řada ozbrojených akcí mezi oběma stranami konfliktu, na které reagoval Bělehrad. Konflikt v Kosovu vypukl v otevřený boj. OBSE vyjednala dočasné příměří, ovšem po několika měsících boje znovu vypukly na počátku roku 1999. Následující mírové rozhovory selhaly. V reakci na násilnosti a hromadný exodus obyvatel Kosova do sousedních zemí, se síly NATO rozhodly k leteckým útokům na srbské cíle. Tato letecká kampaň ovšem dodnes vyvolává řadu rozporů. Tato poslední rána pro Srbsko měla za následek stažení jeho jednotek z území Kosova. Správa země byla rezolucí 1244 RB OSN svěřena jednotkám NATO a přechodné správě OSN – UNMIK. Ta od roku 2001 postupně předávala jednotlivé pravomoce místním zvoleným institucím. Proces vyvrcholil roku 2008, kdy byla jednostranně kosovskými politickými elitami vyhlášena nezávislost Kosova. Nezávislost je dodnes neuznaná jak Srbskem, tak Ruskou federací.⁸⁹

Obecně hlavními příčinami vnímání Kosova jako bezpečnostní hrozby je etnická fragmentace společnosti a historický význam země pro Srbsko. Oblast tvořila jádro středověkého Srbska, které je Srby vnímáno sentimentálně. Do tohoto prostoru pokládají vznik srbské kultury, národní identity i srbské státnosti. Později zde vznikla i pravoslavná církev, která má v srbské kultuře nazastupitelné místo. Bitva na Kosově poli z roku 1389 je i symbolem národního hrdinství a sebeobětování. Ovšem většinovým etnikem v této oblasti jsou kosovští Albánci⁹⁰, kteří zde žijí také celá staletí. Dalším kritickým krokem bylo odebrání suverenity z období SFRJ Miloševićem a poté snaha udržet zemi integrální součástí státu po roce 2000. To vzhledem k již vybudovaným vlastním státním strukturám a naprostému nerespektování Bělehradu bylo nemožné. Důležití mezinárodní aktéři upřednostnili většinové obyvatelstvo a zároveň vybrali i schůdnější a tedy méně násilnou cestu (Primakov, 2010: 139-140). Problémem

⁸⁵ Český rozhlas 6. *Pět let nezávislosti Kosova* (<http://www.rozhlas.cz/cro6/stop/zprava/pet-let-nezavislosti-kosova>—1177364, 16.3.2013).

⁸⁶ Ushtria Çlirimtare e Kosovës.

⁸⁷ Kosovští Srbové se označují názvem Kosovac, kosovští Albánci názvem Kosovar.

⁸⁸ The World Factbook. *Kosovo* (<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/kv.html>, 17.3.2013).

⁸⁹ Ministerstvo zahraničních věcí České republiky. *Kosovo: Vnitropolitická charakteristika* (http://www.mzv.cz/jnp/cz/encyklopedie_statu/evropa/kosovo/politika/vnitropoliticka_charakteristika.html, 16.3.2013).

⁹⁰ Původně Slovany ozačováni jako Šiptaři, dnes má tento výraz spíše negativní konotace.

je i nárůst revanšismu ze strany Albánců vůči srbské komunitě. Je zde silně zakořeněná vzájemná nenávisť, kterou nyní trpí pro změnu Srbové. Naopak nedostatkem pro politickou pluralitu v zemi je chování této srbské menšiny, která bojkotuje volby v Kosovu (Štěpánek, 2011: 439). Srbsko se ovšem nechce Kosova a Metohije vzdát a tato otázka vyvolala silný odpor a nacionalismus u všech politických stran na srbské scéně. Nicméně je třeba říci, že i přes neústupné postoje srbských elit, srbská společnost je poněkud vstřícnější. Hlavně z důvodu preference uklidnění jak společenské, tak ekonomické situace (Štěpánek, 2007: 18-19). Ve svém důsledku toto vedlo i k zhoršení vztahů Srbska s EU a jinými západními státy. Naopak jde právě o kosovskou otázku, která přináší posílení vazeb s Ruskou federací. Riziko pro oblast západního Balkánu může tato skutečnost představovat z důvodu nárůstu sebevědomí Srbska ve sporu. Jenž má takto na své straně silného mezinárodního hráče (Řehořová, 2011: 24).

Rusko bylo významným mezinárodním aktérem v kosovské otázce, jak v období kolem kosovské krize, tak v období po ní až do současnosti. Původně v 90. letech byl zájem řešit otázku Kosova pouze v rámci SRJ. Ovšem zatímco západní mocnosti od tohoto záměru ke konci 90. let ustoupily, Rusko trvalo a stále trvá na této premise. Rusko od začátku podporovalo kroky k ukončení bojů, ovšem nikoliv v podobě jednostranných zásahů vůči Srbsku. Obdobně se vývoj vnímání celé záležitosti projevil i v otázce postavení UČK. Tyto osvobozené jednotky byly původně USA a západní Evropu pokládány za teroristickou organizaci, později však také otočily a i přes řadu kroků k jejich odzbrojení byly vnímány pozitivněji. Rusko vůči členům UČK zachovalo původní postoj. Pokládá je dále za extremisty a angažuje se v ochraně a podpoře Srbů v Kosovu, které vnímá jako oběti albánského radikalismu (Primakov, 2010: 139-140). Ať už šlo o konflikt v Bosně a Hercegovině nebo v Kosovu, ruská vláda musela stále hledat rovnováhu mezi Západem a Srbem, silně podporovaným nacionalisty a komunisty na domácí politické scéně. A ačkoliv se Jelcin a lidé kolem něj snažili podporovat konstruktivní vztahy se západní Evropou a USA, jednotlivé letecké kampaně NATO neustále posilovaly protizápadní rétoriku v zemi (Cross, 2001: 13).

Jak se postupem času situace v Kosovu přiostrhovala, muselo Rusko již v roce 1998 čelit požadavkům NATO na použití síly. Předseda Dumy Gennadij Seleznev tehdy pohrozil, že případný zásah by fatálně ohrozil vzájemné vztahy NATO a Federace. Také prohlásil, že by šlo o narušení vnitřní suverenity státu, tedy o precedens, kterému se musí zabránit. Seleznev za nejlepší řešení problému považoval užití nástrojů OBSE. Podle ruských činitelů by letecké útoky NATO skončily genocidou srbského obyvatelstva. Ruští zákonodárci se rovněž snažili o vytvoření aliance mezi Ruskem, Běloruskem a Srbskem, jenž by vznikla k řešení situace na základě „společných slovanských pravoslavných vazeb a geopolitických zájmů, jako reakce na hrozby od západních zemí“ (Cross, 2001: 15). Rusko se také jako člen Kontaktní skupiny k

řešení kosovské krize v tomto roce zúčastnilo setkání v Londýně, za účelem diskuze s ostatními členy Skupiny. Závěry jsou probrány s Miloševičem v Bělehradě.⁹¹ Prezident Jelcin také volal po užití diplomatických prostředků, nežli síly. Rusko tak podle něj získá morální převahu v kosovské krizi. Dále prohlásil, že cílem Ruska je vyhnout se pozemní válce (Cross, 2001: 15). Jak jsem již několikrát zmínila, Moskva byla zásadně proti zásahu NATO, kdy se na mezinárodní scéně opírala hlavně o legálnost případné akce. Severoatlantická aliance neměla podle nich potřebný mandát k jejímu zahájení. Od začátku tak Rusko hrozilo, že v případě uskutečnění kampaně zasáhne. Vztahy s NATO tak byly v této napjaté době velmi chladné (Bilčík, 2000). Nicméně na nejnižší úrovni byly vztahy mezi Aliancí a Moskvou při konečném uskutečnění letecké operace v Kosovu na jaře 1999. NATO tak i přes odpor Ruska naplnilo své plány. Útoky byly vedeny proti srbským cílům v Kosovu. Ruské úřady reagovali pozastavením vztahů s NATO, s okamžitou platností vyhostily zmocněnce NATO ze země a následně uzavřely jeho informační kancelář v Moskvě. Na druhé straně pak Rusko odvolalo své vojenské zástupce při NATO z Bruselu. Ruská Státní дума odsouhlasila vyslání vojenských poradců a zbraní do Srbska (Cross, 2001: 15-16). Politické elity Ruska tak jednoznačně odmítly leteckou kampaň NATO, která byla podle nich ukvapená, agresivní a ve výsledku ani nebyla úspěšná (Primakov, 2010: 140). Ovšem nálety vyvolaly pobouření rovněž v armádě a celé společnosti. „Dnes Srbsko, zítra Rusko“ bylo univerzálním heslem médií v celém Rusku (Cross, 2001: 15). Ministr zahraničí Sergej Lavrov pak pronesl řeč na půdě OSN, kde krom odsouzení jednostranného zásahu obvinil Alianci, že zavinila fatální destabilizaci mezinárodních vztahů. Označil je za agresory, kteří jasně ukázali, že násilí nelze řešit násilím, ale v souladu s Chartou OSN. Alianci také vyčetl ekonomické škody, jenž na Balkáně způsobila. Také ocenil, že díky sebereflexi NATO bude následně postupováno pod dohledem RB OSN a na základě mírové dohody. Dále apeloval na jednu ze stran konfliktu - Kosovskou osvobozenou armádu. Ta musí plnit všechny své závazky. V závěru své řeči uvedl, že „Ruská federace zdůrazňuje naléhavou potřebu multilaterálního světa, v němž by nebylo žádné místo pro jednostrannou diktaturu.“⁹² Letecké útoky v Kosovu rovněž ohrozily vztahy se západoevropskými státy a USA, což mohlo mít nepříznivé důsledky z hlediska bezpečnosti a hospodářské spolupráce nejen v regionu Balkánu (Cross, 2001: 13). Ovšem na druhou stranu, letecké útoky znamenaly i pokles důvěry Srbska v Ruskou federaci. Ruská armáda totiž i přes očekávání Srbska proti intervenci NATO nezasáhla. To vnímají Srbové jako zradu (Šlechta, 2013).

Ovšem i přes veškeré rozpory se nakonec Rusko stává důležitým aktérem ve spolupráci států při řešení konfliktu. Jak jsem uvedla výše, Rusko bylo členem Kontaktní skupiny ministrů

⁹¹ Frontline. *A Kosovo Chronology* (<http://www.pbs.org/wgbh/pages/frontline/shows/kosovo/etc/cron.html>, 18.4.2013).

⁹² Informační centrum OSN v Praze. *Kosovo: diplomatické úsilí znovu středem pozornosti* (<http://www.osn.cz/zpravodajstvi/zpravy/zprava.php?id=631>, 18.4.2013).

zahraničních věcí, jenž se snažili najít cestu z kosovské krize. Každopádně nejvýznamnějším příspěvkem ruského angažmá je působení jugoslávského velvyslance a zmocněnce pro řešení kosovské krize Viktora Černomyrdina. Právě on působil jako prostředník v jednání mezi Miloševićem a Západem, jemu se podařilo razantně přispět k uzavření dohody a dosáhnout mírového řešení krize (Bilčík, 2000). Černomyrdin, který byl pověřený Jelcinem, jednal hlavně s finským prezidentem Ahtisaarim, jenž byl zvláštním velvyslancem EU pro Kosovo. Na druhé straně pak samozřejmě s Miloševićem. Právě jemu se podařilo dotlačit Miloševiče k ústupkům.⁹³ Jednotlivá jednání vyvrcholila uzavřením tzv. Kumanských dohod a přijetím příslušné rezoluce na půdě OSN. Takto byla ukončena válka v Kosovu.⁹⁴ Právě konečná dohoda začala vznikat v Rusku, nedaleko Moskvy, kde se sešel Černomyrdin s Ahtisaarim a náměstkem americké ministryně zahraniční Strobem Talbottem. Černomyrdin na začátku předložil tři návrhy, o nichž se domníval, že mohou být přijaty i srbskou stranou. Základem pro návrhy bylo jednání ministrů zahraničních věcí uskupení G8. Černomyrdin označil schůzi za kritický okamžik v ruských vztazích k Západu a nezapomněl zmínit jeho zklamání nad bombardováním Kosova. To prý „vrací Rusko zpět k trvalému nepřátelství vůči Západu“. Černomyrdin vnímal toto kolo jednání za poslední šanci, jak vyřešit situaci v Kosovu mírovou cestou. Jednou z jeho podmínek pak byla účast ruských jednotek v mírových sborech vyslaných do Kosova, ovšem i s mandátem OSN. Při tomto jednání poprvé Rusko přijalo vyslání vojsk NATO. Přičemž souhlasil i Milošević. Ruské podmínky byly přijaty. Zemi bylo slíbeno místo pro její vojska. Černomyrdin pak odletěl do Bělehradu, kde přednesl Miloševićovi výsledky schůzky. Milošević souhlasil, ale Talbott i Ahtisaari nesouhlasili s tím, že Milošević ponechá v Kosovu 10 000 srbských vojáků, přičemž na druhou stranu odmítal britská nebo americká vojska v rámci mírových jednotek. Probíhala další jednání, ve kterých ale Rusko nesouhlasilo s velením NATO mezinárodním jednotkám. Po delším jednání se nakonec dopravovali k dohodě, se kterou letěl Černomyrdin s Ahtisaarim do Bělehradu. Miloševiče postavili před dvě možnosti. Buďto přijme podmínky hned a uzavře dohodu, nebo se vystaví dalšímu bombardování a ve výsledku možná i pozemní invazi. Milošević nakonec 3. června 1999 přijal podmínky.⁹⁵ I když na mezinárodní scéně se Černomyrdinovi podařilo vyjednat smír a konec bombardování, ve své zemi byl kritizován. A to hlavně Dumou, která jej označila za zrádce ruských zájmů a posluhovače Západu.⁹⁶

Výsledkem ruských a evropských snah bylo přijetí tzv. Kumanské dohody, neboli Military Technical Agreement, jenž byla uzavřena 9. června 1999. O den později byla na jejím základě přijata rezoluce 1244 RB OSN, která definitivně znamenala začátek vyřešení kosovské krize.⁹⁷

⁹³ Slovenská spoločnosť pre zahraničnú politiku. *Chronológia kosovského konfliktu* (http://www.zahranicnapolitika.sk/pub/users/martin/archiv%202000/01_0400.pdf, 18.4.2013).

⁹⁴ NATO. *NATO's role in Kosovo* (<http://www.nato.int/kosovo/docu/a990609a.htm>, 20.4.2013).

⁹⁵ Britské listy. *Kosovo: Jak došlo k dohodě v Stalinově dače* (<http://www.britskelisty.cz/9906/19990607m.html>, 19.4.2013).

⁹⁶ BBC. *Key Figures* (http://news.bbc.co.uk/1/hi/english/static/kosovo_profiles/Chernomyrdin.stm, 20.4.2013).

⁹⁷ Frontline. *A Kosovo Chronology* (<http://www.pbs.org/wgbh/pages/frontline/shows/kosovo/etc/cron.html>, 18.4.2013).

Svazová republika Jugoslávie tak přijala podmínky, které zahrnovaly „okamžité zastavení násilí, rychlé stažení srbských vojenských, policejních, a paramilitárních sil a přítomnost mezinárodních civilních a bezpečnostních jednotek v Kosovu pod záštitou OSN.“ To vše bylo přijato čtrnácti hlasy na základě VII. Kapitoly Charty OSN. Vyřešení krize tak porobíhalo na základě jednání skupiny G8 a výsledků dosažených Ruskem a Finskem.⁹⁸

Nicméně mimo jednání Černomyrdina s Miloševićem a Ahtisaarim je nutné věnovat se ještě jedné důležité události v regionu. Jde o tzv. ruský výsadek v Prištině v 12. června 1999. Dvě stě ruských vojáků, jenž sloužilo u Stabilizačních mírových sil (SFOR) v Bosně, pochodovalo do Kosova na letiště v Prištině. To také obsadili a převzali nad ním kontrolu ještě před příchodem vojáků NATO (Cross, 2001: 15). Přitom na základě uzavření Kumanských dohod měli Rusové opustit jak Bosnu, tak Kosovo, kam měli posléze přijít mezinárodní jednotky KFOR.⁹⁹ Jak jsem zmínila, ruská armáda byla nespokojena s akcemi NATO v oblasti, a zároveň s měkkým přístupem Jelcina a jeho vyjednavče Černomyrdina vůči Západu. O čemž svědčí i napětí mezi armádou a prezidentem v této době. Šlo tedy o reakci na tyto skutečnosti a zřejmě snahu získat strategičtější pozici v oblasti a demonstraci síly. Ruský ministr zahraničí původně tvrdil, že neví nic o pohybu ruských vojsk, nakonec ale zaručil svému americkému protějšku, že ruské síly nebudou dále v akci vůči Kosovu pokračovat (Cross, 2001: 15-16).

Další událostí, jenž otevřela kosovskou ránu bylo jednostranné vyhlášení nezávislosti Kosova v roce 2008. Jak prohlásil Sergej Lavrov, Rusko věří, že jednostranné vyhlášení nezávislosti Kosova, které odporuje rezoluci RB OSN 1244, je pro ně právně obhajitelné na základě mezinárodního práva.¹⁰⁰ Rusko preferovalo rovná jednání o budoucnosti Kosova i se Srbskem. Jako jedinou možnost vnímalo i postupné, efektivní, i když zdlouhavé řešení. Západ ovšem podle Ruska jednal zbrkle, ultimativně a nebral v potaz zájmy srbské strany. Navíc Rusové vnímají negativně postup, jakým k vyhlášení nezávislosti došlo. USA a západní Evropa ignorovaly OSN, kde se jim nepodařilo protlačit příslušnou rezoluci a podpořily jednostranný akt ze strany Kosova. Nejdříve měla být minimálně uzavřena dohoda mezi oběma stranami. Rusko dodnes jednoznačně odmítá uznání nezávislosti Kosova, nejenže stojí na straně Srbska, ale i ve světě lobbuje za neuznání od jiných států (Primakov, 2010: 140-141). Každopádně Mezinárodní soudní dvůr v Haagu v červenci 2010 rozhodl, že jednostranné vyhlášení nezávislosti nebylo porušením mezinárodního práva (Šlechta, 2013).

Moskva také prohlašuje nemožnost udržování pořádku jednotkami NATO do budoucna,

⁹⁸ Informační centrum OSN v Praze. *Kosovo: diplomatické úsilí znovu středem pozornosti* (<http://www.osn.cz/zpravodajstvi/zpravy/zprava.php?id=631>, 18.4.2013).

⁹⁹ NATO. *NATO's role in Kosovo* (<http://www.nato.int/kosovo/docu/a990609a.htm>, 20.4.2013).

¹⁰⁰ Министерство иностранных дел Российской Федерации. *Стенограмма выступления и ответов Министра иностранных дел России С.В.Лаврова на вопросы СМИ на пресс-конференции, посвященной внешнеполитическим итогам 2009 года, Москва, 22 января 2010 года* (http://www.mid.ru/brp_4.nsf/0/0B514CB49F82A439C32576B40053C70E, 19.4.2013).

obává se vypuknutí konfliktů a krize v zemi po jejich stažení. Stejně tak Rusko kritizuje i správu OSN (UNMIK) a působení sil NATO (KFOR). Ty podle Moskvy selhaly ve svém působení v zemi, hlavně z důvodu nedostatečného začlenění a ochrany srbského obyvatelstva v Kosovu (Primakov, 2010: 140-141).

O určité symbolice vztahů svědčí i přítomnost ruských pravoslavných kněží, kteří prováděli obřady na letištích při dodávkách humanitární pomoci během války v Kosovu. Jak jsem zmínila výše, dalšími, kdo výrazně podporoval Bělehrad byli představitelé komunistické strany, nacionalistů, kteří dodnes kritizují zemi, že podlehla tlaku OSN a Západu. Ruská veřejnost byla také nakloněna Srbům, což vedlo k růstu protizápadních nálad. Rusové považovali Srby jako oběti západní hry. Kosovská krize také přinesla velké napětí mezi ruskou vládou a armádou. Armáda toužila prosazovat silnější pozici vůči západním státům (Cross, 2001: 13-14). I ruský tisk se kosovské otázce velmi věnoval. Dokonce v začátcích se psalo o tom, že členové NATO nejsou schopni přivést Miloševiče k rozumu a tím se mezi nimi zostří spory a takto si zničí pozici v oblasti. Tím pádem je Rusko jedinou zemí, která může zajistit mír v balkánském regionu a tím i posílit svou roli v procesu evropské integrace (Thom, 2001).

Ještě na konci roku 1999 Miloševič tvrdil, že se jeho jednotky do Kosova vrátí. Příhodně zrovna po návštěvě ruské vojenské delegace. Nicméně právě v tuto dobu už oslabovala ruská podpora Miloševiče, Rusové se nakonec rozhodli nechat Miloševiče padnout a podporovat opozici (Thom, 2001). A i přes všechno se bývalý ruský premiér Jevgenij Primakov vyjádřil, že názor ruské vlády je, že Miloševič „neměl plány a nepodnikal žádné akce na vytvoření Velkého Srbska.“¹⁰¹

V roce 2010 se ke nedávné situaci v Kosovu vyjádřil i Sergej Lavrov. Mluvil o své nespokojenosti s chováním albánského obyvatelstva, které podle něj záměrně komplikuje činnost OSN v zemi. Apeloval na spojence Prištiny, aby tomuto zabránili. Dále hovořil o problematice práv srbské menšiny na severu země, která je dosud nevyřešena. V poslední době se také objevil trend, že kosovští Srbové žádají o občanství Ruské federace, na což nemají žádný právní nárok. Srbové se obávají, že si Brusel vynutí uznání Kosova ze strany Srbska. Tuto důvěru ruská strana ještě podporuje. Čímž ale podle kritiků kosovským Srbům situaci ještě více komplikuje.¹⁰²

Důvody pro odmítnutí nezávislosti Kosova ze strany Ruska mohou být různé, ale nesporný je strach Ruska z vytvoření kosovského modelu jako precedensu do budoucna. Pro Rusko je klíčové propojení vnitřního pořádku s bezpečností státu jako celku. Rusko je obrovská země s

¹⁰¹ Britské listy. Miloševičova role v jugoslávských válkách (<http://blisty.cz/art/45992.html>, 20.4.2013).

¹⁰² Министерство иностранных дел Российской Федерации. Стенограмма выступления и ответов Министра иностранных дел России С.В.Лаврова на вопросы СМИ на пресс-конференции, посвященной внешнеполитическим итогам 2009 года, Москва, 22 января 2010 года (http://www.mid.ru/brp_4.nsf/0/0B514CB49F82A439C32576B40053C70E, 19.4.2013).

řadou rozdílných až antagonických regionů, z kterých některé jsou separatistické (Galeotti, 1998: 10-11). Rusko se obává, že Kosovo může být příkladem pro řadu regionů světa, hlavně těch ruských. Navíc došlo k velkému zásahu do suverenity státu, což také Rusko vnímá citlivě. Rusko vždy hájilo zásadu územní celistvosti (Primakov, 2010: 141-142). Cituji z Koncepce zahraniční politiky RF vytvořené v roce 2000 a s poslední aktualizací v letošním roce je stále aktuální: "Rusko bude plně přispívat k dosažení spravedlivého a trvalého urovnání situace na Balkáně, na základě dohodnutých rozhodnutí mezinárodního společenství. Je nezbytné zachovat územní celistvost Svazové republiky Jugoslávie, postavit se proti rozdělení tohoto státu, kde existuje hrozba vzniku balkánského konfliktu s nepředvídatelnými důsledky."¹⁰³ Navíc roli hraje i ruské veřejné mínění, které je tradičně na straně pravoslavných Srbů a zaujaté vůči albánskému a muslimskému obyvatelstvu. Rusko také v oblasti znepokojuje jakékoliv volání po sjednocení dvou federativních jednotek v BaH. Tento krok vnímá jako negativní pro srbské obyvatelstvo v zemi. Rusko vnímá kosovskou kampaň a nezávislost Kosova jako zhoršení vztahů s USA. Negativně také pojímalo spolupráci UÇK a NATO při vybírání bombardovacích cílů. Dodnes Rusko silně brání zájmy a potřeby srbské minority v Kosovu, mimo jiné i humanitární pomocí (Primakov, 2010: 141-143).

Pokud se podíváme na možný vývoj v Kosovu v budoucnu, problémem je, že konflikt je jen zamrzlý a kdykoliv v budoucnu se může znovu rozhořet. Bezpečnost v zemi je zajištěna jen pro albánské obyvatelstvo, srbské je naopak stále vyháněno či ostrakizováno. Ochranu od bezpečnostních složek rovněž nemůžeme čekat, když jsou v ní začleněni bývalí členové UÇK. Národní minority jsou nedostatečně reprezentovány na všech úrovních, ačkoliv to odporuje psanému právu. Sociální a ekonomická situace je kritická. Zajištění stability země je dlouhodobá záležitost (Stojarová, 2008: 61-69). Aktuálně, k dubnu 2013, je nezávislé Kosovo uznáno celkem 98 státy. Konkrétně $\frac{3}{4}$ zemí Evropské unie, včetně České republiky.¹⁰⁴

5.3. Vzájemné vztahy po roce 2000

Od pádu Slobodana Miloševiče v roce 2000 je hlavním cílem srbské zahraniční politiky zbavit se mezinárodní a hospodářské izolace. Po politické transformaci v Srbsku po roce 2000 rovněž došlo k zásadní změně bezpečnostních problémů. Země má po roce 2000 demokratickou vládu a neprobíhá žádný válečný konflikt. Bezpečnostní situace se uklidnila i díky snaze Srbska o začlenění do EU, navíc řada států v oblasti již členy je. Co se týče vztahů s Ruskem, po Miloševičově pádu se spolupráce v bezpečnostní oblasti točí převážně kolem

¹⁰³ Совет Безопасности Российской Федерации. Концепция внешней политики Российской Федерации (<http://www.scrf.gov.ru/documents/2/25.html>, 16.3.2013).

¹⁰⁴ Who Recognized Kosova as an Independent State? (<http://www.kosovothanksyou.com/?map=1>, 14.4.2013).

Kosova. Krom Kosova, které proberu jinde, k aktuálním vztahům v oblasti bezpečnosti a vojenství vedl především ekonomický impulz. Dohody zemí v oblasti bezpečnosti mají převážně pragmatickou povahu. Pro Rusko jsou perspektivní dohody na opravu a prodej letadel a jiných zbraní a vojenského zařízení Srbsku. Srbsko také posílá na ruské akademie na výcvik své důstojníky, z čehož pro Rusko plynou další finance. Zatím co ruští důstojníci v Bělehradě jsou cvičeni zdarma. Řada činitelů ve vojenské sféře mluví o nevýhodě kooperace s Rusy, od kterých něco dostanou jen za protislužbu. Naopak právě z tohoto důvodu řada z nich preferuje dohody s USA či Čínou. Spolupráce s Ruskem v této sféře je nyní omezenější. Vojenské vztahy má Srbsko intenzivnější s jinými zeměmi. Čím dál více dohody a rozhodnutí v bezpečnostní oblasti mezi oběma státy nabývají rozměr spíše politický než vojenský. Důvodem je mimo jiné zpolitizovaná otázka Kosova a také pozice Srbska jako kandidátské země do EU.¹⁰⁵ Rusko je často dotazováno na svůj názor na případný vstup Srbska do NATO. K němu se staví negativně. Stanovisko Ruska ovšem podporuje srbská politická scéna, kterou vstup do Aliance rozpolcuje a v nejbližší době jej neplánuje. Vstupu není ani nakloněná srbská veřejnost. K "nepřátelství" vůči NATO se v průzkumu veřejného mínění z roku 2009 přihlásilo 66,9% Srbů (Konitzer, 2011: 113). Bělehrad se taktně snaží vyhybat veřejným projevům o prohloubení vztahů s NATO. Srbové jsou pouze členem Partnerství pro mír, ostatně stejně jako Rusko. Rusko si pro Srbsko představuje buď pozici vojensky neutrálního státu na Balkáně či angažování země v ruském projektu na vytvoření Evropského bezpečnostního paktu. Ruskému vlivu na Balkáně v této oblasti nahrává rovněž fakt, že RF je stálým členem RB OSN, což jí umožňuje hrát klíčovou roli v mezinárodní debatě o kosovské otázce a je tak pro Srbsko hodnotným spojencem. Současná srbská bezpečnost v návaznosti na Rusko je determinována jednak energetickými podmínkami a vazbami, na druhé straně rostoucím ekonomickým vlivem Ruska v zemi, potažmo v celém regionu. Klíčová je rovněž potřeba Srbska mít důležitého partnera v otázce Kosova. Srbsko tak podniká řadu ústupků, vědomo si ruských zájmů v oblasti (Konitzer, 2011: 114-124).

Určité ochlazení vztahů můžeme demonstrovat na faktu, že první oficiální návštěvou špiček ruské obrany po Miloševićově pádu byla návštěva generála Makarova, náčelníka generálního štábu ruských ozbrojených sil, který navštívil Bělehrad až v roce 2010. Rok poté navštívil Srbskou republiku ruský premiér Vladimir Putin, jenž se svým protějškem jednal o spolupráci v této oblasti a o vytvoření komplexních vojenských vztahů mezi oběma zeměmi. Srbsko vyjednávalo také o nákupu nových bojových letadel.¹⁰⁶ K posledním oficiálním jednáním mezi oběma zeměmi došlo v říjnu a listopadu 2012. V říjnu diskutovali ministři obrany o rusko-

¹⁰⁵ ProQuest. Commentary views Serbian military relations with Russia, USA, NATO (<http://search.proquest.com/docview/856692401/fulltext/13CEEDD6E6F5E5B185B/1?accountid=14965>, 12.3.2013).

¹⁰⁶ ProQuest. Commentary views Serbian military relations with Russia, USA, NATO (<http://search.proquest.com/docview/856692401/fulltext/13CEEDD6E6F5E5B185B/1?accountid=14965>, 12.3.2013).

srbské vojenské a vojensko-technické spolupráci. Jmenovitě srbský ministr obrany Alexander Vučić s ruským ministrem obrany Anatolijem Serdjukovem. Oba ministři projednali aktuální stav bilaterální spolupráce v bezpečnostní oblasti, hovořili o vyhlídkách dalšího rozvoje meziresortní spolupráce. Nakonec připoměli oboustrannou spokojenost se srbskou vojenskou účastí na oslavách 100. výročí ruského letectva. Ruský ministr obrany se nechal slyšet, že pošle do Srbska vojenskou delegaci spolu s ruskými letouny MiG-29 k oslavám stejného výročí v Bělehradu.¹⁰⁷ V listopadu rozhovory pokračovaly mezi srbským prezidentem Tomislavem Nicolíčem, srbskou vládou, ministrem vnitra Ivicou Dačićem a ministrem obrany Aleksanderem Vučićem na jedné straně, na druhé straně s ruským vicepremiérem Dmitrijem Rogozinem. Na programu bylo opět prohloubení spolupráce v oblasti. Země se dohodly na vytvoření Komise o vojensko-technické spolupráci a interakci a budou společně pracovat na modernizaci některých druhů zbraní. Bude prohloubena kooperace mezi vojenskými specialisty obou zemí s hlavním cílem podpořit obrannou výrobu, a tím pomoci Srbsku k výrobě moderních zbraní a vojenské výzbroje některých typů. Spolupráce v oblasti obrany bude diskutována podrobněji v budoucnu. Rusko a Srbsko totiž podepsaly Dohodu o strategickém partnerství týkající se vojenské a bezpečnostní oblasti.¹⁰⁸

Rusko také financovalo vybudování rusko-srbského regionálního humanitárního centra, jenž bylo v dubnu 2012 otevřeno v Niši. Toto centrum má na starosti zásahy při výjimečných situacích, hlavně při živelných pohromách i odminování oblasti.¹⁰⁹ Jendím z jeho dalších úkolů je rovněž zajištění řádného fungování plynovodu. Stavba ovšem vyvolala pochyby o ruských změrech. Ozývají se hlasy, že jde vlastně jen o vojenskou základnu Ruska 70 km od hranic s Kosovem. I samotné Srbsko otevřelo vojenskou základnu ve městě Bujanovac, velmi blízko hranic s Kosovem. Tato základna bude využívána jak armádou, tak policií.¹¹⁰ Ovšem právě poloha centra, které se nachází 100 km od srbsko-kosovské hranice, zavedla za důvod řadě spekulací, že jde vlastně o ruskou vojenskou základnu. Ovšem na dotaz novinářů obě strany odpověděly, že o vojenskou základnu se nejedná. Centrum je vybaveno 35 tunami humanitární pomoci. Činnost centra by se měla rovněž zaměřit i na školení odborníků obou zemí.¹¹¹

¹⁰⁷ EBSCO. Defense ministers of Russia, Serbia discuss Russian-Serbian military, military-technical cooperation (<http://web.ebscohost.com/ehost/detail?vid=10&sid=ece2337f-ac72-470f-b6a5-c1a75648e932%40sessionmgr15&hid=24&bdata=Jmxhbm9Y3Mmc2l0ZT1laG9zdC1saXZl#db=bwh&AN=78395819>, 13.3.2013).

¹⁰⁸ EBSCO. Russia, Serbia will work together on modernization of some types of Russian weapons – Rogozin (<http://web.ebscohost.com/ehost/detail?vid=11&sid=ece2337f-ac72-470f-b6a5-c1a75648e932%40sessionmgr15&hid=24&bdata=Jmxhbm9Y3Mmc2l0ZT1laG9zdC1saXZl#db=bwh&AN=84328725>, 13.3.2013).

¹⁰⁹ The Economist. To Russia, with love (<http://www.economist.com/blogs/easternapproaches/2012/09/russia-and-serbia>, 14.3.2013).

¹¹⁰ ProQuest. Albanian commentary sees "expansion" of Russia's "influence" in Serbia, EU (<http://search.proquest.com/docview/459536621/13D5124BB0A27D07809/3?accountid=14965>, 13.3.2013).

¹¹¹ EurActiv.cz. Rusko otevřelo „humanitární centrum“ v Srbsku, Evropa se bojí špionáže (<http://www.euractiv.cz/vnejsi-vztahy/clanek/rusko-otevřelo-humanitarni-centrum-v-srbsku-evropa-se-boji-spionaze-009252>, 19.4.2013.).

Naposledy byla v letošním roce podepsána dvoustranná dohoda o spolupráci mezi srbskou sekcí IPA (Mezinárodní policejní asociace) a ruskou sekcí IPA. Dohoda byla podepsána v ruské Státní dumě v přítomnosti poslanců a jiných politických elit Ruské federace. Dohoda v Moskvě byla podepsána "V duchu bratrských vztahů mezi oběma zeměmi, stejně jako jejich obyvateli." Od smlouvy si slibují posílení vztahů mezi oběma zeměmi a výměnu zkušeností v oblasti vymáhání práva.¹¹²

V bezpečnostní oblasti Srbska a ve vztazích s Ruskem je rovněž důležitá role EU a NATO v oblasti. Srbská aspirace na vstup do EU vychází z realistického zhodnocení situace, ve které se země nachází. Což aktuálně dokazuje změna postoje nynějšího prezidenta Tomislava Nikoliće. Ten byl sice ještě před pár lety jako předseda SNS odpůrcem vstupu do EU, nyní tuto možnost podporuje. Srbsko si je vědomo řady výhod plynoucích z členství v EU, zároveň si však také váží svých silných vazeb s Ruskem. Až se stane členem, má nadějně vyhlídky stát se tranzitní zemí mezi Ruskou federací a EU (Šlechta, 2013). K žádosti Srbska se v roce 2010 vyjádřil i Lavrov. Rusko podle něj vidí hlavní problém v přítomnosti různých úrovní bezpečnosti v Evropě, hlavně tedy mluví o vlivu NATO. Dále řekl, že na rozdíl od západních států nebudou nutit Srbsko vybrat si mezi Východem a Západem. Dále připomíná, že Rusko nezměnilo svůj postoj vůči expanzi NATO a počítá s tím, že Srbsko je si vědomo svých předešlých zkušeností s touto organizací.¹¹³ Tato nejistota znamená, že pro politiku Bělehradu bude do budoucna důležité udržet atraktivitu vlastní země jak vůči Západu, tak směrem k Rusku s cílem co nejvíce profitovat z obou vztahů (Šlechta, 2013). Nedávno navštívila Srbsko, Kosovo i BaH i Vysoká zástupkyně EU pro zahraniční záležitosti Catherine Ashtonová s Hillary Clintonovou. Za návštěvou mimo jiné stojí přílišný vliv Ruska v oblasti a spolupráce Srbska s Ruskem. EU se tak snaží dále tlačit na Balkán k plnění kritérií k vstupu do EU (Feďašin, Radnajej, 2012). Aktuálně v dubnu 2013 se Ashtonová zasloužila i o uzavření předběžné dohody mezi Srbskem a Kosovem. Srbský premiér Dačić se zaručil, že nebude bránit v Kosovu v členství v OSN. Země prohlásily, že se budou snažit navázat užší vztahy s EU (Laláková, 2013). Zoran Babić, významný člen SPS o zahraniční politice své země řekl, že „Srbsko má být dům s mnoha vchody a východy. Nechceme se osudově připoutat ke komukoliv. Jsme malá země, kde hodně fouká vítr a potřebujeme přátele všude ve světě a tato vláda na tom pracuje. Chceme také využít všechny výhody, které máme v Ruské federaci.“¹¹⁴

¹¹² International Police Asociation. Соглашение о сотрудничестве между IPA Россия и IPA Сербия (<http://rusipa.org/news/org/436-soglashenie-o-sotrudnichestve-mezhdu-ipa-rossiya-i-ipa-serbiya>, 27.3.2013).

¹¹³ Министерство иностранных дел Российской Федерации. Стенограмма выступления и ответов Министра иностранных дел России С.В.Лаврова на вопросы СМИ на пресс-конференции, посвященной внешнеполитическим итогам 2009 года, Москва, 22 января 2010 года (http://www.mid.ru/brp_4.nsf/0/0B514CB49F82A439C32576B40053C70E, 19.4.2013).

¹¹⁴ Parlamentní Listy. Významný srbský politik: Víme, že ani v EU nedostaneme nic zadarmo (<http://www.parlamentnilisty.cz/rss/zpravy/Vyznamny-srbsky-politik-Vime-ze-ani-v-EU-nedostaneme-nic-zadarmo-269024>, 18.4.2013).

Ve všech konfliktech, jenž vypuknou, hrají významnou roli politické elity. Často je konflikt vyvolán politikou silného vůdce, který si takto buď získává nebo posiluje svou moc. Takto může být klasifikována válečná politika Slobodana Miloševiče, jenž využíval hlavně nacionalismus a z něho vyplývající konflikty (Šmíd, 2010: 38). Obecné bezpečnostní potřeby Srbska v současnosti dle základních cílů Stabilizačního a asociačního procesu EU pro tuto oblast je pro zemi klíčová bezpečnostní a politická stabilizace, podpora regionální spolupráce k překonání historického nepřátelství a etnického pnutí. Nutný je společný boj proti organizovanému zločinu a korupci, spolupráce při ochraně hranic, parlamentní spolupráce, zlepšení infrastruktury v oblasti. Pro Srbsko je rovněž potřebné dokončení poválečné rekonstrukce. Důležité je také vyřešení energetických otázek a ekonomické reformy, mimo jiné k zajištění zahraničních investic (Řehořová, 2011: 12-24). Konflikty v bývalé Jugoslávii v 90. letech byly také prvním větším konfliktem mimo území bývalého Sovětského svazu, do kterých se Ruská federace aktivně zapojila (Cross, 2001: 13).

6. Kulturní vazby a pravoslavná církev

Mezi Ruskem a Srbskem ovšem existuje i řada dalších vazeb. V této kapitole se budu věnovat kulturním a sociálním vazbám mezi nimi a následně i rolí pravoslavné církve v obou zemích a potažmo její úlohou ve vzájemných kontaktech. Pro obě země je charakteristický politický vliv ortodoxní pravoslavné církve a posilování jejího významu v celé společnosti po skončení bipolárního konfliktu. I celosvětově jsou tyto státy jedněmi ze základních pilířů ortodoxní křesťanské víry. Což se odráží i na stycích obou zemí. Samozřejmě i kulturní faktor a vzdělávání hraje významnou roli jako důležitá složka soft power. Srbové mají tradiční kulturní, historické i duchovní vazby na Rusko, sahající až do středověku. Často tak jeden o druhém hovoří jako o bratrském/sesterském národu či o tradičním spojenci. Což se odrazilo mimo jiné i na ruské podpoře Srbsku v 90. letech a na počátku 21. století.

6.1 Kulturní faktor ve vzájemných vztazích Srbska a Ruské federace

Zvláštní kulturní a historické vazby obou zemí vyplývají z několika sdílených charakteristik. Jde o dva slovanské národy s příbuznými jazyky a velkou rolí pravoslavné církve. Oba národy se rovněž odvolávají na společné kořeny. V minulosti navíc řada ruských intelektuálů do své ideji panslavismu počítala i slovanské země na Balkánu. Odkazujíc na řadu shodností mezi zeměmi. Mezi ně patřil například i Dostojevskij. I řada politiků dodnes prosazuje obnovení tradičně silné politické role na Balkáně a má se angažovat v Srbsku na základě "blízké kultury, víry a národního ducha" (Laird, 1994). Důležitým aspektem ovlivňujícími pozitivní kulturní a jinou spolupráci v současnosti je nejen otázka společné víry, ale také společný boj proti Turkům nebo tradiční carské angažmá a podpora v oblasti. Dále také jejich boj na stejné straně v období jak první, tak druhé světové války a nakonec vše zastřešující myšlenka panslavismu (Vujačić, 1996: 776). Historické zásluhy byly přiznány i na fóru delegátů společnosti srbsko-ruského přátelství. Právě díky Rusku bylo Srbsko schopno si po staletí zachovat svou národní identitu a kulturu, kdy Rusko aktivně pomáhalo zemi ve snaze o osvobození se z tureckého zajetí a zřízení nezávislého srbského státu. Toto fórum se rovněž nechalo slyšet, že cílem jejich činnosti má být zvýšení interakcí mezi oběma „sesterskými národy“ (Zamjatina, Kalintsev, 1998).

Zatímco roli církve proberu podrobněji níže, zde je nutné zmínit i několik analogií vztahujících se k oné „kulturní a národní blízkosti“. Řada z nich vyplývá z podobné politické a historické zkušenosti. V novodobějších dějinách můžeme mluvit o politickém, kulturním a sociálním odkazu společné komunistické zkušenosti. Obě země se také potýkají s následky

komunistické teorie multietnických států. Navíc jak u Rusů, tak u Srbů můžeme nalézt určitou tradici „hrdinského národa“. Ta je často přítomna u takovýchto dominantních národů. Smysl své existence oba vnímají jako historické poslání, kladou důraz na svou chrabrost, na svou významnou roli při budování státu a nakonec Rusko i Srbsko dodnes silně emotivně vnímá období druhé světové války. Rusové i Srbové se rovněž shodně považovali za oběti cizích říší a národů. Nicméně oba národy byly ve 20. století dominantním etnikem ve svých státních celcích. Navíc jejich speciální role ve státotvorném procesu přispívá k jejich silné identifikaci se státem. Identifikace Srbů s Jugoslávií a Rusů s ruskou říší či později Sovětským svazem byla proto mnohem silnější než u jiných národností. Proto i díky všem těmto aspektům se vyvinul další společný rys obou kultur. Tím je nacionalismus a s ním související míra xenofobie. Vzhledem k dominantní pozici obou národů ve 20. století se moderní ruský a srbský nacionalismus vyvinul převážně jako reakce na jiná nacionalistická a separatistická hnutí. Každopádně velké rozšíření nacionalismu u obou má podstatně hlubší kořeny a je spjat s historickou zkušeností budování vlastní státnosti. A nakonec u obou národů se objevuje idea sjednocení všech etnických krajanů žijících v blízkém zahraničí nebo alespoň jejich ochrana (Vujačić, 1996: 773 - 790).

Existuje celá řada dalších důležitých podobností mezi Rusy a Srby z hlediska historické zkušenosti. Ty pak pomáhají vysvětlit Ruskou podporu Srbům a zároveň odpor k jakýmkoliv zásahům vůči nim, a to i bez ohledu na povahu režimu v zemi (Vujačić, 1996: 776). S podporou mohlo Srbsko počítat i ze strany novodobých ruských politiků stejně jako od jejich předchůdců. Kulturní podobnosti také ovlivnily ruskou pomoc v jugoslávských válkách v 90. letech. Nicméně řada pozorovatelů si kladla otázku, zda se Rusové angažovali v Bosně jen ze starosti o spřízněný národ nebo šlo pouze o pragmatickou snahu posílit pozici Ruska na mezinárodní scéně. Každopádně si postsovětské Rusko kolíkovovalo sféru svého vlivu v Evropě. Na druhé straně srbové ruskou přítomnost v oblasti jednoznačně vítali s názorem, že jim jejich „ruští bratraci opět přijeli na pomoc“ (Laird, 1994). Naopak i ruské obyvatelstvo stálo v jugoslávských válkách na straně Srbů. Například po letecké kampani NATO v Bosně v roce 1995 následovaly několikadenní protesty u amerického velvyslanectví v Moskvě (Cross, 2001: 12).

V současnosti je základním pilířem spolupráce Srbska a Ruské federace v oblasti kultury Dohoda o spolupráci v oblasti kultury, vzdělávání, vědy a sportu, z roku 1995. Účinnosti nabyla o rok později. Hned od počátku byl na jejím základě podepsán tříletý program spolupráce, jenž je pravidelně obměňován. Naposledy v roce 2010. Primární smlouva z roku 1995 rovněž založila tradici konání Dnů kultury Srbska v Ruské federaci.¹¹⁵

V Bělehradě také funguje Ruské centrum pro vědu a kulturu (RCNK), nazývané „Ruský dům“. Ruský dům byl založen díky kulturní a vědecké činnosti ruských krajanů, kteří se usídlili v

¹¹⁵ Ambasada Republike Srbije. *Kulturna saradnja* (http://www.moskva.mfa.rs/lat/ustext.php?subaction=showfull&id=1250071251&archive=&start_from=&ucat=33&, 26.3.2013).

tehdejšími Království Srbů po říjnové revoluci roku 1917. Centrum bylo slavnostně otevřeno v dubnu 1933, jde proto o jedno z nejstarších zahraničních kulturních center. Dnes jde o „nedílnou součást kulturního a vědeckého života v Srbsku“. Činnost centra se kromě prezentace Ruska zaměřuje na ruské jazykové kurzy. Centrum pořádá řadu akcí na popularizaci ruského jazyka a také spolupracuje s vědeckými a vzdělávacími organizacemi v Srbsku. Obecně je u ruskou kulturu a jazyk v Srbsku velký zájem. Ruský dům má dále tradici programů kulturní a vědecké výměny mezi městy a regiony obou zemí a velmi rozsáhlá je i knihovna RCNK, která je jednou z největších knihoven ruské literatury v Evropě. Kulturní centrum se také aktivně podílí na organizaci různých festivalů, konferencí a kulturních akcí, a to jak v Bělehradě, tak i jinde. Ruský dům také organizuje různé humanitární akce a sám říká, že svou činnost nezastavil ani v nejtěžších srbských dobách.¹¹⁶

Jak jsem již zmínila, v obou zemích se pořádají Dny kultury druhé země. Obě země tyto události vnímají nejen jako posílení kulturní spolupráce mezi zeměmi, ale i jako příležitost k podpoře různých druhů umění a možnost uplatnění pro své umělce i v zahraničí. Ruští umělci i politické elity navíc zdůrazňují zájem srbské veřejnosti o ruskou kulturu, převážně moderní ruské spisovatele a proto považují oblast kulturní spolupráce a vzdělávání mezi Srbskem a Ruskem jako jednu z nejdůležitějších.¹¹⁷ Ruská strana v Srbsku uspořádala za poslední čtyři roky více než třicet koncertů, prostřednictvím televize se snaží podat srbské veřejnosti více informací o jejich kultuře, a to i prostřednictvím vydávání publikací. Což funguje i v druhé zemi. Obě strany se také snaží o stále bližší kooperaci mezi jednotlivými Ministerstvy kultury. Země také různými kulturními prostředky snaží osvětlit jejich společné kořeny.¹¹⁸ Další prohlubování vazeb v kultuře a školství provádí prostřednictvím udílení stipendií, výměny lektorů a profesorů, podpory umělcům a vědcům i prostřednictvím spolupráce mezi univerzitami, vzdělávacími a kulturními institucemi.¹¹⁹ Další kulturní událostí v tomto roce byly Dny ruské kultury, konané na přelomu února a března. Letos poprvé v srbském regionu Vojvodina, konkrétně ve městě Novi Sad.¹²⁰

¹¹⁶ Руски Дом у Београду. *О руском дому* (<http://www.ruskidom.rs/sr/istorijat/>, 27.3.2013).

¹¹⁷ Serbian Government (<http://www.srbija.gov.rs/vesti/vest.php?id=104813>, 29.3.2013).

¹¹⁸ Проект Русская культура в Сербии. *О проекте Русская культура в Сербии* (<http://ruska-kultura.com/%D0%BE-%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B5%D0%BA%D1%82%D0%B5-%D1%80%D1%83%D1%81%D1%81%D0%BA%D0%B0%D1%8F-%D0%BA%D1%83%D0%BB%D1%8C%D1%82%D1%83%D1%80%D0%B0-%D0%B2-%D1%81%D0%B5%D1%80%D0%B1%D0%B8%D0%B8/>, 27.3.2013).

¹¹⁹ Ambasada Republike Srbije. *Kulturna saradnja* (http://www.moskva.mfa.rs/lat/ustext.php?subaction=showfull&id=1250071251&archive=&start_from=&ucat=33&, 26.3.2013).

¹²⁰ Руски Дом у Београду. *Дани руске културе* (<http://www.ruskidom.rs/sr/dani-ruske-kulture-2/>, 28.3.2013).

6.2 Náboženský rozměr ve vztazích obou zemí

Politický vliv pravoslavné církve v Srbsku je, jak už jsem řekla, velmi silný. Za vysokou míru klerikalizace státu mohou především konzervativní kruhy Srbské pravoslavné církve (SPC). Ovšem za jejím historickým vlivem nestojí ani tak zbožnost obyvatelstva, jako její pozice jako nositele srbské státnosti. Počátek najdeme v době, kdy byl celý Balkán podmaněn Turky. V této islámské říši právě náboženství určovalo základní identitu Slovanů. Proto nové národní státy na Balkáně během devatenáctého století přijaly pravoslaví jako své státní náboženství. I v rámci ateistické SFRJ, po počáteční silné represi, nastalo zmírnění vůči církvi (Groen, 1998). Postupně tedy docházelo k transformaci ekumenického pravoslavného křesťanství do národní církve. To právě stálo za vytvořením národních symbolů, abecedy, jazyka, kultury a historie. Na druhou stranu právě pravoslaví je semeništěm nacionalismu na Balkáně, jenž vyvrcholilo balkánskými válkami v 90. letech. V tomto silně etnicko-náboženském prostředí nebylo možné nenásilné vytváření národních států (Oberschall, 2002). Ortodoxní nacionalismus zakořenil již v byzantské období se rozrůstal. V etnických oblastech byla pozornost prostřednictvím církve zaměřena na tradice a zvyky, čímž postupně vytvořila pocit národní a kulturní nadřazenosti. V důsledku toho je tato církev často považována za organizaci užitečnou hlavně pro uchování národní identity a nacionalistické agendy. S ohledem na nacionalistické výbuchy na Balkáně na počátku 1990, lze říci, že nově nabytá náboženská svoboda vynesla na povrch potlačené nacionalistické a církevní napětí, které bylo vizí internacionalismu v SFRJ pouze zakonzervováno. Právě v balkánských konfliktech část SPC Miloševićův režim a vizi velkého Srbska podporovala (Groen, 1998).

V 90. letech pak dochází k posílení pozice pravoslavných církevních kruhů v zemi. Je nastartován stabilní trend náboženské restrukturalizace (Blagojević, 3/2008). Když mluvíme o obnově postavení, nejde o tradiční misijní roli, ale SPC se soustředila jen na obnovu silné moci ve společnosti. A to na vlně populistického nacionalismu. Vidíme zde opět spojení "trůnu a oltáře". SPC se rovněž silně prosazuje v otázce Kosova, kde právě zastává silně nesmlouvavou roli. Kosovo vnímá jako centrum srbské duchvnosti a národní identity, jde o jakýsi "srbský Jeruzalém" (Štěpánek, 2007: 94-98). Jak jsem zmínila, silné postavení SPC pramení spíše z nositelství státnosti. Většina Srbů se identifikuje s pravoslavným vyznáním, ale nejde ani tak o víru v Boha, ale spíše o příslušnost k národu a tradici. O čemž svědčí i průzkum veřejného mínění z roku 2003. Podle jeho výsledků v Srbsku věří v boha jen 21% obyvatel, naopak nevěří celých 41% (Štěpánek, 2007: 94).

Když mluvíme o pravoslavné církvi je nejdůležitější politická role té ruské. Nejen z důvodu jejích mocenských aspirací v rámci své země, ale právě kvůli aspiracím na mezinárodní půdě.

Což je umocněno i velikostí Ruska. Stejně jako v Srbsku i v Rusku vzrostla role pravoslavné církve po pádu socialismu. Tento trend platí do současnosti. Jde opět krom společenské role i o vliv RPC na politická rozhodování země. Od 90. let tedy roste sakralizace politiky. V důsledku toho se zvýšila celková úloha RPC v mezinárodních vztazích (Jevtić, 2012). RPC má v zemi jako jedna z mála sociální a duchovní kapitál slučovat ekonomicky a politicky rozpolcenou ruskou společnost. Analogii se Srbskem můžeme vidět i v otázce identity národa. Pravoslaví je posvátným symbolem ruskosti a ruské jednoty. A potřeba tohoto symbolu je v Rusku stále potřebná. Zatímco v roce 1991 bylo věřících v Rusku 23%, v roce 2005 číslo vzrostlo na 53%. Naopak ateistů rapidně ubylo – z 35% na pouhých 6% (Blagojević, 2/2008). Pokud se vrátím k mezinárodním ambicím RPC, je třeba zmínit dlouhou snahu podřídit si veškeré pravoslavné náboženství a tak získat vliv v těchto zemích. Za tyto snahy je dokonce udělena cena patriarchy Alexeje II., předávaná Moskevským patriarchátem, za „upevnění jednoty pravoslavných národů a rozšíření křesťanských hodnot v životě společnosti“. Jde tedy hlavně o přínos pro Ruskou pravoslavnou církev (Kapsamun, 2011).

RPC se velmi často považuje i za ideologickou základnu pro politickou činnost. Dokonce tento jev můžeme pozorovat i u některých komunistů (Kapsamun, 2011). Patriarcha Kirill, špička ruské pravoslavné má tělesnou stráž a další výsady státních činitelů. Dále obdržel v roce 2011 od Medveděva vysoké státní vyznamenání, kdy mimo jiné poznamenal potřebu posilování vztahů mezi státem pro blaho země. Státní instituce v zemi potřebují podporu církevních činitelů, RPC tak byl nedávno vrácen církevní majetek, ve školách se začaly povinně vyučovat základy náboženské kultury a laické etiky.¹²¹ Ruský patriarcha Kiril se často setkává s vysokými politiky a pravoslavná církev v Rusku se často vyjadřuje i k světským záležitostem. I ocenění pravoslavné církve jsou často uděleny mimo duchovní zásluhy. Například letos jedno z ocenění získal bývalý hokejista ruské reprezentace, V. Tretjak.¹²²

Zatímco ve většině Evropy je dnes pozice křesťanství oslabena, naopak v převážně pravoslavných zemích je tomu jinak. Po pádu komunismu byly oživeny i náboženské svobody. To se odráží i ve vlivu pravoslavné církve na společnost. Když byl v těchto zemích poražen komunismus, vzniklo ideologické vakuum. To v ortodoxních zemích zaplnila pravoslavná církev a její tradice. Od té doby si drží nezastupitelné místo v postkomunistických společnostech. Nyní patří mezi nejvíce respektované instituce jak v Rusku, tak v Srbsku (Jevtić, 2012). Církev se v těchto dvou zemích dožaduje silné role v systému, ať už v jakékoliv formě. Dochází zde k repolitizaci tradičního náboženství (Blagojević, neuveďeno).

Pravoslavné církve jsou uskupeny do určitého společenství, jenž je tedy tvořeno více či

¹²¹ Christnet. *V Rusku sílí vliv pravoslavné církve* (www.christnet.cz/clanky/4572/v_rusku_sili_vliv_pravoslavne_cirkve.url, 29.3.2013).

¹²² Русская православная церковь. *Под председательством Святейшего Патриарха Кирилла состоялось заседание Патриаршего совета по культуре* (<https://mospat.ru/ru/2013/03/28/news83035/>, 11.4.2013).

méně nezávislými celostátními nebo místními církvemi. Mezi ně patří srbská i ruská pravoslavná církev. Jim je společnou stejná liturgie a původ z byzantské tradice. Vzhledem k tomu se tyto jednotlivé církve cítí být součástí jedné pravoslavné tradice. Nicméně i mezi nimi existují tenze převážně národní a nacionalistické povahy (Groen, 1998). Pravoslavná církev přesto obsahuje určitou liturgickou jednotu a mezi jednotlivými jejími církvemi jsou sesterské vztahy. A u všech platí, že mají sociální a politický význam. Pokud se tedy chceme zabývat rusko-srbskými vztahy musíme brát v potaz jejich spolupráci plynoucí právě z vědomí si oněch sesterských vztahů v rámci východního křesťanství. Konkrétně je to jedním z důvodů podpory Ruské federace Srbsku. Politici se stále více snaží využít při dosažení svých politických cílů církev a její „ovečky“. Proto je politický život Ruska i Srbska mimo jiné odrazem náboženských procesů. Nepodporují se ale jen pravoslavné církve navzájem, často je jejich podpora a podpora státu směřována vládě či lidu „sesterské země“. Rusko a RPC tak podporuje srbskou pravoslavnou církev a využívá jejího vlivu na vládu pokud je to možné. Vláda i RPC pomáhá i srbskému obyvatelstvu, nejvýrazněji v Kosovu. Důležitou roli v tomto ohledu, krom církve v Řecku a na Kypru, sehrála Ruská církev i v konfliktech na Balkáně první poloviny 90. let. RPC se zavázala s pomocí ruské vlády přispět k „nastolení spravedlivého míru v bývalé Jugoslávii“. Významně se v 90. letech angažoval rovněž i vlivný ruský patriarcha Alexej II., především v mírotvorné oblasti. Právě patriarcha Alexej II. jednal se srbským patriarchou Pavlem. Díky jejich jednání a vlivu na vlastní politické scéně se jim podařilo utlumit nevraživost mezi Jelcinem a Miloševićem, jenž paralyzovala pomoc Srbsku ze strany Ruska. Jelcin spoli s Alexejem vydali prohlášení, ve které vyjádřili „společnou starost o osud bratrského srbského lidu“. K tomu by ale nedošlo nebýt vlivu patriarchy Alexeje II. na Jelcina. Prohlášení mělo značný ohlas, ostatně Rusko bylo jedinou zemí, která mohla Srbsku v 90. letech pomoci. Po celou dobu se patriarcha Alexej II. angažoval v pomoci srbské církvi i celé zemi. Takto působil na ruský stát, aby se zapojil ve prospěch Srbska. Tato zkušenost pak ovlivňuje rusko-srbské, nejen církevní vztahy (Jevtić, 2012).

I dnes si Rusko buduje pozici v náboženských procesech na mezinárodní scéně. Moc Ruska a RPC je brána velmi vážně. Obzvlášť jinými pravoslavnými zeměmi a Vatikánem. Do současnosti působí dvě nejdůležitější instituce v rámci shromažďování křesťanů. Jde o Světovou radu církví (WCC) a Konferenci evropských církví (KEC). Rada církví byla vytvořena v roce 1948. Konference evropských církví v roce 1953. Pravoslavné církve se ochotně připojily k těmto organizacím z řady důvodů. Ruská pravoslavná církev stala členem WWC v roce 1961, srbská pak v roce 1965. A samotná role pravoslavných církví je v organizaci velká. Krom jiných byly primárními důvody participace pravoslavných církví ty politické. Rusko prostřednictvím církevních organizací ovlivňuje státní církve v jiných zemích a díky nim následně státní orgány a

obyvatelstvo. Toho využilo Rusko i v balkánských válkách, kdy na půdě těchto organizací podporovalo SPC, a tedy Srbsko jako takové. Jiní členové chtěli v této době dokonce SPC vyloučit, ovšem právě díky vlivu Ruska k tomu nedošlo. Rada nakonec požadovala i zrušení sankcí vůči Srbům, s argumentací, že sankce musí být uplatňovány vůči všem stranám konfliktu. Bez ruského vlivu zde by k tomu nedošlo (Jevtić, 2012). Spolupráce mezi SPS a RPC v jugoslávské válce vedla i k podepsání společného komuniké, patriarchou Moskvy Alexejem a patriarchou Pavlem. Komuniké z roku 1994 zdůrazňovalo rusko-srbskou solidaritu, vyzvalo k ukončení ozbrojeného konfliktu v BaH a k zahájení mírových rozhovorů mezi všemi válčícími stranami. Dále patriarchové prohlásili, že „Rusko by mělo hrát nejen roli mírového prostředníka na Balkáně, ale také ochránce Srbů. Jako Němci brání Chorvaty a Američané muslimy, tak Rusové musí bránit Srby.“ (Cross, 2001:11).

Dalším faktem, který spojuje Srbsko s Ruskem je v současnosti podobná zkušenost se sousedstvím s jinými náboženstvími, hlavně islámem. Toto působí jako stimul k jejich spolupráci (Jevtić, 2012). Rusko také v letech 2010 - 2011 ze svého rozpočtu vyčlenilo příspěvek určený k financování obnovy ortodoxních svatyní v Kosovu, jenž jsou uvedeny na seznamu UNESCO. Projekt byl vypracován v reakci na žádost prezidenta Medveděva.¹²³ K vzájemných vztahům se letos v únoru vyjádřil i srbský patriarcha Irenej u příležitosti čtvrtého výročí patriarchy Moskvy a celé Rusi Kirilla ve funkci. Ten řekl, že „Srbsko ví, že jeho "lodička" bude navždy spojena s velkou lodí – Ruskem. A naše historie nám říká, že musíme jít stejným směrem.“¹²⁴ V roce 2009 dokonce tehdejší prezident Ruska Dmitrij Medveděv získal nejvyšší ocenění srbské církve, řád svatého Sávy. Slavnostní předání cen proběhlo v budově srbského patriarchátu v Bělehradě. Ocenění získal za svůj „příspěvek k jednotě pravoslaví a za lásku poskytnutou srbskému lidu.“ Konkrétně jej obdržel za obranu územní integrity Srbska a obrany mezinárodního práva a spravedlnosti. Medveděv opět zdůraznil význam vztahů mezi oběma národy a církvemi.¹²⁵

Pravoslaví je mnohdy bráno jako nejméně racionální a nejvíce zkušenostní víra. Jde o orientaci jenž je silně propojena s územím, národní identitou a historickou zkušeností (i komunismu). Víra je praktikována symbolicky a jako osobní prostředek k vyjádření kolektivní identity. To je případ Ruska, kde náboženská svoboda a pluralismus představují velkou výzvu pro pravoslaví a zároveň tento fakt vedl ke zvýšení ochrany vlastní jedinečnosti. A to i v Srbsku, kde s sebou nese nános nacionalismu a protizápadních stereotypů (Molokotos-Liederman,

¹²³ Правительство Российской Федерации. *Материалы к заседанию Правительства Российской Федерации 10 июня 2010 года* (<http://government.ru/docs/10947/>, 29.3.2013).

¹²⁴ Русская православная церковь. *Патриарх Сербский Иринеј возглавил празднование четвертой годовщины интронизации Патриарха Московского и всея Руси Кирилла на Подворье Русской Церкви в Белграде* (<https://mospat.ru/ru/2013/02/12/news80973/>, 10.4.2013).

¹²⁵ Русская православная церковь. *Президент России Д.А.Медведев удостоен высшей награды Сербской Церкви* (<https://mospat.ru/ru/2009/10/21/news6825/>, 11.4.2013).

2006). V 90. letech byl tedy oživen náboženský život jak v Rusku, tak v Srbsku. Pravoslavná církev zde má velký symbolický význam pro obyvatele. V reálu mnohem větší, než je její skutečný význam při řešení konkrétních společenských problémů (Blagojević, 2/2008). Duchovní a kulturní vazby mezi zeměmi se neustále šíří do všech segmentů života, kdy někteří vzájemnou kooperaci vnímají jako „vznešené poslání posílení vztahů mezi našimi zeměmi“.¹²⁶ Ovšem pokud spolupráci mezi Srbskem a Ruskem podmiňuje i panslavismus, je třeba říci, že přísné naplňování panslavistických tendencí by mohlo pro Rusko znamenat problémy na mezinárodní scéně (Laird, 1994). Nicméně Rusko se i pod slovy o bratrské pomoci a spřízněném národě chová především pragmaticky. Země pak v kulturní oblasti úspěšně spolupracují jak na regionální úrovni, tak na úrovni celostátní.¹²⁷

¹²⁶ Проект Русская культура в Сербии. *О проекте Русская культура в Сербии* (<http://ruska-kultura.com/%D0%BE-%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B5%D0%BA%D1%82%D0%B5-%D1%80%D1%83%D1%81%D1%81%D0%BA%D0%B0%D1%8F-%D0%BA%D1%83%D0%BB%D1%8C%D1%82%D1%83%D1%80%D0%B0-%D0%B2-%D1%81%D0%B5%D1%80%D0%B1%D0%B8%D0%B8/>, 27.3.2013).

¹²⁷ Проект Русская культура в Сербии. *О проекте Русская культура в Сербии* (<http://ruska-kultura.com/%D0%BE-%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B5%D0%BA%D1%82%D0%B5-%D1%80%D1%83%D1%81%D1%81%D0%BA%D0%B0%D1%8F-%D0%BA%D1%83%D0%BB%D1%8C%D1%82%D1%83%D1%80%D0%B0-%D0%B2-%D1%81%D0%B5%D1%80%D0%B1%D0%B8%D0%B8/>, 27.3.2013).

7. Závěr

V celé práci jsem se pokusila obsáhnout nejdůležitější oblasti spolupráce mezi dvěma suverénními státy – Srbskou republikou a Ruskou federací. Jak jsem zmínila, spolupráce má kořeny v daleké historii. Rusko je jedním z důvodů existence současného srbského státu. Krom již zmíněného mám na mysli i ruské vítězství nad Osmanskou říší, jenž zajistilo nezávislost Srbska a nakonec i rozšíření jejich území. Díky ruskému naléhání rovněž ostatní velmoci schválily srbskou anexi Kosova. Již v minulosti znamenalo silné Rusko i silné Srbsko a dodnes platí, že čím silnější je Srbsko na Balkáně, tím silnější je v regionu i Rusko. Což můžeme vidět na ruské snaze získat vliv na Balkáně.¹²⁸ Obě země na sebe váže nejen řada společných zkušeností z minulosti, ale rovněž i řada kulturních podobností a politický vliv pravoslavné církve. Nicméně jak jsem ukázala v předchozích kapitolách, nejdůležitějším rozměrem vzájemných vztahů je rozměr ekonomický. Obě země jsou si důležitými obchodními partnery. Pro Srbsko není Rusko tak velký vývozní trh, ale Srbsko je velkým importérem, převážně ruské energie. V této oblasti je klíčový projekt plynovodu South Stream. V platnosti je dále dohoda o zóně volného obchodu. Srbsko je nyní Rusku zavázáno velkou půjčkou. Rusko také půjčí Srbsku další miliony USD na výstavbu železniční trati. V současnosti probíhají schůzky v oblasti nákupu a údržby vojenské techniky. V loňském roce Rusko zřídilo humanitární středisko v Niši. Zde jsou jako podpora i ruská nevojenská letadla. Spolupráce probíhá i v řadě jiných oblastí. Přínos úzkých vazeb je pro obě země jasný. Zároveň je Srbsko jednou z mála zemí v Evropě, s níž má Rusko dobrý vztah. Ovšem jak jsem psala již v úvodu, otázkou zůstává, jak vzájemné vztahy poznamená vstup Srbska do EU.¹²⁹

Srbsko a dalších pět zemí západního Balkánu bylo označeno za možné kandidáty na členství v EU již v roce 2003 a v roce 2009 Srbsko formálně požádalo o členství. V roce 2010 pak započal proces stabilizace a přidružení.¹³⁰ Spolupráce s Evropským společenstvím začala již dříve. Například v roce 1990 byla Jugoslávie považována za jednu z 15 nejvýznamnějších partnerů Společenství. Nicméně v období Miloševićova režimu a následných ozbrojených konfliktů, sankcí a izolace, došlo k zastavení spolupráce mezi Srbskem a EU.¹³¹ K obnově spolupráce došlo po pádu režimu Slobodana Miloševiće v roce 2000. Následně pak byl nastartován Stabilizační a asociační proces. Od roku 2001 pak Srbsko získávalo finanční pomoc. Evropská unie pak nastavuje hlavní pravidla pro přidělení finanční pomoci, které jsou

¹²⁸ ProQuest. Albanian commentary sees "expansion" of Russia's "influence" in Serbia, EU (<http://search.proquest.com/docview/459536621/13D5124BB0A27D07809/3?accountid=14965>, 11.4.2013).

¹²⁹ The Economist. To Russia, with love (<http://www.economist.com/blogs/easternapproaches/2012/09/russia-and-serbia>, 11.4.2013).

¹³⁰ Evropská unie. Cesta ke členství v EU (http://europa.eu/about-eu/countries/on-the-road-to-eu-membership/index_cs.htm, 11.4.2013).

¹³¹ The Delegation of the European Union to the Republic of Serbia. Serbia and the European Union (<http://www.europa.rs/en/srbija-i-evropska-unija.html>, 11.4.2013).

monitorovány a hodnoceny. EU se pak ve „Strategii rozšíření 2009“ věnuje hlavním problémům západního Balkánu a Srbska. Jako nutný shledává „boj proti korupci a organizovanému zločinu, konsolidaci ústavního pořádku, reformu veřejné správy, reformu soudnictví nebo zajištění plné spolupráce s ICTY. Srbsko by mělo také zabezpečit vládu zákona a fungující demokracii, plně respektovat lidská práva a práva menšin. V ekonomické oblasti by pak k prioritám srbské vlády měla patřit makroekonomická stabilita.“¹³² Již tradičním problémem Srbska je otázka Kosova. To se nevyhnutelně promítlo do vztahů s EU a v současnosti jde o největší překážku vstupu Srbska. Ostatně ani Unie není v postoji ke Kosovu jednotná. EU začala o uzavření SAA se Srbskem jednat v roce 2005, ale kvůli nedostatečné spolupráci s ICTY byla jednání přerušena až do ustanovení nové proevropské vlády a obnovení spolupráce s ICTY. SAA pak v roce 2008 podepsal prezident Boris Tadić. V současné době se srbské vládě daří naplňovat závazky k EU. Hlavním problémem tak zůstává Kosovo. Nicméně poté, co byla podepsána historicky první dohoda se Srbskem, dochází postupně k odstraňování dalších překážek. Každopádně však problematická bude i záležitost faktického uznání Kosova ze strany EU, aby nedošlo ke klasickému uznání, ale na druhé straně bude možné navázat vztahy.¹³³ Srbsku byl tedy 1.3.2012 udělen status kandidátské země a nyní se rozhodne o termínu pro zahájení jednání o plném členství.¹³⁴

Již jsem shrnula zásadní výhody spolupráce Srbska s Ruskem, nyní se zaměřím na pozitiva vyplývající z prohlubování vztahů s EU. I Unie se snaží plnit významnou funkci v tomto regionu. „Unie proto dala najevo, že budoucnost všech zemí západního Balkánu leží v Evropě.“¹³⁵ Jednou z hlavních výhod vazeb s EU jsou velké finanční dotace na základě projektu Nástroje předvstupní pomoci (IPA). IPA je jediným zdrojem finanční pomoci pro kandidátské země. EU také finančně podporuje Kosovo, kde je největším dárce. Od roku 2007 také Kosovo čerpá finanční pomoc z IPA. Unie také vyslala misi do Kosova s názvem EU-LEX v roce 2008. Jde o největší misi EU. Právě začátek mise musel být několikrát odložen kvůli negativnímu postoji Srbska a Ruska. K umírnění postoje vůči Kosovu došlo po volbách v roce 2008, kdy si proevropská Demokratická strana uvědomila, že „podmínkou vstupu do EU je mít dobré vztahy se všemi sousedy, což v tomto případě zjevně neplatí. Srbská vláda je v kleštích. Na jedné straně stojí většinová podpora veřejnosti pro tvrdý kurz vůči Kosovu, který přizivuje vláda, na straně druhé pak vstup do EU, který je pro tu samou vládu životní otázkou. Touha po vstupu do Unie asi nakonec převáží, ale srbská vláda bude muset najít nějakou cestu, jak si

¹³² EurActiv.cz. Evropská unie, Srbsko a Kosovo (<http://www.euractiv.cz/rozsirovani-eu/link-dossier/evropska-unie-srbsko-a-kosovo-000068>, 11.4.2013).

¹³³ EurActiv.cz. Evropská unie, Srbsko a Kosovo (<http://www.euractiv.cz/rozsirovani-eu/link-dossier/evropska-unie-srbsko-a-kosovo-000068>, 11.4.2013).

¹³⁴ The Delegation of the European Union to the Republic of Serbia. Serbia and the European Union (<http://www.europa.rs/en/srbija-i-evropska-unija.html>, 11.4.2013).

¹³⁵ EurActiv.cz. Evropská unie, Srbsko a Kosovo (<http://www.euractiv.cz/rozsirovani-eu/link-dossier/evropska-unie-srbsko-a-kosovo-000068>, 11.4.2013).

zachovat tvář.“¹³⁶ Dále ve stejném roce byla uzavřena Prozatímní obchodní dohoda. Ta umožnila liberalizaci dovozu zboží z EU. Hlavním cílem bylo povzbuzení srbské ekonomiky, přizpůsobení podnikatelských subjektů na tržní podmínky a zvýšení konkurenceschopnosti srbských výrobků v regionu. Od roku 2010 pak může i většina srbského zboží bezcelně na trhy EU. A právě díky posilování vazeb v uplynulých deseti letech je nyní Evropská unie největším obchodním partnerem Srbska, kdy více než 50% srbského exportu jde do EU. Unie je rovněž největším poskytovatelem finanční podpory pro politické a hospodářské reformy v Srbsku. Od obnovy spolupráce v roce 2000 investovala EU v Srbsku více než 2 miliardy EUR.¹³⁷

Pro Srbsko je tedy nesporně výhodná jak spolupráce s Ruskem, tak spolupráce s EU. A vzhledem k blížícímu se vstupu Srbska do EU, je stále častěji řešeno, zda právě tento vstup neohrozí strategické vztahy země s Ruskem. Například Konstantin Kozačev, předseda zahraničního výboru Dumy, se v roce 2010 nechal slyšet, že v přistoupení Srbska k EU nevidí žádný problém. Rusko si již dle jeho názoru odneslo zkušenost ze vstupu východoevropských států do EU. Zkušenosti podle jeho názoru ukazují, že vstupem do EU se nic dramatického nestane. Rusko se podle každopádně něj musí na vstup Srbska do EU připravit a stávající dohody mezi zeměmi musí být upraveny, aby neodporovali evropskému právu.¹³⁸ Také Putin uvedl, že Rusko se neobává směřování Srbska do EU. Dále řekl, že neustále roste počet ekonomických dohod mezi Ruskem a Srbskem, a tento trend hodlá zachovat i v případě vstupu Srbska do EU.¹³⁹ Naopak ruský velvyslanec Alexandr Čepurin říká, že Srbsko by mělo udržovat spolupráci hlavně s Ruskem, protože narozdíl od Ruska není v silách EU pomoci Srbsku s dynamickým hospodářským rozvojem.¹⁴⁰ Ovšem i přes svůj otevřený postoj vůči vstupu Srbska do EU se Rusko stále vyjadřuje velmi negativně na snahy EU v otázce Kosova. Ruské elity dále nahlížejí na Kosovo jako na srbskou provincii.¹⁴¹ Aleksandr Konuzin, ruský velvyslanec v Bělehradě prohlásil, že „Rusko bude hlídat každý centimetr srbské půdy, kterou Srbové dědí po svých předcích.“¹⁴² Čepurin také připomněl rezoluci OSN 1244, která je i přes jednostrannou nezávislost Kosova stále platným dokumentem.¹⁴³

¹³⁶ EurActiv.cz. Evropská unie, Srbsko a Kosovo (<http://www.euractiv.cz/rozsirovani-eu/link-dossier/evropska-unie-srbsko-a-kosovo-000068>, 11.4.2013).

¹³⁷ The Delegation of the European Union to the Republic of Serbia. Serbia and the European Union (<http://www.europa.rs/en/srbija-i-evropska-unija.html>, 11.4.2013).

¹³⁸ ProQuest. Russia supports Serbia's EU entry but not NATO membership - Duma official (<http://search.proquest.com/docview/459521906/13D5124BB0A27D07809/15?accountid=14965>, 11.4.2013).

¹³⁹ ProQuest. Serbia vows to maintain strong ties with Russia (<http://search.proquest.com/docview/858311051/13D5124BB0A27D07809/18?accountid=14965>, 11.4.2013).

¹⁴⁰ B92. "EU cannot help you - join Russia's life force" (http://www.b92.net/eng/news/politics-article.php?yyyy=2013&mm=04&dd=01&nav_id=85461, 11.4.2013).

¹⁴¹ EurActiv.cz. Evropská unie, Srbsko a Kosovo (<http://www.euractiv.cz/rozsirovani-eu/link-dossier/evropska-unie-srbsko-a-kosovo-000068>, 11.4.2013).

¹⁴² The Economist. To Russia, with love (<http://www.economist.com/blogs/easternapproaches/2012/09/russia-and-serbia>, 11.4.2013).

¹⁴³ B92. "EU cannot help you - join Russia's life force" (http://www.b92.net/eng/news/politics-article.php?yyyy=2013&mm=04&dd=01&nav_id=85461, 11.4.2013).

Po roce 2000 je získání plného členství v EU strategickým cílem srbské zahraniční politiky. Také otázka vstupu do EU je jedním s témat, na kterém je konsenzus většiny politických subjektů i společnosti.¹⁴⁴ Ovšem velký význam srbsko-ruských vztahů je Srbům také znám. O jeho posílení se snaží hlavně současná strana prezidenta Tomislava Nikoliće. „Jediná věc, kterou miluji víc než Rusko, je Srbsko“ prohlásil Nikolić během své návštěvy Ruska v září 2012.¹⁴⁵ I ředitel Úřadu vlády pro Kosovo a Metohiji Aleksandar Vulin řekl, že pokud chce Srbsko existovat, chce také Rusko blízko sebe. Ovšem řada dalších Srbů se právě v pozici mezi Ruskem a EU cítí být jen figurkou na geopolitické šachovnici mezi Východem a Západem.¹⁴⁶ Dokonce i Rusové si stěžují, že Srbové žádají Rusko o pomoc kdykoliv ji potřebují, ale když jim jdou věci dobře, ihned zapomenou na Rusko a jeho zájmy. Takže i když řada srbských a ruských elit mluví o slovanském, či jiném bratrství, v reálné politice vítězí hlavně pragmatismus.¹⁴⁷ Sám srbský prezident pak doufá, že nebude nutný výběr mezi úzkou spoluprací s Ruskem nebo Evropskou unií. Podle Nikoliće by se interakce s Ruskem měly vyvíjet stejně jako interakce s EU.¹⁴⁸ To samé tvrdil i bývalý prezident Boris Tadić Vladimiru Putinovi.¹⁴⁹

Pokud můžeme pokládat za nepravděpodobné, že by členství Srbska v EU fatálně poznamenalo vzájemné vztahy s Ruskem, o případném vstupu Srbska do NATO se to již tvrdit nedá. Prezident Nikolić se nechal slyšet, že je Rusko jejich silným spojencem, a proto nikdy nebude propagovat vstup země do NATO.¹⁵⁰ Na druhé straně Kozačev tvrdí, že NATO je zodpovědné za největší a nejtragičtější současný problém Srbska a možné rozhodnutí Srbska o vstupu do NATO by proto bylo nepochopitelné. Rovněž by se určitým způsobem jednalo o zradu Ruska, které vždy silně hájilo zájmy Srbska, zvláště v období kosovské krize a vyhlášení kosovské nezávislosti. Případný vstup Srbska do NATO by se tak negativně odrazil na vzájemných vztazích obou zemí.¹⁵¹ I sám Putin dal jasně najevo, že členství Srbska v NATO by bylo v "naprostém rozporu se zájmy Ruska", zmínil jako hrozbu pro Rusko i případné zřízení

¹⁴⁴ The Delegation of the European Union to the Republic of Serbia. Serbia and the European Union (<http://www.europa.rs/en/srbija-i-evropska-unija.html>, 11.4.2013).

¹⁴⁵ The Economist. To Russia, with love (<http://www.economist.com/blogs/easternapproaches/2012/09/russia-and-serbia>, 11.4.2013).

¹⁴⁶ B92. "EU cannot help you - join Russia's life force" (http://www.b92.net/eng/news/politics-article.php?yyyy=2013&mm=04&dd=01&nav_id=85461, 11.4.2013).

¹⁴⁷ The Economist. To Russia, with love (<http://www.economist.com/blogs/easternapproaches/2012/09/russia-and-serbia>, 11.4.2013).

¹⁴⁸ ProQuest. Serbia should cooperate with Russia to extent of its cooperation with EU - President Elect Nikolic (<http://search.proquest.com/docview/1017513264/13D5124BB0A27D07809/1?accountid=14965>, 11.4.2013).

¹⁴⁹ ProQuest. Serbia vows to maintain strong ties with Russia (<http://search.proquest.com/docview/858311051/13D5124BB0A27D07809/18?accountid=14965>, 11.4.2013).

¹⁵⁰ The Economist. To Russia, with love (<http://www.economist.com/blogs/easternapproaches/2012/09/russia-and-serbia>, 11.4.2013).

¹⁵¹ ProQuest. Russia supports Serbia's EU entry but not NATO membership - Duma official (<http://search.proquest.com/docview/459521906/13D5124BB0A27D07809/15?accountid=14965>, 11.4.2013).

protiraketové obrany na území Srbska Severoatlantickou aliancí.¹⁵²

Pokud se vrátím zpět k hrozbě ochlazení rusko-srbských vztahů v případě vstupu Srbska do EU, je třeba připomenout, že zdaleka ne všechny státy EU chovají k Rusku negativní postoj. S výjimkou Spojeného království, Polska a částečně ČR mají hlavní členské státy EU přátelské kontakty s Ruskem. Zvláště Německo, které je největším spotřebitelem ruského plynu v EU. Dále silné vazby s Federací udržuje také Nizozemsko a Řecko. Rusko se státy EU váže řada obchodních dohod a dohod z energetické oblasti. EU dováží 40% svého plynu z Ruska a více než polovina tohoto plynu v budoucnu poputuje do EU přes Srbsko. Což bude klást Srbsko do velmi výhodné pozice vůči EU, nemluvě o ekonomických výhodách. Unie tak musí řešit svou energetickou politiku prostřednictvím dobrých vztahů Ruskem.¹⁵³ Rusko tedy neposiluje vztahy jen se Srbskem, ale také se státy EU. Zvláště od nástupu Putina do čela státu vliv Ruska v Evropě roste.¹⁵⁴ Strategicky pak mohou být vztahy Ruska a Srbska nápomocné ve zlepšení vztahů mezi Srby a Němci. Rusko a Německo jsou na sobě stále více závislé, což může přinést výhody i Srbsku.¹⁵⁵ Do budoucna Rusko může pomoci Srbsku výstavbou vodní elektrárny, rafinerie a velkých průmyslových zařízení. Srbsko by pak mohlo Rusku dodávat jak hospodářské komodity, tak průmyslové výrobky. Navíc by mohlo za ruskou energii platit i naturáliemi. Rusko do budoucna potřebuje Srbsko také jako spolehlivého partnera v Evropské unii.¹⁵⁶ K spolupráci mezi Srbskem, Ruskem a státy EU může napomoci i společný postup při projektech v Srbsku a jejich financování a dodávkách surovin. Konkrétně zatímco EU má v plánu investovat miliony eur do srbské továrny, Rusko bude investovat plyn a Srbsko některé přírodní zdroje.¹⁵⁷ Jak řekl ruský velvyslanec Alexandr Konuzin: „EU je největším obchodním partnerem jak Srbska, tak Ruska. A pokud by muselo Srbsko volit mezi Ruskem a Evropskou unií, půjde jen o absurdní výběr uložený některými členy domácí politické elity.“¹⁵⁸ Co se týče zahraniční politiky, pak pro Srbsko vnímám jako strategickou střední cestu. Na jedné straně vstup do EU, na druhé pak posilování vztahů s Ruskem. Obojí se vzájemně nevylučuje.

¹⁵² ProQuest. Serbia vows to maintain strong ties with Russia (<http://search.proquest.com/docview/858311051/13D5124BB0A27D07809/18?accountid=14965>, 11.4.2013).

¹⁵³ Po dokončení plynovodu SouthStream.

¹⁵⁴ ProQuest. Albanian commentary sees "expansion" of Russia's "influence" in Serbia, EU (<http://search.proquest.com/docview/459536621/13D5124BB0A27D07809/3?accountid=14965>, 11.4.2013).

¹⁵⁵ ProQuest. Analyst views Russia as possible ally for Serbia in EU membership bid (<http://search.proquest.com/docview/1285261666/13D5124BB0A27D07809/2?accountid=14965>, 11.4.2013).

¹⁵⁶ ProQuest. Serbia should cooperate with Russia to extent of its cooperation with EU - President Elect Nikolic (<http://search.proquest.com/docview/1017513264/13D5124BB0A27D07809/1?accountid=14965>, 11.4.2013).

¹⁵⁷ ProQuest. Envoy says "absurd" to say Serbia has to choose between EU, Russia (<http://search.proquest.com/docview/902324326/13D5124BB0A27D07809/8?accountid=14965>, 11.4.2013).

¹⁵⁸ ProQuest. Envoy says "absurd" to say Serbia has to choose between EU, Russia (<http://search.proquest.com/docview/902324326/13D5124BB0A27D07809/8?accountid=14965>, 11.4.2013).

Seznam literatury a pramenů:

Použitá literatura:

- Baturin, J. M. ed. (2002): *Jelcinova epocha 1988-2000. Od Gorbačeva k Putinovi* (Praha: Knižní klub).
- Cabada, L. (2004). Jugoslávie (Srbsko a Černá Hora). In: Kubát, M. a kol. *Politické a ústavní systémy zemí středovýchodní Evropy* (Praha: Eurolex Bohemia), s. 159-175.
- Cabada L. (2008). Srbsko: K demokracii bez vyrovnání s minulostí? In: Cabada L. ed. *Nové demokracie střední a východní Evropy: komparace politických systémů* (Praha: Oeconomica), s. 302-319.
- Cihelková, E. (2009). *Světová ekonomika : obecné trendy rozvoje* (Praha: C.H. Beck).
- Dvořák, J. (2000). *Nové Rusko* (Brno : Jota).
- Galeotti, M. (1998). *Čas úzkosti: Bezpečnost a politika v sovětském a postsovětském Rusku* (Praha : Themis).
- Glenny, M. (2003). Balkánský vír. In: *Balkán 1804-1999: nacionalismus, válka a velmoci* (Praha: BB Art), s. 487-508.
- Hodač J., Strejček P. (2008). *Politika Ruské federace v postsovětském prostoru a střední Evropě* (Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav).
- Holzer, J. (2004). Rusko. In: Kubát, M. a kol. *Politické a ústavní systémy zemí středovýchodní Evropy* (Praha: Eurolex Bohemia), s. 325-349.
- Kaďousková H., Kuchyňková, P., Leshchenko, A. (2012). *Energetická bezpečnost asijských zemí a Ruské federace* (Brno: Masarykova univerzita).
- Leichtová, M. (2008). EU a Ruská federace: sňatek z rozumu. In: Cabadová Waisová, Š. *Evropská energetická bezpečnost* (Plzeň : Aleš Čeněk), s. 85-105.
- Primakov, J. M. (2010). *Svět bez Ruska?: k čemu vede politická krátkozrakost* (Praha: Ottovo nakladatelství).
- Prtina, S. (2008). Role jihovýchodní evropy v energetické bezpečnosti EU. In: Cabadová Waisová, Š. *Evropská energetická bezpečnost* (Plzeň : Aleš Čeněk), s. 121-140.
- Řehořová, V. (2011). Deset let Stabilizačního a asociačního procesu v zemích západního Balkánu (Praha: Oeconomica).
- Stojarová, V. (2008). Post-conflict reconstruction in Kosovo. In: Bureš O. (ed.). *Teorie a praxe postkonfliktní rekonstrukce: sborník vybraných příspěvků z konference pořádané Metropolitní univerzitou Praha ve spolupráci s Prague Security Studies Institute v Praze 22. listopadu 2008* (Plzeň : Aleš Čeněk), s. 61-69.
- Špidla, V. (2011). In: *Energetická bezpečnost a mezinárodní politika: konference pod záštitou*

místopředsedy Senátu Parlamentu ČR Zdeňka Škromacha 18. října 2011. (Praha: Professional Publishing).

Štěpánek, V. (2007). *Současné Srbsko - politika, kultura, Evropská unie* (Brno: Historický ústav Akademie věd České republiky).

Štěpánek, V. (2011). *Jugoslávie – Srbsko – Kosovo: kosovská otázka ve 20. století* (Brno: Masarykova univerzita).

Použité prameny:

Balík, S., Stojarová, V. (2005). Miloševićovo Srbsko, Případová studie kompetitivního mobilizačního autoritativního režimu. *Středoevropské politické studie*. 4/VII (<http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=251>).

Begović B., (2005). Post-Conflict Reconstruction in Serbia: A Political Economy Views. *Center for Liberal-Democratic Studies* (<http://www.cipe.org/sites/default/files/publication-docs/052505.pdf> , 16.4.2013).

Bilčík, V. (2000). Medzinárodné spoločenstvo a kosovská kríza. *Slovenská spoločnosť pre zahraničnú politiku* (http://www.zahranicnapolitika.sk/pub/users/martin/archiv%202000/01_0400.pdf, 19.4.2013), s. 8.

Blagojević, M. (2008). Religiozna Evropa, Rusija i Srbija: Juče i danas. Argumenti empirijske evidencije: slučaj Rusije. *Filosofia i Društvo*. 2/2008 (<http://www.doiserbia.nb.rs/img/doi/0353-5738/2008/0353-57380802081B.pdf>), s. 81-115.

Blagojević, M. (2008). Religiozna Evropa, Rusija i Srbija: Juče i danas. Argumenti empirijske evidencije: slučaj Srbije. *Filosofia i Društvo*. 3/2008 (<http://www.doiserbia.nb.rs/img/doi/0353-5738/2008/0353-57380803235B.pdf>), s. 235-257.

Blagojević, M. Religijske promene u postkomunizmu slučaj pravoslavlja na primeru tranzitnih društava Srbije i Crne Gore i Rusije. *Filosofia i Društvo*. XXII-XXIII (<http://www.doiserbia.nb.rs/img/doi/0353-5738/2003/0353-57380323233B.pdf>), s. 233-269.

Cross, S. (2001). Russia and NATO Toward the 21st Century: Conflicts and Peacekeeping in Bosnia-Herzegovina and Kosovo. *NATO/Academic Affairs* (<http://www.nato.int/acad/fellow/99-01/cross.pdf>, 18.4.2013), s. 1-50.

Cvetković, R., Mihajlović, D. (2008). Upravljanje energetske resursima Srbije i spoljnotrgovinska razmena sa Rusijom. *Međunarodni problemi*. Vol. LX, No. 4.

Daalder, (1998). Decision to Intervene: How the War in Bosnia Ended. *Brookings* (<http://www.brookings.edu/research/articles/1998/12/balkans-daalder>, 18.4.2013).

Groen, B. J. (1998). Nationalism and reconciliation: Orthodoxy in the Balkans. *Religion, State*

(<http://search.proquest.com/docview/194443562/fulltext/13CF76E362D4D53653A/14?accountid=14965>).

Gould-Davies N., Woods N., (1999). Russia and the IMF. *International Affairs* (<http://www.globaleconomicgovernance.org/wp-content/uploads/Russia%20and%20the%20IMF.pdf> , 15.4.2013), s. 1-22.

Fedšašin, A., Radnaje V. (2012). Hillary Clintonová: „rodinné záležitosti“ na Balkánu. *Czech Free Press* (<http://www.czechfreepress.cz/svet-kolem-nas/hillary-clintonova-rodinne-zalezitosti-na-balkanu.html>), 20.4.2013).

Fogelquist, A. (1998). Russia, Bosnia, and the near abroad. *Eurasia Research Center* (<http://www.globalgeopolitics.com/arc/1995-04-29-Fogelquist-Russia-Bosnia-FSU.htm>, 19.4.2013).

Holzer J., Kuchyňková P., (2005). Jelcinovo Rusko. *Středoevropské politické studie*. Vol. 7, No. 4 (<http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=250>, 14.4.2013).

Jevtić, M. (2012). Источна православна црква и савремени религијски процеси у свету. *doiSerbia*. Vol. LXV, No. 4 (<http://www.doiserbia.nb.rs/img/doi/0025-8555/2012/0025-85551204425J.pdf>), s. 425-441.

Kapsamun, I. (2011). O krizi východního křesťanství. Rozhovor s profesorem Alexandrem Saganem. *Revue politika*. 22/2011 (<http://www.revuepolitika.cz/clanky/1586/>).

Konitzer, A. (2011). Serbia between East and West. *Russian History*. Vol. 38, No. 1 (<http://booksandjournals.brillonline.com/content/10.1163/187633111x549623>), s. 103-124.

Laird, L. (2011). Shared history: Serbia's ties to Russia. *Europe*. No. 337 (<http://search.proquest.com/docview/223003950/13D4A5931EF7817B50B/1?accountid=14965>).

Laláková, M. (2013). *Srbsko a Kosovo uzavřely předběžnou dohodu* (<http://www.pressepress.eu/2013/04/20/srbsko-kosovo-uzavrely-dohodu/65341>, 20.4.2013).

Molokotos-Liederman, L. (2006). Eastern Orthodoxy in a Global Age: Tradition Faces the Twenty-First Century. *Contemporary Sociology*. Vol. 35 No. 5 (<http://search.proquest.com/docview/233609787/fulltext/13CF76E362D4D53653A/6?accountid=14965>), s. 510-512.

Oberschall, A. (2002). Nationalism, Globalization, and Orthodoxy: The Social Origins of Ethnic Conflict in the Balkans. *Contemporary Sociology*. Vol. 31, No. 3 (<http://search.proquest.com/docview/233604321/13D781759325B4AE356/1?accountid=14965>), s. 327-329.

Radović-Stojanović, J. (2011). A Cyclical Analysis of Economic Activity in Serbia. *OECD Journal*. Vol. 2, No. 4 (<http://www.oecd-ilibrary.org/content/article/jbcm-a-2011-5kg0nvzltm48>), s.

5-28.

Šlechta, O. (2013). Geopolitika Srbska a integrace v EU. *Diplomatic Affairs* (<http://www.diplomaticaffairs.eu/geopolitika-srbska-a-integrace-v-eu/>, 19.4.2013).

Thom, F. (2001). *Ruská politika vůči střední Evropě: kontinuita a současné trendy* (<http://www.obcinst.cz/ruska-politika-vuci-stredni-evrope-kontinuita-a-soucasne-trendy/>, 19.4.2013).

Veselinović P., Miletić D. (2011). Serbian Economic Restructuring as Determinant of European Integration. *Facta Universitatis*, Vol. 8, No. 2 (<http://facta.junis.ni.ac.rs/eao/eao201102/eao201102-04.pdf>, 15.4.2013), s. 153 – 163.

Vujačić, V. (1996). Historical Legacies, Nationalist Mobilization, and Political Outcomes in Russia and Serbia: A Weberian View. *Theory and Society*. Vol. 25, No. 6, s. 763-801.

Zamjatina, T., Kalintsev, N. New leadership of Serbia-Russia Friendship Society elected. *ITAR – TASS News Wire*. 29.1.1998 (<http://search.proquest.com/docview/454598414/13D4A5931EF7817B50B/13?accountid=14965>).

Internetové zdroje:

Ambasada Republike Srbije. *Kulturna saradnja* (http://www.moskva.mfa.rs/lat/ustext.php?subaction=showfull&id=1250071251&archive=&start_from=&ucat=33&, 26.3.2013).

Ambasada republike Srbije. *Političko-ekonomski odnosi* (http://www.moskva.mfa.rs/lat/ustext.php?subaction=showfull&id=1250077866&archive=&start_from=&ucat=33&, 1.3.2013).

Ambasada republike Srbije. *Ugovorno-pravna osnova bilateralne saradnje* (http://www.moskva.mfa.rs/lat/ustext.php?subaction=showfull&id=1250078676&archive=&start_from=&ucat=33&, 1.3.2013).

B92. *"EU cannot help you - join Russia's life force"* (http://www.b92.net/eng/news/politics-article.php?yyyy=2013&mm=04&dd=01&nav_id=85461, 11.4.2013).

BBC. *Key Figures* (http://news.bbc.co.uk/hi/english/static/kosovo_profiles/Chernomyrdin.stm, 20.4.2013).

Britské listy. *Kosovo: Jak došlo k dohodě v Stalinově dače* (<http://www.britskelisty.cz/9906/19990607m.html>, 19.4.2013).

Britské listy. *Miloševićova role v jugoslávských válkách* (<http://blisty.cz/art/45992.html>, 20.4.2013).

BusinessInfo.cz. *Dveře srbského hospodářství široce otevřeny pro ruský kapitál* (<http://www.businessinfo.cz/cs/clanky/dvere-srbskeho-hospodarstvi-siroce-otevreny-pro-rusky-kapital-26161.html>, 6.3.2013).

BusinessInfo.cz. *Srbsko: Vnitropolitická charakteristika* (<http://www.businessinfo.cz/cs/clanky/srbsko->

- [vnitropoliticka-charakteristika-18538.html#sec2](#), 26.2.2013).
- BusinessInfo.cz. *Srbsko: Zahraniční obchod země* (<http://www.businessinfo.cz/cs/clanky/srbsko-zahranicni-obchod-zeme-18682.html>, 2.3.2013).
- Centre for the Study of Public Policy. *Results of Previous Presidential Elections* (http://www.russiavotes.org/president/presidency_previous.php, 25.2.2013).
- Christnet. *V Rusku sílí vliv pravoslavné církve* (www.christnet.cz/clanky/4572/v_rusku_sili_vliv_pravoslavne_cirkve.url, 29.3.2013).
- Český rozhlas 6. *Pět let nezávislosti Kosova* (http://www.rozhlas.cz/cro6/stop/_zprava/pet-let-nezavislosti-kosova—1177364, 16.3.2013).
- EBSCO. *Defense ministers of Russia, Serbia discuss Russian-Serbian military, military-technical cooperation* (<http://web.ebscohost.com/ehost/detail?vid=10&sid=ece2337f-ac72-470f-b6a5-c1a75648e932%40sessionmgr15&hid=24&bdata=Jmxhbm9Y3Mmc2l0ZT1laG9zdC1saXZI#db=bwh&AN=78395819>, 13.3.2013).
- EBSCO. *Russia, Serbia sign agreement on Russian gas supplies until 2021* (<http://web.ebscohost.com/ehost/detail?vid=9&sid=614070c1-78b1-4750-9675-7a0e11c163c4%40sessionmgr4&hid=22&bdata=Jmxhbm9Y3Mmc2l0ZT1laG9zdC1saXZI#db=bwh&AN=82528876>, 5.3.2013).
- EBSCO. *Russia, Serbia will work together on modernization of some types of Russian weapons – Rogozin* (<http://web.ebscohost.com/ehost/detail?vid=11&sid=ece2337f-ac72-470f-b6a5-c1a75648e932%40sessionmgr15&hid=24&bdata=Jmxhbm9Y3Mmc2l0ZT1laG9zdC1saXZI#db=bwh&AN=84328725>, 13.3.2013).
- EurActiv.cz. *Evropská unie, Srbsko a Kosovo* (<http://www.euractiv.cz/rozsirovani-eu/link-dossier/evropska-unie-srbsko-a-kosovo-000068>, 11.4.2013).
- EurActiv.cz. *Rusko otevřelo „humanitární centrum“ v Srbsku, Evropa se bojí špionáže* (<http://www.euractiv.cz/vnejsi-vztahy/clanek/rusko-otevrela-humanitarni-centrum-v-srbsku-evropa-se-boji-spionaze-009252>, 15.4.2013).
- Evropská unie. *Cesta ke členství v EU* (http://europa.eu/about-eu/countries/on-the-road-to-eu-membership/index_cs.htm, 11.4.2013).
- Frontline. *A Kosovo Chronology* (<http://www.pbs.org/wgbh/pages/frontline/shows/kosovo/etc/cron.html>, 15.4.2013).
- Informační centrum OSN v Praze. *Kosovo: diplomatické úsilí znovu středem pozornosti* (<http://www.osn.cz/zpravodajstvi/zpravy/zprava.php?id=631>, 18.4.2013).
- International Monetary Fund. *World Economic Outlook Database* (<http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2012/02/weodata/weoselser.aspx?c=922&t=1>, 4.3.2013).
- Internationales radio Serbien. *Sichere Lieferung russischen Gases nach Serbien* (<http://voiceofserbia.org/de/content/sichere-lieferung-russischen-gases-nach-serbien>, 30.3.2013).

- Министерство иностранных дел Российской Федерации. *Российско-Сербские отношения* (<http://www.mid.ru/bdomp/ns-reuro.nsf/348bd0da1d5a7185432569e700419c7a/47ceb453e472714dc3257920002166b3!OpenDocument>, 28.2.2013).
- Министерство иностранных дел Российской Федерации. *Дата подписания* (http://www.mid.ru/bdomp/spd_md.nsf/0/C686496C2CEED25444257B21002C6B53, 1.3.2013).
- Министерство иностранных дел Российской Федерации. *По странам* (http://www.mid.ru/spd_md.nsf/webcantr/, 2.3.2013).
- Министерство иностранных дел Российской Федерации. *Стенограмма выступления и ответов Министра иностранных дел России С.В.Лаврова на вопросы СМИ на пресс-конференции, посвященной внешнеполитическим итогам 2009 года, Москва, 22 января 2010 года* (http://www.mid.ru/brp_4.nsf/0/0B514CB49F82A439C32576B40053C70E, 19.4.2013).
- Министарство споыних послова Републике Србије. *Билатерални односи са странам државама* (<http://www.mfa.gov.rs/sr/index.php/spoljna-politika/bilateral/45-bilateral/662-ruska-federacija?lang=cyr>, 2.3.2013).
- Ministerstvo zahraničních věcí České republiky. *Evropa* (http://www.mzv.cz/jnp/cz/encyklopedie_statu/evropa, 4.3.2013).
- Ministerstvo zahraničních věcí České republiky. *Kosovo: Vnitropolitická charakteristika* (http://www.mzv.cz/jnp/cz/encyklopedie_statu/evropa/kosovo/politika/vnitropoliticka_charakteristika.html, 16.3.2013).
- Ministerstvo zahraničních věcí České republiky. *Rusko: vnitropolitická charakteristika* (http://www.mzv.cz/jnp/cz/encyklopedie_statu/evropa/rusko/politika/vnitropoliticka_charakteristika.html, 26.2.2013).
- Ministerstvo zahraničních věcí České republiky. *Srbsko* (http://www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/rozvojova_spoluprace/dvoustranna_zrs_cr/projektove_zeme/srbsko/index.html, 5.3.2013).
- Ministerstvo zahraničních věcí České republiky. *Srbsko: Ekonomická charakteristika země* (http://www.mzv.cz/jnp/cz/encyklopedie_statu/evropa/srbsko/ekonomika/ekonomicka_charakteristika_zeme.html, 5.3.2013).
- Ministerstvo zahraničních věcí České republiky. *Srbsko: Investiční klima* (http://www.mzv.cz/jnp/cz/encyklopedie_statu/evropa/srbsko/ekonomika/investicni_klima.html, 6.3.2013).
- Ministerstvo zahraničních věcí České republiky. *Srbsko: Zahraniční obchod země* (http://www.mzv.cz/jnp/cz/encyklopedie_statu/evropa/srbsko/ekonomika/zahranicni_obchod_zeme.html, 4.3.2013).
- NATO. *NATO's role in Kosovo* (<http://www.nato.int/kosovo/docu/a990609a.htm>, 20.4.2013).

Natoaktual.cz. *Milošević - novodobý Obrenović či car Lazar?* (http://www.natoaktual.cz/milosevi-novodoby-obrenovi-ci-car-lazar-f04-na_analyzy.aspx?c=A060314_113845_na_analyzy_m02, 5.4.2013).

North Atlantic Treaty Organization. *NATO's relations with Serbia* (http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_50100.htm?selectedLocale=en, 19.4.2013).

North Atlantic Treaty Organization. *Signatures* (http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_82584.htm, 19.4.2013).

Parlamentní Listy. *Významný srbský politik: Víme, že ani v EU nedostaneme nic zadarmo* (<http://www.parlamentnilisty.cz/rss/zpravy/Vyznamny-srbsky-politik-Vime-ze-ani-v-EU-nedostaneme-nic-zadarmo-269024>, 18.4.2013).

Правительство Российской Федерации. *Материалы к заседанию Правительства Российской Федерации 10 июня 2010 года* (<http://government.ru/docs/10947/>, 29.3.2013).

Проект Русская культура в Сербии. *О проекте Русская культура в Сербии* (<http://ruska-kultura.com/%D0%BE-%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B5%D0%BA%D1%82%D0%B5-%D1%80%D1%83%D1%81%D1%81%D0%BA%D0%B0%D1%8F-%D0%BA%D1%83%D0%BB%D1%8C%D1%82%D1%83%D1%80%D0%B0-%D0%B2-%D1%81%D0%B5%D1%80%D0%B1%D0%B8%D0%B8/>, 27.3.2013).

International Police Asociation. *Соглашение о сотрудничестве между IPA Россия и IPA Сербия* (<http://rusipa.org/news/org/436-soglashenie-o-sotrudnichestve-mezhdu-ipa-rossiya-i-ipa-serbiya>, 27.3.2013).

ProQuest. *Albanian commentary sees "expansion" of Russia's "influence" in Serbia, EU* (<http://search.proquest.com/docview/459536621/13D5124BB0A27D07809/3?accountid=14965>, 13.3.2013).

ProQuest. *Analyst views Russia as possible ally for Serbia in EU membership bid* (<http://search.proquest.com/docview/1285261666/13D5124BB0A27D07809/2?accountid=14965>, 11.4.2013).

ProQuest. *Commentary views Serbian military relations with Russia, USA, NATO* (<http://search.proquest.com/docview/856692401/fulltext/13CEEDD6E6F5E5B185B/1?accountid=14965>, 12.3.2013).

ProQuest. *Envoy says "absurd" to say Serbia has to choose between EU, Russia* (<http://search.proquest.com/docview/902324326/13D5124BB0A27D07809/8?accountid=14965>, 11.4.2013).

ProQuest. *Serbia: Neighbors boycott president Nikolic's inauguration* (<http://search.proquest.com/docview/1019789766/13D65D02F9A17C5C2F1/4?accountid=14965>, 25.2.2013).

ProQuest. *Serbia should cooperate with Russia to extent of its cooperation with EU - President Elect Nikolic* (<http://search.proquest.com/docview/1017513264/13D5124BB0A27D07809/1?accountid=14965>, 11.4.2013).

ProQuest. *Serbia vows to maintain strong ties with Russia* (<http://search.proquest.com/docview/858311051/13D5124BB0A27D07809/18?accountid=14965>, 11.4.2013).

Русская православная церковь. *Патриарх Сербский Ириней возглавил празднование*

- четвертой годовщины интронизации Патриарха Московского и всея Руси Кирилла на Подворье Русской Церкви в Белграде (<https://mospat.ru/ru/2013/02/12/news80973/>, 10.4.2013).
- Русская православная церковь. Под председательством Святейшего Патриарха Кирилла состоялось заседание Патриаршего совета по культуре (<https://mospat.ru/ru/2013/03/28/news83035/>, 11.4.2013).
- Русская православная церковь. Президент России Д.А.Медведев удостоен высшей награды Сербской Церкви (<https://mospat.ru/ru/2009/10/21/news6825/>, 11.4.2013).
- Руски Дом у Београду. О русском доме (<http://www.ruskidom.rs/sr/istorijat/>, 27.3.2013).
- Руски Дом у Београду. Дани руске културе (<http://www.ruskidom.rs/sr/dani-ruske-kulture-2/>, 28.3.2013).
- Serbia Business. Free trade Agreements (<http://www.serbia-business.com/free-trade-agreements/>, 2.3.2013).
- Serbian Government (<http://www.srbija.gov.rs/vesti/vest.php?id=104813>, 29.3.2013).
- SIEPA. Istraživanje tržišta: Rusija (<http://siepa.gov.rs/sr/index/strana-tr%C5%BEi%C5%A1ta/istra%C5%BEivanje-tr%C5%BEi%C5%A1ta/rusija/tr%C5%BEi%C5%A1te-prehrambene-industrije.html>, 6.3.2013).
- Slovenská spoločnosť pre zahraničnú politiku. Chronológia kosovského konfliktu (http://www.zahranicnapolitika.sk/pub/users/martin/archiv%202000/01_0400.pdf, 18.4.2013).
- South Stream. Gas pipeline (<http://www.south-stream.info/en/pipeline/>, 7.3.2013).
- South Stream. Project history (<http://www.south-stream.info/en/pipeline/history/>, 7.3.2013).
- Совет Безопасности Российской Федерации. Концепция внешней политики Российской Федерации (<http://www.scrf.gov.ru/documents/2/25.html>, 16.3.2013).
- Српска напредна странка. О нама (<http://www.sns.org.rs/%D1%81%D1%80/2010-06-05-00-10-55.html>, 27.2.2013).
- Stability Pact for South Eastern Europe. Trade Task Force (<http://www.stabilitypact.org/trade/default.asp>, 5.3.2013).
- The Delegation of the European Union to the Republic of Serbia. Serbia and the European Union (<http://www.europa.rs/en/srbija-i-evropska-unija.html>, 11.4.2013).
- The Delegation of the European Union to the Republic of Serbia. Serbia total foreign trade (<http://www.europa.rs/en/srbija-i-evropska-unija/eu-serbia-trade/serbia-total-foreign-trade.html>, 5.3.2013).
- The Economist. To Russia, with love (<http://www.economist.com/blogs/easternapproaches/2012/09/russia-and-serbia>, 14.3.2013).
- The World Bank. Republic of Serbia: Country Economic Memorandum (<http://siteresources.worldbank.org/SERBIAEXTN/Resources/300903-1106760681824/625341->

[1323878646102/Vol1Dec7forPrint.pdf](#), 4.3.2013).

The World Factbook. *Serbia* (<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ri.html>, 26.2.2013).

Управа Царина. *Статистика* (<http://www.carina.rs/cyr/Informacije/Stranice/Statistika.aspx>, 4.3.2013).

The World Factbook. *Kosovo* (<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/kv.html>, 17.3.2013).

Who Recognized Kosova as an Independent State? (<http://www.kosovothanksyou.com/?map=1>, 14.4.2013).

Resumé

Although Belgrade considers entry into the Union as one of the main strategic goals of their foreign policy and takes a strong pro-European rhetoric, it is necessary to take note of its relations with the Russian Federation. Historically is the relations between Russia and Serbia very good, Russia has stood by Serbia in the formation of its statehood and effort to maintain it. Traditionally, Russian officials Serbia presented as a key partner in Southeast Europe. For Russia regards greatest ally in the region. Even talking about it, that if a strong Serbia in the Balkans, it is automatically a large Russian influence here. This is topical today, when just on the Balkan Peninsula clash sphere of influence of both the EU and the Russian Federation. Russia has developed relations with Serbia in the field of energy, then it is a very important trade partners. Important are also the Russo-Serbian agreement on air services, cooperation in the field of railway and maritime transport, transport infrastructure, military equipment and security cooperation.